

Jókai Mór
Nincsen ördög

Mercator
Stúdió

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása és terjesztése érdekében az Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárával együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 261 7

© Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: petryk@axelero.hu

JÓKAI MÓR

NINCSEN ÖRDÖG

TARTALOM

A néma gyermek	5
A fekete isten	9
A néma anya	20
A „Silver-King”	23
A köztársasági grófnő	27
Az egy halott képviselője	34
Diogenes bácsi	40
„Meghótt!”	54
Az én Szigfridem	59
A Lóláb	69
A valkűrök	72
A tengeri gerlice	78
Milyen is hát az az ördög?	86
A négylevelű lóhere	91
Az én kedves barátomnak a története	95
Hogyan ojtják be a rózsát?	100
„Potya úr”	103
Ki játszik?	107
Az élő márvány	114
A harap-csók	118
Ki a győztes?	122
A nászéj	128
Az én tervem	135
Találkozás	139
A „sweet home” (édes otthon)	146
Vox populi...	149
Fortuna ördögasszony	153
Nincsen ördög	159

A néma gyermek

A nyolcvanas években a Szentgotthárd vasútvonalon utaztam Párizsnak. Az Olaszország felől jövő utasok már mind elfoglalták a hálókocsiosztályokat. Egy kis borralaló segélyével hozzájutottam egy félkupéhoz, ahol éjszakára (addig-ameddig) elhelyezkedhetém. Igaz, hogy a leghátulsó kocsiban kaptam helyet, amivel az a kellemetes helyzet van összekötve, hogy aki nem tud másképpen aludni, mint ha ringatják, hát ebből kaphat eleget; azonkívül ama nagy köralagutaknál, amelyek a Gotthárd hegy mélyében körülfognak, a vasúti plesiosaurus farkán ülő folytonosan abban az érzésben részesül, mintha fejtetővel előre bele akarna repülni a holdba.

A kalauz iparkodott kimenteni a helyzetet. Egy dúsgazdag nábob fia utzik a vonaton egész fejedelmi kísérettel: van velük háziorvos, gouvernante, szakács, útmarsall, szecsen inas, pikoló és fürdőszolgáló; azok foglaltak le minden előkelő helyet, a princ maga egy szalonnal, egy kabinnal és egy toaletszobával rendelkezik.

Jól teszi! Én is így tennék, ha princ volnék.

A vasúton úgy vagyok, mint a molnár a malomban: amíg zakatol a kerék, addig aluszom; ha megáll, a csendre fölébredek. Valami kisebb állomáson, ahová éjjel érkezünk – s aminek a nevét elfelejtettem –, hosszabb ideig tartott a vesztegelés. A vonatot előre-hátra tolták, a mozdony fűtőngetetett, a kalauzok is fűtőngettek; egyszer csak felnyílt a kupém ajtaja, s bejött rajta az én kalauzom, a lámpás a mellére akasztva. Azt a szomorú hírt közlé velem, hogy a szalonkocsi tengelye izzóvá lett, azt most ki kellett kapcsolni, s a közbeeső állomáson hátrahagyni. Mármost az egész illusztris társaságot, addig, amíg egy főállomáson ismét másik szalonkocsit lehet beakasztani, kénytelenek szétosztani a többi kupékba. Nekem is jut belőle kettő.

Hát jól van. Megnyugszom benne.

Még azt akarta tőlem megtudni a kalauz, hogy miféle vallású vagyok.

Megmondtam neki, helvét hitvallású evangélikus.

Úgy jól van. Akkor magát a princet meg a gouvernanteját kapom útitársakul. (Ha valami nagyon régi vallású lettem volna, úgy bizonyosan a szecsent kapom meg.)

A kalauz, látva, hogy olyan emberrel van dolga, akit kenyérre lehet kenni, még egy nyájaskodásra vállalkozott.

– A doktor úr is szeretne a princsel együtt maradni.

– Itt azonban csak három hely van.

– Azt mondta a doktor úr, hogy aki helyet cserélne velem, annak az egész útiköltését megtérítené Zürichig.

No, már ez gavalléros ajánlat.

– Hát ha helyet akar cserélni a doktor úr, cseréljen a katlanfűtővel.

A kalauz elkotródott, nyomban következett utána a doktor.

Igen jeles, disztinvált férfiú volt. Bemutatta magát: dr. Mayer.

Ezerszer bocsánatot kért, hogy a kalauz rosszul tolmácsolta az üzenetét. Ő nem szándékozott megsérteni. Hanem hogy a védence nem szokott idegenekkel utazni, meg hogy nem jól szíveli a szivarfüstöt. Minthogy azonban megígértem, hogy nem fogok szivarozni, amíg együtt utazunk, eziránti aggodalmait elpihenteté. Majd azt kérdezte tőlem, hogy ugyebár orosz vagyok? (Asztrakán süveg volt a fejemen s ugyanolyan prém a felsőkabátomon.)

Mondtam neki, hogy még nem vagyok az; egyelőre be kell érnem annyival, hogy magyar lehetek.

Az ellen sem volt kifogása. Csupán azt tudakolta még, hogy nem grasszál-e jelenleg Magyarországon olyan nagyon a szemcsés köthártyalob meg a roncsoló toroklob, mint a múlt években.

Biztosítottam felőle, hogy mindezek megszűntek, sőt még a köröm- és szájfájás is eltűnt. Erre aztán teljesen megnyugodott, s biztosítva nagyrabecsülése felől, jelt adott a folyosó ablakából, hogy jöhetnek egész biztossággal.

Először egy hölgyalak kapaszkodott fel a doktor segítségével, akinek tele volt a két keze úti neszesszerrel és dobozzal. Ez lesz a gouvernante. Utána jött egy trabális szerezsen aranypaszomántos kalappal, fehérmedveprémes kabátban, az hozta karján a kis princet.

Ez egy ötéves fiúcska volt, egészen begöngyölgetve sálba, mint egy baba; fejére utazósipka húzva.

A hölgy minden nyelven beszélt. A doktorral németül, a kalauzzal franciául, a négerrel angolul. Az arcát nem láthattam, mert az állig le volt takarva a kalapfátyolával.

A hölgy a jobb oldali ablaknál foglalt helyet, én a bal oldalinal ültem, a kisfiút a középső ülésben helyezték el.

Halavány arcú, méla tekintetű gyermek volt, vékony, összefogott ajkakkal és nagy sötétkék szemekkel. Amíg a néger elhelyezte a magával hozott szőnyegek és szélvankosok közé, úgy hagyott magával banni, mintha akarata sem volna. A néger fényes fekete arca egyre nevetett, mialatt mindenféle hízelgő torokhangokat adott ki, hűséges háziállatok csahintásához hasonlókat, amik a gyermekre mind nem látszottak hatni. Hanem amikor a néger a gyermek kis kezét a szájához húzta (a száj nagyobb volt, mint a kéz), akkor a gyermek bosszúsán rántotta visz-

sza a kezét a csók elől; s a homlokára ütött a négernek a tenyerével. A néger azon is nevetett, s aztán elkotródott a legsötétebb Afrikájával.

Végre mindenki elhelyezkedett, a kalauzok becsukták a kocsiajtókat, a vonat megindulhatott.

Én, látva, hogy a nyitott ablak alkalmatlan a hölgynek, felajánlottam a szolgálatomat annak a betevésére. Megköszönte szépen, s egyúttal mentegetőzött az alkalmatlanságért, amit nekem kénytelen volt okozni a szalonkocsi balesete miatt.

Én siettem afölötti megalégedésemet kifejezni, hogy valami nagyobb katasztrófa nem lett ennek a „fatal accident”-nek a következése; mire a hölgy megjegyzé, hogy ő, amerikai nő létére, hozzá van szokva a vasúti balesetekhez: maga is háromszor vett már részt vonatok összeütközésében, csoda által menekült meg. Az amerikai vonatokon egy év alatt 28 ezer ember jár szerencsétlenül, s 3600-ra megy a halálesetek száma.

Németül társalogtunk.

A hölgy egyre beszédesebb lett, s igen fennhangon társalgott: elmondta, hogy miszter Jemmyt (a kisfiú neve) nem zavarja a beszéd, mert az süketnéma.

Én azt kérdeztem, hogy születésétől fogva az?

– Nem – mondá a hölgy. – Háromesztendő koráig gagyogott; egyszer a kis, kecske vontatta hintajából kibukfencezett, s azóta néma.

– Akkor talán még visszanyeri a szavát. Én ismertem egy fiút, aki tízéves koráig néma volt. És most letette az érettségi vizsgát.

Erre aztán a hölgy beavatott az eddig történetembe: a kisfiút az atya sorba küldözi Európa minden süketnéma-ápoló intézetébe. Most éppen egy olaszországból jönnek. De ezek mind csak a jelbeszéd elsajátításáig vitték. Most aztán megkísérlik a németországiakkal, ahol a Heinicke-rendszer alapján a süketnémákat szájbeszédre is meg tudják tanítani, a nyelv- és a szájmozdulatok megfigyeltetése által.

Ilyenre is tudtam példát. Ismerek egy süketnéma betűszedőt, aki érthetően beszél, felolvas: csakhogy a hangja olyan, mint a madaré.

– Addig nem fogják miszter Jemmyt a zürichi magánintézetből visszahozni, amíg beszélni meg nem tanul.

Mindezt a diskurzust a kettőnk közt ülő fiúcskán keresztül cseréltük ki; ő mozdulatlan, érzéketlen ült ott, szemeit félig lezárva.

Énnekem – magam sem tudom, hogyan – egyszer csak az anyanyelvemen szaladt ki ez a félsóhaj a számon: „szegény fiúcska!”

S erre a mellettem ülő gyermek egyszerre felrezzent, felnyitotta azokat a nagy, holdvilágos szemeit, és rám bámult velük. S ugyanakkor azok az összefogott vékony ajkai is szétnyíltak, mintha mosolyogna.

Ezalatt a hölgy se a kalapját nem vette le a fejéről, se a fátyolát nem tűrte fel.

Elővett a nagylelkűség.

Felkerekedtem, s azt mondtam a hölgynek, hogy kimegyek a folyosóra, ahol szivarozni lehet. Foglalják el ketten az egész kupét. Én addig, amíg egy főállomást érünk, ahol új kocsit csatolhatnak a vonathoz az együttutazó társaság számára, majd elgyönyörködöm a szép helvéciai jégmezőkben.

Ajánlatom nagy köszönettel lett fogadva. Jelbeszéd által megértettem miszter Jemmyvel is, hogy mostmár az én helyemen is végignyújtózhatnak. – A kisfiú lopva végigsimogatta a kis kezével a kabátom prémes kézhajtókáját. – A némáknál ez bizonyosan a háladatosságot fejezi ki.

A hölgy megkínálta őt egy kis üvegkulacsból valami innivalóval, a fiúcska a fejét rázta: nem kellett neki.

És aztán a számára hagyott kettős helyen sem feküdt végig, hanem odahúzódott az én elhagyott helyemre. Valahányszor a folyosón végigsétálva odapillantottam, mindig észrevehettem az ő halavány arcát, amint nagy szemeivel utánam bámult, a függöny szélét fölemelve. – A jó világhoz szokott hölgy természetesen minden gardinát lehúzott a kupé ablakára. Valószínűleg letette a kalapját a fejéről.

Én aztán ott ácsorogtam a folyosó ablakánál, s gyönyörködtem a hold feljöveteleiben és lementéiben. A telihold minden órában legalább kétszer felment, s megint kétszer lement: aszerint, ahogy a vasút kanyarodott. Néha tíz perc alatt megtette a feljövetele és leáldozása közötti utat. Felváltotta e csodás tüneményt a megtérő sötét éjszaka az alagutakban. A vonat zöreje itt pokoli zenévé emelkedik. Mintha a titánok törnék a börtönfalat a Pelion alatt. Régen keresztül is törték azt már!

Vajon ha a régi görög istenek fölébrednének, s kidugnák a fejüket ledült templomaik pilaszterei alól, mit szólnának a mai világhoz? Ha Pallasz Minervának beszélnék Amerikáról, amiről neki sejtelve sem volt. Ha Héliosz Apolló meghallaná Wagner zenéjét? Ha Zeusz Jupiter belenézne a londoni távcsövébe, s meglátná, mi lett abból a tejútból, mely Amalthea kicsordult tejéből származott? Ha megtudná, hogy mi az ő villámait hámba fogtuk, s szekeret húzatunk velük, s járunk keresztül-kaşul az ő hegyeinek sziklagyomrán, tűzszemű mennydörgő leviathánjainkkal? – És aztán mibe kerülne neki még most is felséges orrának egy prüsszen-tésével ránk döntenie ezeket a sziklákat, s olyan fergeteget támasztani, ami végigsöpri a földet és tengert, és összezúz mindent, amit ember teremtett. Vajon nem ébred-e fel néha-néha?

Ilyen gondolatok támadnak az ember agyában, mikor a vasúton a kényelmes fekhelyét átengedi másnak, s maga kiszorul a folyosóra, s aztán lesi, hogy hány-szor jön fel még ezen az éjszakán a holdvilág.

A vasút tekergőzik, mint egy gordiuszi bog, elvész meg újra előjön a hegyből, csaknem ugyanazon a helyen, ahol bemélyedt, csakhogy messze fölötte, aztán fut szédítő meredélyeken végig, völgyeket áthidaló filigránmunka vasrácsokon keresztül, melyek alatt tomboló hegyi folyam zuhog alá egyik toronymagas lépcsőről a másikra. Az is tunnelből tör elő; hogy hogyan furta azt keresztül? Az még nincsen leírva. Vajon Vulcan volt-e az építőmestere, vagy Neptun? Talán még Enkeladosz vállalkozó idejében lehetett: amikor a titánok megkracholtak.

A fekete isten

A vonat gyorsított futammal robog, hogy azt az időmulasztást helyre pótolja, amit a megtüzesült tengelyű vagon kikapcsolása okozott. Ezt a sietséget legjobban érzik a vonat farkán utazók. Nekem ugyancsak meg kell fogóznom az ablakot elzáró rézrúdba, hogy a két lábamon megállhassak. A kisebb állomások előtt csak nagyot füttyent a mozdony, s vágtat odább. A váróházak lámpái sebesen tűnnek el mellettünk. Egyszer aztán eltakarja előlem a panorámát a köd. A mély völgyből szállt fel, ahol eddig a tengerszem fölött pihent, egyenesen, s amíg a völgy két oldalát körülfutotta a kocsisor, már betöltötte a kis hegy közét, mint egy vészjósító kísértet.

De a kísérteten is keresztül tör az érc kígyó; legfeljebb többet füttyül még, míg benne jár. Még egyszer eltűnik a vonatunk a hegy mélyében, s mikor ismét kibukkanik, akkor már nincs a ködbálvány sehol, más völgy felett járunk: ismét a sötétkék ég van felettünk csillagsodáival; a hold egy hegyoromra látszik odaszegezve.

Az a Rossberg.

Egy elpusztult világréz képe áll előttem: A hegy felénk forduló oldala kopár, növénytelen, ördögbarázdákkal végigszántva; a völgy teleszórva rengeteg szikladarabokkal, amik között a havasi növényzetnek irtatlan bozótja burjánzik. Az egész völgy egy nagy temető. A század elején a Rossberg egyik orma leszakadt, s négy falut eltemetett. Éjszaka volt, az emberek aludtak. Azoknak a temetője ez az egész völgy.

A vasút ezen a néptemetőn fut keresztül.

Amint a vonat sebesen haladt erős lejtőben, a hold gyorsan iparkodik a hegyorom sziklacsompói közt elbújni, amik beléharapdáltak fényes korongjába. – A vasút mentén van egy őrház, a sziklaoldalba építve, amihez keskeny lépcsősor vezetett föl. A Rossberg felőli oldalán a vasútnak magas kőmellvéd volt húzva végig, újabb sziklaomlások ellen.

Az egymásra dűledezett sziklakoloncok között kecskék legeltek. Nem messze tőlük pásztortűz égett, a kecskepásztor a tűz előtt állt.

Úgy emlékezem mindezekre a részletekre, mintha most is előttem állnának: a fehér kecskék, amik felágaskodva tépik a rekettyét; a pásztor, akinek fekete alakját körvonalozza a tűz; a fehér őrház fekete palakő tetejével; a magas jelzőpózna, melyre hirtelen egy vérveres tűzcsillag emelkedik föl.

Egyszerre egy olyan taszítást kap a vonat, mintha valami akadályba ütközött volna, hallottam az elébbjáró vagonok összezökkenését, s volt időm elkészülni a lökésre, amíg a „mopsz” az utolsó vagonhoz is eljut; mégis úgy visszatántorodtam tőle, hogy a szakasz falához ütődtem.

A vonat azonban haladt tovább a síneken, tehát nem siklott ki. A kalauzok fűtták a kürtjeiket, s a vagonok ajtajait nyitogatták ki, a mozdony fűtyült; s fújtatta az alul kibocsátott gőzt prűszkölve; a dörzsölő fékezők karistolva csiszolták a kerekeket. Én kihajoltam az ablakból, előretekintve, hogy tán valami vonat jön ugyanezen a vágányon szemben? Nem láttam semmit.

Hanem a kecskepásztor odafenn a hosszú botjával felfelé mutatott.

Odanéztem. Akkor láttam elszörnyedve, hogy a Rossberg vágányán egy sziklatömeg csuszamlík alá: elől egy óriási csompó, utána omlékony görgeteg.

Nem vártam, míg a kalauz kinyitja a vagon ajtaját: ki tudtam azt nyitni magamtul. A többi vagonokból már ugráltak ki az utasok, kockáztatva a lábtörést: a vonat még mindig gyorsan haladt, mert a pályának csapinós iránya volt itt e fordulónál.

Félrerántottam a kupé ajtaját, hogy útitársaimat is felneszeljem.

Azok is ébren voltak már odabenn. A gyermek, ha nem hallotta is a vész zaját, de a lökéstől fel lett zavarva.

– Miszisz! – kiálték a hölgynek. – Katasztrófa jön!

– Mentse ön meg a gyereket! – mondá a hölgy.

Én azzal hirtelen nyalábra kaptam a kisiút, s futottam vele a kocsiajtóhoz. A vonat még mindig haladt.

Nekem eszembe jutott a regula, hogy vágató kocsiról csak a roham irányában éles szögletben szabad leugrani: aki hátrafelé vagy oldalra szökik le, okvetlenül a kerék alá kerül, vagy a lábát töri.

Szerencsésen a földre jutottam. A két térdem meg a jobb tenyerem ugyan megütötte a földet; de nem törött semmi porcikám. A gyermeket nem ejtettem el a balkaromról. Azonban a réműlettől elájult. Lefektettem az útfélre: ott maradt. Azzal szaladtam a vagon után, hogy a hölgynek segítsék a leszállásnál. Az már ott állt a vagon lépcsőjén. Kezemet nyújtám neki. – „Gyorsan, miszisz!”

Már fogta a kezemet. Akkor elkiáltja magát: – Ah, a kalapom!

Azzal visszaugrott a kupéba az otthagyt kalapjáért.

Nem is került aztán többet elő.

E percben azt éreztem, hogy a föld rázkódik a lábam alatt. Sokkal erősebb rezketés volt az, mint aminőt a vonat robogása okoz. Egy perc múlva siketítő robaj hallatszott, emberi jajkiáltások kardalával összevegyülve: az alágördülő sziklatömeg keresztültörte az ellenállásra szánt kőmellvédet, s egyenesen a gőzmozdonyra rohant. A füstökádó leviathán egy perc alatt tönkre volt zúzva, a gép acél és bronz alkatrészei szerteszét repültek, három futó kereke összetörött, s azzal a nehéz érckolossz megfeneklett a vágányokon. A szeneskosci azután rárohant a mozdonyra. A vagonok egymás után ágaskodtak fel egyik a másik háttára, recsegett-ropogott, tört-zúzott minden. S ez mind nem volt elég a szerencsétlenséghez. Azon a résen át, melyet a házmagas kolonc szakított a mellvéden, tódult alá az egész utána futó görgeteg. Az apraja ágyúgolyó, az örege hordónagyságú. Egész hadoszlopban. Ez a roham aztán letaszította a gőzmozdonyt, a tenderrel meg a rátódult vagonokkal együtt a vasút túlsó oldalán tátongó mélységbe. Láttam, amint az egymáshoz csatolt vagonok sorban aláfordultak, egyik a másikat maga után rántva. Legutolsó volt az a vagon, amelyben én utaztam.

A sziklaomlás még egyre tartott. Bombanagyságú kövek rémséges bűgással repültek el a fejem fölött, keresztülugrálva a kőmellvéden.

Én első réműletemben bénultan támaszkodtam a mellvédnek háttal. Az omló kövek azonban akkorákat ütöttek a mellvédre, hogy innen menekülnöm kellett.

Közel volt az őrház feljárója. Karomra emeltem az alélt gyermeket, s egy perccig kockáztatva, hogy a repülő kövektől lesújtatom, felfutottam a szűk lépcsőzeten. Eifelejtettem, hogy asztmám van. Egy perc alatt fenn voltam az őrháznál.

A házikóban csak egy asszony volt, aki egy kecskét fejt. A szögletben volt egy nyoszolya, a középén egy asztal; falra akasztott petróleumlámpás világított.

Amint az asszony meglátott: elkezdte a mondókáját.

– A Jörgel nem oka a hibának. A Jörgel elég jókor megadta a vészjelt. A Jörgel már tegnap figyelmeztette az urakat, hogy a Gnippenen egy nagy szikla le akar válni; de nem hederítettek rá.

– Jól van, asszony. Tanúskodni fogok a Jörgel mellett. – mondám. – Hadd fektessem ide az ágyra ezt a gyermeket.

Az asszony fejte tovább a kecskét.

Én, a gyermeket az ágyra lefektetve, az asszonynak lelkére kötöttem, hogy igyekezzék őt valahogy életre hozni; s aztán adjon neki vizet, vagy nem tudom én, mit csináljon. Azt sem tudom, hogy egyáltalában mondtam-e neki valamit. A nagy irtózat egészen álomszerűvé tette az eszméletemet.

Az őrházból kijövet, egy embert láttam alá s fel szaladgálni a szűk sziklalonkán. Ez volt a Jörgel.

A jelzőpóznát kereste, s közben kiabált: – Oda a kenyerelem!

Mutattam neki, hogy itt van az orra előtt a pózna.

Arra megállt és felbámult.

– Nini! Hiszen rajta van a veres lámpás – hebegé megkönnyült szívvel. – Mégsem csaphatnak el. Nem én vagyok a hibás. Neki természetesen az volt a legnagyobb szerencsétlenség, hogy elcsapják.

– Most ne azon lamentáljunk, atyafi, hogy mibelőlünk mi lesz, hanem lássunk utána, hogy mi lett azokból, akik lefordultak a töltésről! Az egész vonat lezuhant a mélységbe.

– Akkor azoknak az Isten legyen irgalmas!

– Hátha megmenthetünk valakit. Jöjjön velem.

– Én nem hagyhatom el a posztomat. Mert akkor elcsapnak.

Magam siettem hát le a katasztrófa színhelyére.

Eddig még nem hallatszott emberi hang odalent a pálya mentén. A katasztrófa első pillanataiban meg van az ember dermedve: idegzete elzsibbad, szava eláll. Csak a sziklatörmelék omlása döngött a bérc vápáiban. – Az elemek beszéde rettenetes! – A zengő ég, a háborgó tenger ordítása! – De valamennyinél ijesztőbb, mikor a *föld beszél*. Ez a hang hasonlatos volt ahhoz, amit a Vezúvnál hallani, mikor a láva kitör.

A szerencsétlenül járt vonatrul többen idején leugráltak, kockáztatva kisebb-nagyobb zúzódásokat. Az első percekben nem érzi az ember a sebesülést; a csonttörést is csak akkor tudja meg, mikor a tagjának nem bírja hasznát venni. Ezek bizonyosan félrehúzódtak a mellvédnek épen maradt félboltozatai alá, s ott lappangtak, amíg a kőomlás véget ért. Akik a vagonokban maradtak, azokból mi lett? A pattogó, visszaugrott kavicslövegek éppen abba az irányba hullottak, ahol a vonat a lonkáról lefordult. Mi történt azokkal, akik a kocsikban rekedtek?

Nemsokára megfelelt e rémkérdésre valaki. Egy új rém emelkedett ki előttem, nagy, boglyos fekete fejét a mélységből tolva elé. Ezer szeme volt tűzből. Egy füstbálvány.

A gőzmozdony (egyike a legnagyobb hegyi vontatóknak) legalul esett. A szeneskocsi annak a tetejébe, s aztán a többi vagonok erre a kettőre. Azokból ott most egy óriási máglya támadt, mely alulról van meggyújtva a gőzmozdony katlantüze által.

Ezzel aztán feltámadt az emberi jajkiáltás hangja is, s túlüvöltötte a kövek dörgését.

Azok oda alant segélyért ordítottak, s idefenn a megmenekültek a kétségbeesés kiáltásával rohantak elő fedett menedékeikből, elfeledkezve a saját fejeik felett süvöltő halálról.

Én is lefutottam az őrháztól a feldúlt vaspályára, melynek sínjei mint elgörbített sodronyok meredeztek fölfelé, némelyik végig volt hasadva, mint egy nádszál.

Ha én azt le tudnám írni, amit e percek alatt láttam! Idegeim most is lázba jönnek, mikor rájuk kényszerítem a visszaemlékezést.

A vasútvonalnak a mélység felőli oldalán is volt egy derékig érő kőmellvéd. A megmenekültek épkézláb csoportja a mellvéd hosszában szaladgált, egymást taszigálva. Akiknek a lábuk törött, úgy csúsztak az altestükön, a tenyereikkel tolva magukat előre. A legtöbben kerestek valakit, aki hozzájuk tartozott. Valamennyi iparkodott, a mellvéden kihajolva, az alábukott vonatot megtekinteni.

S az rettenetes tekintet volt!

A lebukott gőzmozdonyt feltartotta egy házmagasságú kőkolonc. Bár ne tartotta volna! Hadd zuhant volna le a szakadékba. A többi vagonok mind hegyibe omlotak. Az egyik kocsi zilált tömeggé volt zúzva, a másik laposra nyomva; egy a kerekeivel állt fölfelé, más egyenesen ágaskodott fel, és valamennyinek a romjai közül vonagló emberi tagok meredtek elő. Két imára kulcsolt női kéz s fölöttük két férfikar, mely emberfölötti erővel akarja felemelni a vassfödelet; egy félig kiszabadult test, mely az összesajtolt teher alól nem tud kivonaglni; a felfordult szekek szétnyílt fenekein kibukkanó félalakok, kik véres körmeikkel tépik a rést, fogikkal harapják a deszkákat. És mindenütt rémordítás, halálsikoltás a szilánkká zúzott romhalmaz között, melyet egyszer-egyszer, mint egy szemfödéllel, eltakar a lomhán alászálló fekete füst. A legelső vagonok már égnek.

A legutolsó vagon, amelyben én utaztam, bukfcenet vethetett esés közben, mert egészen a kerekein állt; hanem a födele össze volt lapítva. S az acéltető és a vastengelyzet között ott látható a néger szolgának az alakja félderekig. Most is nevetett; hanem az ijesztő nevetés volt: a halál kínvigyorgása.

A füstfelhőn keresztül egy-egy veres lángnyelv nyalt végig a rettenetes autodafé máglyáján. Hányan lehetnek még életben?

S nem lehet nekik segítséget hozni. A völgyszakadék, amelybe a vonat alázuhan, tízméternyi mélyen volt a mellvédtől.

Kötélen kellett volna aláereszkedni; de az nem volt sehol.

– Egy kötelet! Ezer márkát egy kötélért! – Kiabált egy fiatalember, végigszaladgálva a mellvéd párkányán. Fiatal házas volt: nászutazáson a menyasszonyával! „Adjanak egy kötelet, hadd szállok alá! Ott van a feleségem! Megismerem a feketekeztyűs kezéről! Felém nyújtja az ablakból: ott van! ott van!”

Senki sem ügyel rá. Másnak is fáj!

Egy fiatal anya, szétszórt hajzattal, megvonulva kuporog a mellvéd oszlopánál, s egy szíjjal összeszorított plédet szorongat a karjai közé, annak suttogja: „csicsijababája! Aludjál kicsikém!” Azt hiszi, hogy a kis csecsemőjét szabadította meg.

Tán meg van örülve. Úgy nevet, úgy gügyögött. „Ája pupája, kedveském!” – s ringatja a csomagot.

Egy vén lengyel zsidó hasmánt fekszik keresztül a mellvéden, két karját hosszan leeresztve, hadarja sebesen nemzete imáit, amiket csak az ős Jehova ért meg; az imaszíj oda van szorítva a hüvelykéhez és kézcsuklójához; kétágú szakáll, csigának csavart hajtincsei úgy reszketnek az imaéneklés alatt. Szemei kimeredve néznek egy vagonra. Mije van abban? Felesége? Fia? Vagy az értékpapíros-táskája, egész világi vagyona? Nagyokat sikolt, s tovább hadarja ez imát.

Mindenki szalad, kiabál, rimánkodik eszét veszve.

Hanem egyik kiugró párkányán a mellvédnek ül, két lábát maga alá szedve, egy fiatal festő, Mefisztó-szakállal, a vázlatos könyvébe sietve kapja le a szenzációs látványt. Az illusztrált lapok háládatosak lesznek érte.

Egy hatalmas oldalbaütés figyelmeztet rá, hogy valakinek útjában állok. Egy magas, csontos angol nézett levegőnek, s keresztülsétált rajtam. Az óráját tartotta a kezében: úgy látszott, hogy a késés perceit számlálta.

Azonban egyszerre megragadta a figyelmemet valami heves szóváltás és dula-kodás egy nő és egy férfi között, a mellvéd közelében. A férfi erőszakosan ölelte át a nőt, míg a nő mind a két kezével ütötte-verte a férfi fejét, karmolta az arcát, tépte a szakállát, míg egyszer a férfinak sikerült hátulról szorítani át a nő derekát, s aztán a két karját hátrafacarni.

– Mit csinál ön azzal a nővel? – kérdezém felháborodva a férfitől.

– Ó, uram! Az Isten irgalmára kérem: segítsen! Én már nem bírok vele – rimánkodék a férfi. (Kiejtéséről észrevehetém, hogy lengyel.) – A feleségem erővel le akar ugrani a mélységbe.

A nő lengyelül kiáltozott. Az ajkai tajtékzottak.

– A gyermekei ott maradtak a vagonban – lihegés a férj –, s most ő le akar ugrani utánuk a mélységbe. Hiszen nem szabadíthatja meg őket. Ő maga is el fog veszni.

Láttam, hogy a férfinak kell segítenem, nem a nőnek.

– Legyen ön irgalommal, és segítsen őt megkötoznöm. Különben előli magát. Oldozza le a nyakkendőmet, s kösse össze a nőm kezeit, amíg én hátrafeszítve tartom a karjait.

Úgy tettem, ahogy kívánta. Leoldoztam a selyem sált a nyakából, s átkötöttem vele a nőnek a két kezét erősen.

A nő szidott, átkozott, s az arcomba fújta a tajtékját, átkozódásaiból csak azt az egy egy szót érttettem meg: „cserni Bôzs”. „Cserni Bôzs” – vagy ahogy a csehek mondják: „cserni Boh”, vagy az oroszok: „cserni Bog” – a „fekete isten”!

Amint aztán a kezei hátra voltak kötve a nőnek, a férj felvette őt az ölébe, s elvitte őt a veszedelmes helyről, ahol még folyvást sügtak-zúgtak a fejük fölött a repülő kövek. A boldogtalan asszony arcát az ég felé emelve sikoltozá fel az átkait a csillagok felé. Ha szavait nem értettem is, a hangjában benne volt az átok. Átkozott minket, hogy nem engedjük a gyermekeivel együtt meghalni.

Most már nem fekete volt a füstoszlop, mely onnan alul a mélységből feltódult, hanem veres. A máglya vígan égett. A kinördítés kardala pedig egyre hangosabb lett.

A festő számára nagyszerű kép támadt. A lángvörös bércek, a fekete fenyőerdőkkel; a millió tűzsziporka között egy darab csillagos ég; az őrjöngő alakok; az imádkozó zsidó fekete talárjában.

Most egyszerre elkezdtek többen rémségesen kiabálni. Mi új dolog van? Az a kétségbeesett fiatal férj a széthasogatott kabátjából kötelet bogozott össze, s azon lebocsátkozott a mélységbe. A nyaktörő merénylet sikerült neki: egy kockázatos ugrással lejutott a vonat romhalmazához. A feketekesztyűs kéz akkor is integetett felé az ablakból. Hanem az az ablak úgy össze volt tolva, hogy egy emberi test nem férhetett ki rajta. A fiatal férj fogott egy nagy követ, azzal kezdte el betörni a vagon oldalát. Valaki lehajított neki felülről egy vasrudat. Akkor ezzel kezdte el fessegetni a rést. Már annyira tágitotta azt, hogy a vállaival befurakodhatott rajta. Már a karjai között tartá a kedvesét. Ekkor egy fülrepsztó pukkanás hangzott oda alant. A mozdony gőzüstje felrobbant. A forró gőzfelleg elborított mindent. A mellvédtől is menekülnünk kellett. Mire a gőz elvonult, már akkor nem volt ott se férj, se feleség. A romhalmaz új alakot kapott. Legalább együtt folytatták a nászutát egy boldogabb planéta felé.

A piktor újra kezdhette a vázlatát.

Az angol utazó ismét belém botlott. Ezúttal észrevett. Megszóltott.

– Szőr, tud ön németül? Szőr!

– Tudok, Szőr.

– Kiáltson, Szőr, annak a kecskepásztornak, hogy jöjjön ide, Szőr.

Odahívtam a kecskepásztort, aki ez ideig ezt az egész dolgot igaz helvéta hitű predestinációs flegmával nézte, a hosszú botjára támaszkodva.

Holmi „kedves barátom”, „édes atyámfia”-féle megszólításokat nem értett meg a legény, hanem mikor azt kiáltottam neki, hogy „itt van valami megszolgálni való!”, az elég jó németül volt mondva. Nagyokat ugrott egyik szikláról a másikra, a hosszú botjával vetve magán.

Én tolmácsoltam, amit az angol proponált.

– Mennyire van ide a legközelebbi állomás?

– Nagy futamodás...

– Jól van. Ha te gyorsan odafutsz, hírt viszesz a szerencsétlenségről, s visszajössz a segélyvonattal, kapsz tőlem kétszáz frankot.

– A kecskéimet nem hagyhatom.

– Hány kecskéd van?

– Hat.

– Mi az ára egy kecskének?

– Valami tizenöt frank.

– Adok száz frankot a kecskéidért a fáradságod jutalmán kívül. (Ezt már tolmács nélkül is megérté a kecskész.)

Az angol kivette az oldalzsebéből az öt Napóleont, s odanyújtá a fickónak.

Az az egyik markát tartotta az aranyak, a másikkal vakarta a fejét a hegyes kalapja alatt.

– Hát aztán ki őrzi addig a kecskémet?

Praktikus helvéta! El is akarja adni a kecskéit, s meg is akarja tartani.

– Majd őrzöm én addig a kecskéidet, míg visszajössz – mondá az angol.

A legény ráállt az alkura. Az aranyakat a zsebébe sülyeszté, s azzal odanyújtá a görbefogantyús botját az angolnak.

– Hanem a kecskéim elszélednek, ha nem hallják a kürtszót.

– No hát hadd itt a kürtödet, majd fújok egyet rajta, ha szükség lesz rá. Most aztán szaladj. Fogd ezt a veres kendőt, ezzel lobogtass.

A kecskepásztor hozzáfogott az iramodáshoz a pálya mentében, az angol veres sálját lobogtatva a kezében.

Az angol pedig nyakába akasztotta a tülköt, markába fogta a pásztorbotot, s ment a sziklák közé a kecskéket őrzeni, amíg a pásztor odajár. Okosabbat nem tehetett. Ez volt az egyetlen praktikus ember közöttünk. A többi mind elvesztette az esztét. Nem is csoda.

Az egész völgykatlan beillett volna már a pokol tornácának. A lángok egész a mellvédig felcsapkodtak; a hulló zsarátnok, s még inkább az a rettenetes fojtogató bűz mindenkit elűzött a kőpárkányzatról. Csak a lengyel zsidó maradt még ott. Térden állt a mellvéd párkánya fölött; két karját az ég felé terjengetve, s egyre énekelve, hadarva, sikoltozva istenostromló imáját. A süvegén a prémet, a szakállát, a haját összeperzselte már a ráhullott szikra, mégsem tágitott a helyéből. Mikor aztán látta, hogy hasztalan minden éneklés: akkor egyszerre felegyenesegett; tenyerével odacsapott a lángok felé s azzal *beleköpött* a tűzbe: „pchi!” s aztán ájultan esett hanyatt a párkányról.

A hőség és a sziporkaeső miatt nem lehetett már a párkány közelében maradni.

Le kellett mondani arról a szándékról, hogy egy élő embert meg lehessen menteni ebből a rémhalálból.

S azok még egyre ordítottak oda alant.

Amit mi, épen megmenekültek tehattunk, mindössze az volt, hogy a pálya mentén heverő csonttörött utazókat, az elájult asszonyokat felhordtuk az órházhoz, s ott a szobában elhelyeztük.

Aztán jöttek azok a végtelennek tetsző percek, melyek alatt a segílyt hozó vonatot vártuk a közeli állomásról. Hangzik-e már a fűttség? Néha megszólalt a kürt. Az angol hívogatta össze a kecskéket.

Milyen rossz gondolatok bántottak e percek alatt!

– Hát mit vétett ez az embercsoport, akinek most ily nyomorultul kell elveszni a legiszonyúbb kínhalállal? Akik tegnap szeretteiktől elbúcsúzva, örömmel keltek útra, reményteljes terveik voltak! Talán hazasiettek: otthon várják őket. Vagy nem is tudatták a jövetelüket: meg akarták lepni a kedveseiket? Az a menyaszszony, aki egynapos férje mellől elszakadt? Azok az ártatlan gyermekek, akiket az anyjuk nem menthetett meg? Azok a kötelességtudó szolgálói a közönségnek, akik a vész percében helyükön maradtak; a gépész, a fűtő és valamennyi kalauz, aki a saját életét megmenthette volna, miért bűnhődik?... Ki rúgta meg a sarkával azt a sziklatömeget, hogy éppen most zuhanjon alá?... Ki az, aki gyönyörködik ebben a kínzsolozsmájában a haldokló mártíroknak? Ki az, akinek az oltártüzebe az a vén zsidó beleköpött? Hát csakugyan volna a világon az a „fekete isten”? A szarmata pogánymítosz „cserni Bog”-ja? Aki cselekszi a rosszat, azért mert rossz: akinek ereje a rombolás, gyönyöre a fájdalom, imádása az átkozódás.

De még nem ezek voltak a legrosszabb gondolataim.

Ha van az a „cserni Bog”, s az gyönyörködik ebben a rémjelenetben: hát az egészen az ő fekete jellegéhez illő. – De hogy énnem, az érző embernek az a legutolsó gondolatom, hogy lám, milyen jó, hogy *nem énelem történt* az a nagy szerencsétlenség! Ez szégyen és gyalázat.

Pedig úgy van.

Az irtózásnál erősebb a lelkeemben az a meglegedés, hogy én magam kimenekültem ez ádázatból, mely engem is magával sodorhatott volna. Hogy milyen nagy szerencse ért engem! Mennyivel különb lény vagyok most a többiekénél? – Lám, engem megőriztek az angyalok! – Milyen szerencsésen megmenekültem.

Eh! Énbennem is itt van a cserni Bog: itt lakik a májamban, a zsigereimben a fekete isten!

A vonat egyszer csak megérkezett: virradat felé.

Távol állt meg a katasztrófa színhelyétől.

Jöttek vele seborvosok, tűzoltók, csendőrök, munkások.

Rögtön hozzáfogtak a dologhoz.

A sebesülteket bekötözték, az aléltakat felocsították, a pályaoért és az utasokat kikérdezték; többen megkísérték köteleken lebocsátkozni a lezuhant vagonokhoz. Néhányat azok közül megkímélt addig a tűz: ott még talán élő embert lehet találni.

A munkások pedig a feldúlt pályatest helyreállításához fogtak: a mérnökök tanakodtak, hogyan kellett volna a mellvédet elkészíteni, hogy ilyen sziklaomlás kerestül ne törhessen rajta.

Az őrház előtti lonkáról többen kiabálták e szót: – Monsieur d’Astrakan!

Végre egy munkás megrántja a kabátomat.

– Herrle! Önnek kiabálnak odafenn.

– Úgy!? Nem is tudtam, hogy „monsieur d’Astrakan” a nevem.

Persze! A pályaoér meg a felesége csak arról ismernek, hogy asztrakános süvegem és mencsikoffom van.

Csak akkor jutott eszembe, hogy hiszen én egy gyermeket vittem fel oda. De ez már olyan rég időnek tetszett, hogy egészen elfeledkeztem róla, s nem csodáltam volna, ha ugyanaz a fiú most mint felnőtt ember jön rám szemközt.

Siettem fel az őrházhoz.

Egy hivatalnoki egyenruhában pompázó uraság már türelmetlenül várt a feljárónál.

– Jöjjön, uram, mi nem tudunk ezzel a kisfiúval beszélni, akit ön hozott ide.

– Elhiszem azt, hogy nem tudnak vele beszélni; de én sem tudok, mert néma.

– Dehogyan néma! Beszél az folyvást.

– Akkor az a csoda történt vele, hogy a nagy rémülettől visszanyerte a szavát. Hát mit beszél?

– Éppen azt akarjuk megtudni: olyan nyelven szól, amit senki sem ért.

– Hát akkor én hogy értsem?

– Hát kié az a gyermek?

– Azt sem tudom. Véletlenül került hozzám. A vele együtt utazók mind odavesztek.

– Talán mégis fog ön valamire boldogulni vele.

Bementem a hivatalnokkal az őrházba.

A megsérült utasokat már akkor mind elhelyezték a betegszállító vagonokba. Az őrzőgő asszonyok is gondozás alá kerültek.

Csak a kisfiú volt odabenn meg az én praktikus angolom, aki azóta visszaadta a kecskéit a pásztornak.

Amint a gyermek engem meglátott, egyszerre megszűnt sírni. Könnyein keresztül ragyogott az öröm, felém nyújtá a kezeit, s azt mondá: „*Jöjjön! Kérem. Jó leszek. Beszélni fogok.*”

Az, hogy egy néma gyerek megszólal, már magában is elég csoda; de még nagyobb volt az, hogy mindezeket a szavakat *magyarul* mondta. Egy amerikai nábobnak az ötéves fia, akinek az egész kísérete csupa angol, német és szerezsen. S ez magyarul szól!

Odamentem hozzá, s akkor átölelte a nyakamat.

– Vigyen az atyámhoz. Nem leszek rossz. Félek nagyon.

Ezt is mind magyarul mondta.

– Ki az ön atyja? Hogyan hívják? – kérdezém tőle én is az anyanyelvemen.

Arra a kezeivel tapsolt. Megörült neki, hogy *ilyen* szót hall. S aztán kis gondolkodás után felelt:

– Úgy híják: a „*Silver-King*”.

Ezt a szót az angol utazó is megérté.

– A Silver-King? – mondá –, hisz az miszter *Du Many Kornél*.

– Igen! – mondá a gyermek. – Mama úgy hívja apát: Kornél.

(Tehát ez a gyermek nem is volt süket soha, csak „bikacs” néma.)

– Én azt az urat ismerem – mondá az angol utas. – Amerikai úr. Nagy úr.

– Talán elvállalná ön, hogy a gyermekét hozzá vigye? mondám neki *angolul*.

– Nem! Nem! – kiálta fel erre a gyermek. – Én önnel akarok apához menni! – s erőszakosan a nyakamba csimpajkozott.

Eszerint ért angolul. Hát mért nem beszél? Mért nem felel, ha angolul kérdezik? Ez is beteges megbikacsolás?

– Csodálatos, hogy ez a fiú magyarul beszél.

– Én nem találom csodálatosnak – mondá az angol. – Majd az állomáson távira-tozni fogok az atyjának. – Nálam az adressesze. – Párizsban lakik. – Várni fogja önt a peronon. Csak vigye ön a gyermeket hozzá. Ön tud vele beszélni, én nem. Ez nem csodálatos.

– Good bye, szőr.

A néma anya

Reggel hét órakor érkezik meg a Zürich felől jövő vonat a keleti pályaudvarra. Párizsban még ekkor nem kezdődik el a nappal. Az utcákon nem jár más, mint akit a vasúthoz siettet a kérlelhetlen végzet.

A peronra itt nem eresztene senkit, amióta divatba jött a berobogó vonat elé vetni magukat az öngyilkosoknak. Hozzájárul a vámőrök kíváncsisága is az útimálhák tartalmának megvizsgálása iránt. A váró közönségnek a foyer-ben kell tartózkodni.

Nekem még az a szerencsém is volt, hogy a bőröndömet előre elküldtem mint teherszállítmányt; az nem vészett ott az elégett vonaton. Velem nem volt más, mint az oldaltáskám, ami velem együtt megmenekült. Még a jó magyarországi szivarjaim is elfogytak az útban.

Ezért a legelső utasok között voltam, akik az előcsarnokba kisiettek. A kisiút a kezemen vezettem.

Még ki sem léptünk az ajtón, amidőn a gyermek kiszakította a kezét az enyimből, s előrefutott, hangosan kiabálva: „Apám! Kedves jó apám!”

A tourniquet mellett egy férfi és egy hölgy állt.

A hölgyet hamarabb megláttam. Csodamódon hasonlított az arca a kisiúéhoz. Ugyanazok a nagy szemek, az a hegyes gödröske áll, a finom orr, a csigametszésű száj. Alig lehetett több huszonnégy évesnél. A férfi magas, izmos termetű alak volt, derékban karcsú. Barnapiros arca, az oldalszakáll kivételével, simára borotválva. Fején gömbölyű nemezkalap, felsőkabátja kék rókával prémezve; nyakkendőjében gyémántpatkós melltű. A hölgy igen egyszerű fekete ruhát viselt.

A férfit negyvenévesre becsültem. – „Gyerekember!”

A kisiú tehát előrerohant, két karját kiterjesztve, s ismét csak magyarul kiabált.

A férfi eléje szökött, ott hagyta állni a hölgyet, s futában felkapta két kézzel a gyermeket az ölébe. S aztán elhalmozta csókjaival az arcát, a szemeit, a kis kezét. Az apa sírt, a gyermek kacagott. A gyermek sikongatott magyarul: – Apám, apám. Az apa pedig indulatosan rebegé: „My little fool!” (Kis bolondom! – angolul.)

Azután valamit súgott a fiúnak a fülébe, mire az elkomolyodott, széttekintett, s aztán ő is csak suttogva beszélt még az apja füléhez hajolva, s aközban mind a két karjával átölelte annak a nyakát.

Az apa erre odavitte a gyermeket a hölgyhöz.

– Nézd! Itt a mamácskád.

Minden közönséges emberi indulatjárás szerint úgy kellett volna következni, hogy az anya, kinek az oly irtóztató halálveszélyből megmenekült gyermekét eléje hoz-

zák: egy gyermeket, akit elbocsátott mint némát, s visszacap mint csevegőt, hogy ez a nő az őrjöngés eksztázisával szorítsa, tépje, csókolja ezt a drága kincsét. – Megfoghatatlan! A hölgynek az arcát egy mosoly nem deríté fel, a szemeiben egy könny nem ragyogott: a két keze a muffba volt dugva.

És a gyermek, amint az apja odanyújtá, a két karján emelve az anyja felé, egyszerre olyan lett, mintha kicserélték volna. A szempilláit lesüllyeszté, hogy a nagy szemei elborultak, s a száját úgy összeszorítá, hogy az ajkai eltűntek, mintha menekülni akarnának a csók elől. Nem hasonlított már a hölgyhöz éppen semmit.

A hölgy aztán egy olyan leheletszerű csókot adott a gyermek homlokára. De nem szólt semmit. A gyermek pedig végigcirógatta kis kezével a hölgynek az agutiprémes karmantyúját – amibe a két, keze dugva volt. Éppenúgy, mint a va-gonban az én asztrakánomat. – Mi ez? – Amerikai szokás?

De hát mi közöm nekem mindezekhez a talányokhoz? Mit nézem én ezt a családi jelenetet? Ha valami jámbor cockney-nek a gyermekét mentettem volna meg: most azzal szívesen kezet szorongatnék, s aztán betérnék a vasúti étkezőbe, s ott egy pohár forró puncs mellett megkötnék a barátságot; de egy amerikai nábobnál bemutatni magamat semmi kedvem. Azt hihetné, hogy várom a remuneratiót. – Idáig elhoztam a gyermeküket, megkapták, karjaik között van – a többit elolvashatják a hírlapokból, én megyek a mállharaktárba a bőröndömet felkeresni.

Azonban alig haladtam el mellettük néhány lépésnyire, a férfi utánam kiáltott. A nevemet ejté ki.

No, hát ezt bizonyosan a táviratból tudta meg. De hát tartozom én – itt az idege-nek földjén – a saját nevemre megfordulni? – Voltam én már „monsieur d’Astrakan” is. Úgy tettem, mintha nem én volnék az.

A férfi azonban utánam eredt, folyvást az egyik karján tartva a fiúcskát, s megra-gadta a karomat. – Franciául szólított meg.

– Ohó, uram. Így nem lehet éntőlem elosonni.

Nagyot bámultam rá.

– Hát hogy tudja ön, hogy én meg az a név egymáshoz tartozunk?

Nevetett nagyon. Szép fogai voltak. Ha igaziak.

– A táviró mindent meghozott, még a személyleírást is. Ön tölem nem menekül meg. Amíg Párizsban lesz, addig az én házamban lesz az otthona. – Engedje meg, hogy bemutassam a feleségemnek.

S azzal odavitt a misstresshez, megmondta neki a nevemet, egész helyes kiej-téssel, a társadalmi állásomat, melyet Magyarországon elfoglalok, még a válasz-tókerületemnek a nevét is tudta.

Ennek is megtaláltam a magyarázatát. A határon meg kellett mutatnom az útlevelemet. De hogy az a hivatalnok, aki azt elolvasta, rögtön meg is táviratozta az abban talált adatokat miszter Du Manynek. Nemhiába ő a Silver-King.

A delnő könnyedén meghajtá a fejét a bemutatásra.

– Ő az, aki megmenté a katasztrófából a mi kis Jemmynek magyarázá az apa.

Arra a hölgy elővette a tuszliból az egyik kezét, szép keskeny, finom kezecske volt, zergebőr burokbán, s azt a kezembe tette. Egy kicsit meg is szorítá a kezemet. – Oly mértékben, mintha csak egy útban elhagyott kapucinus majmát hoztam volna a helyébe. – Nem! Láttam már valakit a kapucinus majomért is eksztázisba jönni.

De még akkor sem szólt semmit.

Ez a hölgy néma!

Vagy talán az az amerikai etikett, hogy egy hölgynek nem szabad nyilvános helyen családi érzelmeket se szóval, se arccal kifejezni?

De hogy a gyermek, akit még Jemmynek hínak, az is ilyen komollyá legyen egyszerre, mikor az anyjával találkozik, s ahelyett, hogy kérkednék vele, hogy íme, újra tud beszélni, úgy összeszorítja a száját, mint egy hajóskapitány, mi ennek az oka?

Igaz, hogy nem sokat nyerne vele a misstress, mert a fiú csak magyarul beszél, azt pedig a misstress nem érti.

Vajon ki tanította ezt a gyermeket magyarul beszélni? De ki tanította megnémulni?

Talányok, amelyeket nem bírok kihüvelyezni!

Miszter Du Many hátraszólt egy hozzá tartozó cselédnek.

Az egy atlétatermetű vadász volt, fényes ezüstös egyenruhában. Arról szólt neki, hogy vegye ki a málháimat.

Én igyekeztem menekülni. Szeretem a vendégszeretetet – odahaza a magam szülőföldjén, mikor vidéken utazom –, de ha Párizsba jövök, akkor szeretek a magam ura lenni, s többre becsülök egy udvarszobát a Spanyol-magyar vendéglőben vagy a hotel Jakobban, mint a legpompásabb vendéglakást egy St. Germain-i pénzkirály palotájában.

Mr. Du Many azonban nem azért volt amerikai, hogy ha egyszer valamit megfogott, azt eleressze.

– Csak adja ön meg magát szép békességesen. Ez önre nézve jobb lesz. Mert ha ön most egy vendéglőben száll meg, úgy el fogják lepni a riporterek, a fotográfusok, hogy éjjel-nappal nem lesz nyugta. Az mind ráspolyozni, gyalulni fogja önt a

rossbergi katasztrófa részleteiért, s egy hétig ott fogja ön magát látni az illusztrált lapokban. Tudom, hogy ez önnek nem lesz kellemes.

Ezt jól eltalálta.

– Ha pedig az én házamnál száll ön meg, ott oly abszolút nyugalmat fog találni, olyan világtól elzárt csendességet, mintha csak a Hortobágyon volna egy gulyás karamjában.

(Hát már ez honnan tudja azt, hogy van a világon egy hely, amit Hortobágynek híznak, s azon gulyások, akik karamokban laknak, s hogy ez nekem kedvenc tanyám?)

Megadtam magamat.

Erre aztán a nábob rendelkezni kezdett. Az egyik landaueren a misstress megy előre Jemmyvel, a másikon mi ketten. (Két hintóval jöttek a vasúthoz.)

A kis Jemmy azonban semmi áron sem akart leszállni az apja öléből. És így a misstressnek egyedül kellett menni az egyik hintóval, az apa és én a másodikra szálltunk. A kis Jemmyt kettőnk közé vevénk.

A „Silver-King”

Megvallom, hogy nagyon érdekelt ez az ember, akinek az aura popularis ezt a melléknevet adta: „az ezüstkirály”. Nem a gazdagságáért, mert én a pompát meg nem látom. Le tudok írni egy tökkel befuttatott nádgunyhót, egy megható várromot, de eleven palotát nem. De érdekelt főképpen azon talány miatt, hogy mi vonatkozás lehet ezen dél-amerikai idegen család meg az én szegény kis rokon-talan nemzetem között? Hogy kerül a magyar beszéd egy amerikai *Krózus* ötéves fiacskájának a szájába? – Gyermekkoromban ugyan ismertem egy kis ötéves fiút, egy rendkívüliségéről hírhedett grófnak a fiát, aki „csak” latinul beszélt. Hanem hát a latin nyelvnek van professzora; de ki gondol a finnugor nyelvtanra Amerikában? S micsoda *marotte* lehet az egy ilyen kiváló családnál, hogy a fiú olyan nyelven beszéljen, amit senki sem ért meg? Valakinek mégis kell lenni – de ki lehet ez a valaki? (A süketnéma-intézetekben csak *németül* tanítanak.)

Útközben, amíg a vasútról Mr. Du Many lakásáig kocsiztunk, megismertetett egy-egyel-mással, amit a vendégnek szükséges tudni. Hogy kilenc órakor van a reggelizés, tizenkettőkor a falatozás, hat órakor az ebéd. Egyébiránt teljes szabadságomban van azokon megjelenni vagy elmaradni. Hanem vagyok ott, nem várnak rám; ha később jövök, újra tálalnak; rendelkezhetem a szakáccsal, ahogy tetszik. A mai napot jó lesz talán a nyugalomnak szentelnem – ily izgalmas utazás után.

Én viszont a magam részéről elmondtam, hogy semmiféle szokásaim nincsenek: akkor eszem, iszom, aluszom, amikor hozzájtok, fáradt sohasem vagyok, a nap-palt alvásra nem vesztegetem, és így, ha tetszik, ma is együtt reggelizhetünk.

Hát így még jobb.

Mr. Du Many azután kimenté a nejét, hogy az a mai kilencórai reggelinél nem fogja a háziasszonyi tisztet teljesíteni, mert az egész éjjel fenn virrasztott, hogy korán reggel kinn lehessen a vasútnál; most aztán egy pár órára le fog pihenni, azután pedig a gyermekeit mosdatja, öltözteti, s csak ezek után jön elő.

(A gyermekeit mosdatja, öltözteti! Tehát mégis van ott anyai érzés! A kis Jemmy tán csak mostohagyermeke?)

– Van több gyermeke is a misstressnek? – kérdezém.

– Még két fiú és két leány.

– Négy gyermek?

– De ezzel az *elsőszülöttével* együtt öt.

– Ah! Ilyen fiatalon.

– Huszonöt éves. Hét év óta vagyunk házastársak. Hát mit tehet róla az ember? – Nekem nincs több feleségem ennél az egynél; ő is mindig hozzám tart: így aztán soha sem jövünk ki a keresztelőlébül.

(Ez elég dél-amerikaisan van mondva, de magyarnak is beválik. Nekünk ez nem „shocking!”)

Tehát a kis Jemmy *elsőszülötte* misstress Du Manyak; eszerint nem mostoha-gyermeke.

Ezzel azt a magyarázatot is elvesztettem, amit addig adtam az anya és gyermek közötti felöltő idegenkedésnek.

Mr. Du Many palotájába megérkezve mind mozgósítva találtuk mar a cselédséget. Ki-ki tudta a maga teendőjét. A komornyik engemet a rendelkezésemre álló lakosztályba vezetett, mely el volt látva a legnagyobb kényelemmel: háló-, fürdő-, dolgozó-, elfogadószoba egymás mellett. Mindenben a legnagyobb választékoság, jó ízlés és komfort, minden fitogtató pompa nélkül.

Mikor az átöltözéssel készen voltam, a komornyik (aki zárójelben mondva elzászi francia volt, s hozzám németül beszélt: tudta, hogy ez nekem jólesik, minthogy magyar vagyok) azt a praktikus indítványt tette, hogyha levelet akarok írni, itt van az íróasztal, ha pedig inkább szeretem olvasással tölteni az időt, a következő szobában megtalálni a hírlapokat.

Én szépen megköszöntem a kalamárist, de ma nem kérek belőle. Leveleket, ahová kellett, már Zürichből írtam.

Az olvasószobába lépve, ott találtam az asztalon körberakva a legújabb hírlapokat: csupa francia, angol, olasz lap volt, sőt egy németországi is; de Magyarországból semmi: még egy Pester Lloyd sem.

Volt ott egy könyvtár is: abban mindenféle tudományos és szépirodalmi munkák. Azok közt sem volt semmi magyar, még fordításban sem.

Az olvasószobából nyílt egy biliárdterem: annak a falait pompás freskók festőtették, melyek gyöngéd színkezelése francia festőiskolára vallott. Csupa népies alakok voltak, normandi, baszk, breton, kabil, uszkók tájakról. Biz azok között a hortobágyi csikósélet nem volt képviselve. Egy mellékszoba tele volt etnográfiai ritkaságokkal, de még azok között sem találtam bár csak egy karikás ostort, vagy egy csikóbőrös kulacsot sem, mely az én fajtámra emlékeztetett volna. – Lehetetlen, hogy annak a háznak az ura Magyarországon járt volna, mert akkor valami népjellemző különösséget csak hozott volna el magával.

Néhány perc múlva ő maga is odaérkezett. A reggeli fel volt adva. Egy teázószobába mentünk át, útba ejtve egy amerikai *ejtőzűszobát*, mely félkört képezett, hajókabin mintára gömbölyű keretbe foglalt csendélet képekkel.

A reggelizőszobában szemembe tűnt egy Meissonier-féle arasznyi nagyságú kép, kétszer olyan széles rámásban, meg egy Alma Tadema-féle színvázlat.

Mr. Du Many észrevéve érdeklődésemet, sietett megjegyezni, hogy ezek a képek csak ideiglenesen vannak itten elhelyezve: az lévén a hivatásuk, hogy az óceánon túl szállíttassanak, ahol az ezüstkirály New York-i palotájában rangjukhoz méltó társaságban foglalhatnak helyet.

Én megjegyzém, hogy nekünk, szkítáknak is vannak már számba vehető művészeink.

– Jól tudom – mondá Mr. Du Many. – Nekem is van a New York-i galériámban egy Munkácsy-genre, egy Zichy Mihály-akvarell és egy Benczur. Itt csak a francia és a német művészeket tartom.

Tehát a magyar festőművészeket mégiscsak ismeri!

Ez az első lépés a nemzetközi elismertetésre: a *festészet*.

A festőművészet után következik a „*liszt*”. – Rossz élc biz az, és más nyelvre lefordíthatatlan; de már megvan: hogy a leghíresebb magyar zeneművésznek a neve azonos azzal a gőzmalmi produktumával Magyarországnak, amiből a finom süteményt készítik; de ezt az utóbbit Dél-Amerikában még jobban kedvelik, mint az előbbit.

Mr. Du Many megjósolá, hogy a *magyar lisztnek* valamikor nagy kelete lesz Dél-Amerikában.

Erről a tárgyról áttértünk arra a közel eső körülményre, mely szerint az amerikai búza nemsokára el fogja özönlenni Európát, s ha még a védvamos politika is ér-

vényre jut Német- és Franciaországban, akkor a magyar gazdák nagy árhanyatlást fognak megsínyleni.

Erről áttértünk a nemzetgazdaságra, arról megint a financiákra. Ezekben az én gazdám egészen otthon volt. A *magyar rente* akkor lett először bevezetve az európai pénzügyi piacokon. Mr. Du Many a legszebb reményeket táplálta a pénzügyi mívelet irányában. Nem késlekedett kimondani, hogy ezt rövid időn követni fogja a „*rente conversio*”. Nem ád neki tíz esztendő, hogy Magyarország 4%-os jövedékpapírokat fog kibocsáthatni. Ebből belevitorláltunk az általános politikába. Az én házigazdám e téren is teljesen a horizont fölötti álláspontját konstataálta. Nagy bámulója volt *Andrássy Gyulának*, föltétlenül helyeselte annak *boszniai politikáját*; nagy eredményeket várt *Tisza Kálmántól*, s komolyan sajnálta *Apponyi Albert* grófnak az ellenzékhez való csatlakozását; beszélt *Kossuthról* is és a *Függetlenségi Pártról*: azt a nézetét fejtve ki, hogy ez a párt egészen a céljával ellenkező irányban működik, s hogy első feladata Magyarországnak a jó pénzügyi helyzet, mert anélkül nincs független állam a világon.

Mindezekből én azt eszeltem ki, hogy az én házigazdám nagyon sokat olvasott Magyarországról, s érdeklődik iránta. Hanem azért holmi patetikus hangulatba nem engedte magát *átbugzoltatni*. Színházakról, irodalomról nem folytatta az általam megkezdett diskurzust, s ha én a *magyar költőkről* beszéltem neki, ő a *plattdeutsch* meg a *langue d’oc* költészet gyöngyeiről értekezett: mintha ezek mind egy színvonalon állnának.

Annyit el kellett ismernem, hogy Mr. Du Many sokkal többet tud Magyarországról, mint Párizsban szokás tudni; a cigányokat nem tartja uralkodó néptörzsnek hazánkban, s a rablóromantikát nem nézi magyar specialitásnak. De azért valami különös rokonszenvekkel nem akar megvesztegetni, s mindenféle mirobolans magasztalásától a magyar hősi erényeknek ugyan tartózkodik.

Félbeszakítá a beszélgetésünket Mr. Du Many komornyikja, ki két levelet hozott be az urának.

– Megengedi ön, hogy elolvassam a leveleket?

– Kérem.

– Válasz van bennük két meghívóra, amit ma reggel elküldtem.

Azzal felbontá a két levelet, s beléjük pillantott. Azután visszatette mind a kettőt a tálcára, min a komornyik hozta.

– Adja át a komornának a leveleket, tegye a feleségem asztalára, ha fölkel.

Azután énhozzám fordult Mr. Du Many.

– Két urat hívtam meg a mai ebédünkhöz: az egyik a belügyminiszteri államtitkár, a másik a St. Germain L’Auxerroi-i lelkész. Szép tőlük, hogy napján a meghívásnak elfogadták azt. Gondolom, nem lesz önnek ellenére ezzel a két derék urasággal megismerkedni.

– Nagyra fogom becsülni az ismeretséget.

Nyomban visszatért a komornyik. Ezúttal nekem hozott izenetet.

– Madame *la comtesse* kéreti monsieur, hogy fáradjon át hozzá.

A köztársasági grófnő

Madame la comtesse.

Perui vagy *La Plata-i grófnő*? Ez sem mindennapi tünemény. Siettem eldobni a szivaromat, s hagytam magamat a grófnő budoárjába átvezettetni.

A közbeeső termekben futtában szétnézve, ismét csak azt láttam meg, ami *nincs* ott. Az ősök arcképei. Azok a vertugadinos, fehérre púderozott hajú ősanyák meg a páncélos szépapák, csípőjökre támasztott marsallbottal. Egy sincs ottan. Talán ezek is a New York-i képtárba vándoroltak. A másik volt – teljes hiánya mindenféle élő állatnak, ami előkelő úrhölgyek szobáiban alkalmatlankodni szokott, semmi papagáj, majom, selyempincs és bernáthegyi.

Annál inkább meglepett a budoár berendezése.

Ajtó nem volt rajta; nehéz brokátfüggöny takarta félig a bejárást. A belépő csakugyan azt hihette, hogy a tündérország tárul fel előtte. Volt valami hasonlatosság a Capri-szigeti kék barlang és e szoba között. Kék világításban minden. Szemközt valami nagy lugasforma látszott, amerikai folyondárokból, s annak a háttéréből jött a világosság a szobába. S ez a háttér egy végtelennek látszó télikertet mutatott, csoportosítva üde, virágzó, tropikus növényzettel. S e kelet-indiai pagonyban tarka-barka apró madársereg repkedett, csicsergett az örökzöld lombok között, veszekedve a fészkek felett. Az egész télikert felülről kapta a világítását, s ez tette olyan tündérgrottaszerűvé a budoár félhomályát.

S hogy a télikert növényzetének kipárolgó ábrájától gutaütést ne kapjon az ember, az egész nyílás el volt zárva valami átlátszó lemezzel. Csakhogy ez a lemez nem üvegből volt, hanem vízből. Valami folytonos vízesés képezett egy olyan üvegvékonyágú lemezt a télikert és a budoár között, hogy azon keresztül lehetett látni. Ez az állandó vízablak zárta el a télikert forró és fűszertelt legét a budoártól. A madárkák is óvakodtak annak nekirepülni. Egy rugó nyomásával meg lehetett szüntetni az átjáró előtti vízesést, s akkor be lehetett lépni a télikertbe. – Úgy hangzott folyvást, mintha csendes eső esnék.

A tündérlugassal szemközt volt egy kerevet, az előtt indus faragványú asztal, fölötte egyszerű rámban Mr. Du Many Kornél életnagyságú arcképe.

A grófnő reggeli toalettben volt, ami, ha jól sejtem, nyersselyemből lehetett. A fején nem volt semmi, csak hosszú, tömött, szőke hajfonadék volt háromszoros tiarának körülr csavarva.

Olyan leányos termete volt: karcsú és hajlékony; az ember azt hihette, hogy hajadon.

Ebben a különös világításban olyan fehér volt az arca, hogy szinte félelem volt ránézni. Mintha egy alabástrom szobor nézne azokkal a sötétkék szemekkel, s beszélne a kárminpiros ajkakkal.

Helyet mutatott számomra egy karszékben: ő maga az ottománon telepedett le.

– Bocsásson meg, hogy ide kérttem – szolt simán folyó hangon s jól artikulált francia nyelven, ahogy azok beszélnek, akik könyvből tanulták. – A férjem ma estére két vendéget hitt: az egyik egy kormányhivatalnok, a másik egy pap. Az elsőt a férjemnek van dolga, aki a rossbergi katasztrófánál szerencsétlenül járt utasok hozzátartozóinak óhajt pénzbeli kárpótlást adni. Szegény kárpótlás, mondhatom. A papot pedig én kértem fel, hogy az ott elveszettek lelki üdvéért tartson holnap rekviemet. – Nagy vonásokban Mr. Du Many minden áldozatra kész, de a részletekhez ő nem ért. Ilyenhez asszonyok inkább értenek. Azt sem tudjuk még, kik voltak, hányan, miféle emberek, akik ott szerencsétlenül jártak. Ki menekült meg? És milyen állapotban? Segített-e rajtuk valaki? Hát a mihozzánk tartozókból maradt valaki élve? Mindezekről ön adhat nekünk legjobban felvilágosítást. Azért kérttem ide: mondja el nekem az egész vasúti szerencsétlenségnek a részleteit, úgy, ahogy azokat tapasztalá.

– Grófnő – mondtam – ezeket a részleteket végighallgatni nagyon erős idegzet szükséges.

– Az idegeim semmivel sem érzékletlenebbek, mint más asszonyé – hanem én tudok nekik parancsolni. S aztán elvégre is, hadd fájjon nekem is. Ez vezeklés. Ne kímélje ön a flagellumot. Kezében van, üssön vele!

S ez a nő igazán magas fokra tudta vinni az önkínzást. Nem engedett elhallgatnom semmit; kényszerített elmondanom a legizgalmasabb részleteket, s mikor legjobban borzadozott, akkor lehajtotta a fejét, s kezével csendesen ütve a mellét, suttogá: „mea culpa!”

Már azon is megütődött, hogy a szalonkocsi kikapcsolása miatt támadt a vonatkésés.

– Eszerint az a baleset egészen a mi rovásunkra megy. Ha a mieink is a rendes kocsikban foglaltak volna helyet, ahol más tisztességes ember megfér egymással, akkor a vonat hamarabb áthalad a veszélyes helyen, mint a sziklaomlás bekövetkezik. De hát a Silver-King fiának szalonkocsit kell berendezni: ez nem szíhatja azt a levegőt, amit más istenembere. S ezért a mi bolond kevélységünkért kellett annyi jó embernek kínhalált szenvedni.

Ennek a kombinációnak bizony elég alapja volt.

Tovább beszéltem: ahogy a nő kívánta.

Iszonyút kellett neki kiállani, mikor a vész közeledtét elmondtam előtte: a katasztrófa előtti perceket. A szíve dobogását lehetett hallani a szünetekben.

Mikor már a kezemben volt a keze a *gouvernante*-nak, hogy lesegítsem a lépcsőről, a hölgy úgy segített volna neki: úgy taszította volna mind a két kis kezével, úgy hívta a nevénél: No hát! Alice! ugorjon hát!

– Megint visszament a vagonba a kalapjáért.

Erre görcsösen felkacagott a hölgy, és két kezét a feje fölé kapta.

– Hahaha! A kalapjáért! Ilyen bolond volt mindig. – Hahaha! Sohase jött az asztalhoz kalap nélkül. Azt hitte, hogy szégyen, ha a *fülét* meglátja valaki. Hahaha!

Szerencsére megjöttek a könnyek: ezek elolták a kacajgörcsöt.

– Szegény jó Alice! Legjobb barátném volt a világon. Hogy szerette azt a gyermeket! Inkább anyja volt neki, mint én. Miért engedtem meg neki, hogy a gyermeket kísérje?

Elmondtam azt is, hogy a *gouvernante* a vész pillanatában is legelőször arra gondolt, hogy a gyermeket szabadíttassa meg velem.

– És nem látta ön őt többet soha? Nem került elő a lezuhant kocsiból?

Eltagadtam, hogy láttam még egyszer. Ez már csakugyan nem női életszervek számára való leírás lett volna. Azt mondtam, hogy a vonat nem vár: a sebesültekkel gyorsan kellett tovamennünk.

– És a többiekéről, mit tud ön? A hozzánk tartozókról? Akik a gyermeket kísérték. Mint egy uralkodó fejedelem fiát! Egész suite-tel! A derék doktor Mayer?

– A legelső vagonban volt, mely összeégett.

– Hát Tom, a szerecsen?

– Azt agyonnyomta az összelapított kocsirom.

– Leghűségesebb cselédem volt. Egyszer egy aligátortul szabadított meg. Vasrúddal verte agyon a szörnyet. Nehéz sebeket kapott tőle. S csak nevetett rajta.

– A halálban is nevetett.

– És a szegény kis Topsis? A kis játszótárs? Jemmynek a tejtestvére. Az ő anyja volt a Jemmy dajkája. Úgy a lelkemre kötötte a gyermekét, hogy felneveljem: papot csináljak belőle! Szépen szavamnak álltam! Szentet, mártírt csináltam belőle!

– És egyet sem lehetett közülök megmenteni.

Én felvilágosítottam a hölgyet a körülmények felől, melyek a mentést lehetetlenné tévék a segélyvonat megérkeztéig; akkor pedig már késő volt.

– Tudom már. Azon az éjszakán elfelejtettem imádkozni. Estélyen voltunk; ott nem jutottam hozzá. Pedig úgy bántott valami. Az az elmulasztott imádság. Csak

egyszer sóhajtottam fel, mikor senki sem vette észre: „God bless us!” – Akkor történt meg az irtóztató csapás. Hát ki az a rettenetes lény, aki ránk les, s ha rajtakap, hogy egy este, egy reggel elmulasztottuk az Istenhez fohászkodni, letaszítja az örvénybe azokat, akik hozzánk tartoznak? Ki az?

Az a fehér arc azokkal a nagy kék szemekkel olyan volt e beszéd alatt, mint valami sírózó nemtő.

– Talán az az egy fohász: „God bless us!” őrizé meg önnek a kedves gyermekét a nagy veszélytől.

– A Jemmyt? Ez a szerencsétlenség gyermeke! Ómiatta kellett elveszni annyi ártatlan embernek! *Meg volt átkozva az az óra, amelyben ez a gyermek született.*

– Nem! Nem ő az átkozott! Ő ártatlan. Nem tehet róla. Én vagyok a bűnös, aki őt világra hoztam. – Mondjon ön, uram, még több rémlátást; hadd szenvedjek ki benne. – Az nekem jólesik.

Őriztem a számat ettől a kegyetlenségtől. Inkább egyet fordítottam az előadáson, s beszélni kezdtem a hölgynek az angol utazórul, ki a pásztor kecskéit őrizte, amíg az a szomszéd állomásig elszalad; aztán meg a flegmatikus festőről, aki az egész rémjelenetet lekapja a vázlatos könyvébe.

– Azt a képet nekünk mindenáron meg kell szerezni. Egy fogadalmi kápolnában fogjuk elhelyezni.

Kezdtém arra a gondolatra jönni, hogy Mrs. Du Many kedélyének alapját vallási rajongás képezi. Ebből ered a mély bűnbánat, mely a szerencsétlenség okát arra a kis gyermekre hárítja. Ez okozza az anyának feltűnő idegenkedését saját szülőlte iránt. – Azonban ezt mégsem találtam elég felvilágosításnak. Ez nem elég ok arra, hogy egy anya a halálból megszabadult gyermekét meg ne ölelje.

– Minő szerencsétlenség! – rebegé, összekulcsolt kezeit térdére feszítve. – Minő lélekkárhozat! Hogy jelenhetünk meg az Isten előtt?

Én megkísérlem őt csillapítani. Felemlítettem előtte, hogy most rövid idő alatt mennyi nagy katasztrófa rendíté meg Európát. Az eszéki híd leszakadt a vonat alatt; s egy egész század derék huszár lelte halálát a Dráva folyamban. Hát a skóciai hídszakadás, amelynél egy lélek nem menekült meg a hullámokból. Azután Szeged elpusztulása az árvízben. Egy egész város romba dőlve. Majd az Arrogante hadihajó elsüllyedése. Legközelebb az ischiai földindulás, melynél nyolcszáz embert zúztak agyon a romok. És maga ez a rossbergi hegyomlás, mely már a század elején, ugyanazon a helyen négyszázhatvan embert temetett el. – Nem az églakók haragja intézi ezt, hanem planétánk geológiai és meteorológiai fázisai. Ha valakit hibáztatni lehet a mostani balesetnél, úgy legfeljebb a vasúti mérnök az, akinek a veszélyes rossbergi hegyvápa előtt nem mellvédet, hanem bástyát kellett volna emelni.

Félbeszakította a beszélgetésünket Mr. Du Many közbejöttje. A férjnek perszenem szüksége magát bejelentetni.

Azzal az örüggyel lépett be, hogy levelek és hírlapok érkeztek a számomra.

– Hogyan? Hát mint tudhatja a postás, hogy én itt vagyok? Én a Hôtel d’Espagne-hoz címeztem azokat.

– Már értesítve lett, hogy ide hozza.

Azzal kezembe adta a A HON példányait meg egy pár levelemet.

Aztán a nejéhez fordult.

– Nos? Eleget dobozódott ön a keserű pohárból? Kiitta fenékig?

A nő válasz helyett a nyakába borult, s elkezdett hevesen zokogni.

– Legalább most már meg fog nyugodni.

Én siettem visszavonulni. Leveleim sürgetős feladatokkal voltak megterhelve. (Még ugyan nem bontottam fel őket, de ürügynek jó volt.)

Pontos voltam az ebéden való megjelenésnél; tudtam, hogy az angolok ebben nagyon szigorúak.

A két meghívott vendég úr már akkor elintézte a maga ügyét a háziúrral és úrnővel.

Gyors megismerkedés után a vendégtársakkal, mindkettő közlékenysége nagy hamar a helyzet színvonalára segített emelkednem. Az államtitkártól megtudtam, hogy Mr. Du Many nyolcszáz ezer frankot bocsátott a két kormány, a svájci és a francia rendelkezésére, a szerencsétlenség következtében meghaltak családjaiknak s a munkaképtelenné lett megmentettek kárpótlása céljából. Azonkívül a szolgálatból elbocsátott vasúti őrnekek, a hírt vivő kecskepásztornak egyenkint tízezer frankot. Szintén tetemes összeget a segélyvonat személyzetének. Azonkívül elrendelte a baleset színhelyén leendő emlékkápolna felállítását.

Mrs. Du Many pedig gondoskodott róla, hogy a holnapi rekvium a legnagyobb pompával legyen megtartva, s alapítványt tett évenként e napon megtartandó gyászmise ceremóniáira.

Az ebédhez Mrs. Du Many fekete ruhában jelent meg, s egyetlen ékszere volt egy szalagon függő kereszt a legsötétebb gyémántokból. Az a kereszt egészen fekete nék látszott, csak a kivillanó kék, zöld, veres szikrák árulták el, hogy azok gyémántok.

A lakoma olyan ünnepélyes hangulatban folyt le, mint akármely halotti tor: amihez elég jogcíme is lehetett. A menü becsületére vált a francia szakácművészetnek.

Kilenc órakor a két vendég úr felkerekedett és búcsút vett.

Én, mint a házhoz tartozó vendég, ott maradtam.

Mrs. Du Many bocsánatot kért tőlem, hogy eltávozzék, de ilyenkor már a gyermekeiket kell lefektetni.

Mr. Du Many közölte velem, hogy a Mrs. ezt sohasem engedi másnak, s ha az operában vagy a Théâtre Françaisban van is, kilencre haza jön; s ezért nem tudja soha, hogy mi a vége a darabnak. Neki ez a legkedvesebb színház. – Én ezáltal nagyon meg voltam hatva. – Valami olyanformát kockáztattam, hogy nálunk Magyarországon is így szokták a hölgyek.

– Mi férfiak azonban még nem mehetünk aludni; mit csinálnánk reggeli kilenc óráig?

Ellenben még egy csésze teára, s egy pár szivar elhamvasztására átmehetünk Mr. Du Many hálótermébe.

Igazán terem volt. Magas, mint egy templom. Ha volna bennem sovinizmus, azt mondanám, hogy nemzetiszínű világítás volt benne. A remekművű függőlámpa adta a zöld fényt, a kandalló parázsa a vereset, s a gyönyörű faragványú ágy-mennyezet párkányán végig pislogtak, mint álomőrző csillagok, a fehér fényű villanylámpák. A szoba csillagfényben derengett tőlük, míg a mennyezet alatt álomtápláló sötét lehetett. A kárpitok le voltak eresztve.

Alig jártunk végére az első szivarnak, amidőn egy szőnyegajtó megnyílt, s belebent rajta Mrs. Du Many. Ezúttal fehér, gazdagon hímzett pongyolát viselt, mely karjait egész vállig engedé látni.

Nem jött egyedül, a kis Jemmyt hozta magával.

– Ez a gyermek mindenképpen az apjánál akar aludni. Ahogy szokta, mielőtt az intézetbe küldtük.

A gyermek nyafogott, nyűgösködött. Alkalmasint álmából verték föl.

Mr. Du Many aztán ölébe vette a kisfiút, kigombolta a cipőcskéit, lehúzta a harisnyáit. A misstress nézte csendesen.

Már ezt bizony ő maga is megtehetette volna.

Egyszer aztán jójcákát kívánt, s ott hagyta a gyermeket az apjánál.

Mr. Du Many levetköztette a kisfiút, s szépen dajkálkodva odavitte az ágyához; félrehúzta a függönyöket; letérdelteté az ágyba, összetetette vele a két kezét, s megimádkoztatá. Olyan suttogva mondta a gyermek, hogy nem lehetett a szavakat kivenni.

Akkor aztán lefekteté, betakarta az angórapokróccal, s jó éjt kívánt neki. A függönyöket összehúzta.

Aztán visszatért az apa a kandallóhoz.

Alig ült le, midőn a nyoszolya felől pisszegés hangzott.

„Szt! Szt!”

A gyermek széthúzta a függönyöket, s a fejét kidugta rajtuk. Olyan volt, mint egy kis kerub.

– Nos? Mi kell még? – kérdezé az apa, visszatérve hozzá.

Hát csak az kellett neki, hogy még egyszer meg akarta csókolni az apját. Akkor aztán csintalanul vihogva bújt el az ágytakarók közé.

Mr. Du Many visszajött ismét a kandallóhoz. Azonban észrevévé, hogy nekem kialudt a szivar a számban.

– Ön álmos?

– Két éjjel nem aludtam.

– Akkor keressük fel a hálósobáját.

S ő maga vette kezébe azt a kis sárkány alakú, japán gyertyatartót, melynek viaszgyertyájánál a szivarainkat felelevenítettük, hogy majd a szobámba vezet.

– De azt már nem engedem. Majd megmutatja a komornyik, hogy merre van az ajtóm.

De legalább az ajtóig elkísért.

Ott aztán megszorította a kezemet, s azt mondá:

– Jó éjszakát. Aludjék jól.

Ez ugyan csak három szó; de azért mégis elég volt arra, hogy énnekem az álmot kiverje a szememből.

Magyarul volt mondva.

Szemem, szám nyitva maradt, úgy rábámultam.

Mr. Du Many pedig olyan jóságos ravaszkodással mosolyga.

– Ön nem ismert énrám. Én pedig önt nagyon jól ismerem. – Hiszen kollégák voltunk egykor.

– Kollégák? Hol?

– Hát Budapesten. A Sándor utcai Országházban.

– Ön képviselő volt? Mi neve volt akkor?

– Ugyanaz, ami most. Csakhogy magyar ortográfiával írva: „Dumány Kornél”.

– Még így sem emlékszem sem a névre, sem az arcra.

– Nem ám. Mert csak *egy napig* lehettem képviselő. Másnap kidobtak az ajtón.

– Ah! Most jut eszembe valami. Ön volt az a bizonyos „egy halott képviselője”.

– Hát, igen bizony. – Én voltam az *az egy halott képviselője*.

Az egy halott képviselője

Egy ilyen meglepetés magát a „hétalvót” is képessé tett volna az álmától megfosztani egy éjszakára.

Visszatértem az ajtóból.

– Uram! – mondtam Du Many úrnak, kit ezentúl nem fogok „miszter”-nek címezgetni. – Lehet énnekem valami igényem önnek a hálájára?

– Uram, *barátom!* – *szólt*, mind a két kezét kezembe téve – fehér lapot adok önnek, a nevem aláírásával: azt írja ön fel rá, amit akar.

– Elfogadom, s mindjárt írok fel rá valamit. Mondja ön el nekem annak a történetét, hogyan lett „tekintetes és nemes Dumány Kornél úrból, a kis kastélyos magyar dzsentriből, a fidelis garçonbul, a visszaküldött országgyűlési képviselőből, Du Many Kornél, az ezüstkirály, a dél-amerikai nábob, egy csodaszép grófnő férje, ötgyermekes családapá, a szolid vállalatáról, jótékonyágáról hírhedett celebritás?” – Ezt kérem öntől és semmi egyebet.

Dumány Kornél úr megcsóválta a fejét, s a fogaihoz kezdte kopogtatni a körmei hegyét, majd ismét mind a két kabátzsebébe mélyeszté a kezét, s aztán a megszorult adós keserves mosolygásával mondá:

– Kedves édes barátocskám... most ön csakugyan olyan összeget írt fel a fehér lapomra, amit „a vista” nem tudok kifizetni. Ez a történet, aminek a közlését ön várja tőlem, csak felerészben az enyim, a másik fele a nőmé. Engedje meg, hogy előbb övele értekezem, s kieszközöljem tőle a „giro in biancò”-t, ha lehet.

Megadtam a moratóriumot.

Dumány úr ugyanazon a szőnyegajtón át, amelyen az imént a neje belépett, elhagyta a hálószobát. Én egyedül maradtam ott.

De mégsem egyedül.

Az ágyfüggönyök mögül nehéz nyögés hangzott, mint mikor valaki rosszat álmodik, s nem tud felébredni. A kis Jemmy.

Odamentem. Széthúztam a függönyöket. A világosságra felébredt a gyermek, nagyot sikoltva.

– Apám!

– Mindjárt jön apa – biztatám én az előtte ismeretes nyelven.

– Ah. Magyar bácsi! Az is jó.

S azzal a kezem után nyúlt, a hüvelykujjamat átmarkolta erősen.

– Rosszat álmodott, kicsikém?

– Nagyon rosszat. Nem tudtam beszélni. Pedig akartam beszélni. Nem tudtam. Egy kígyó összeszorította a torkomat. Ugye nincs ott kígyó?

– Nincs. Ne féljen semmit.

– Ugye itt fog maradni?

– Itt. Amíg apa visszajön.

– Azután is. Mindig. Sohasem megy el innen. Az jó volna apának. Apa sokszor mondta nekem. Szólj fiacskám. Beszélj hozzám. Senki sincs, akivel „így” beszéljek, csak te, fiacskám. Bácsit is szeretné majd apa.

Mondtam neki, hogy soká itt maradok. Arra nyomban elaludt.

Mire Dumány úr visszajött, én már ismét a kandalló előtt ültem. Amit a gyermekajk csevegett, olyan kedves fényt vetett e férfi kedélyvilágára.

Derült arcot hozott magával.

– Nőm beleegyezett. Azt mondta, gyónás ideje van. Holnap ő fog mindent meggyónni a papnak, ma én gyónom meg mindazt önnek. A realitás szempontjából is sokkal jobb, ha megtudják rólunk a valót, mintha azokat a válogatott meséket terjesztik tovább, amikkel bennünket az ó- és újvilágban illusztrált a hírlapírói fantázia.

Azzal becsengette a komornyikot. Kiadta neki az egész campagne-ra való utasítást. Most készítse el a szamovárt a teának, mandarin likőrrel. Tizenkét óraker hozza fel a puncsot, gyümölcscsel, két óraker feketekávé, öt óraker adja fel a fajtúyukot hidegen, pezsgővel.

– Remélem, hogy ön kibírja az éjszakázást? – szólt hozzám fordulva.

– Kérem: fő-fő kortesvezér vagyok odahaza.

– Elég. Akkor ismerem a kaliberét.

– Remélem, hogy az egész menü mind saját termelés?

– Természetesen. A tea a hongkongi kertem zsengeje; a mandarinszeszt a borneói narancsligetem gyümölcséből főzik, a kávé a kuba szigeti telepem adja, a „gizr” szesszel együtt, ami a kávébab-cseresnye gyümölcséből készül. A bor is saját természetményem. Nekem ez mind nem kerül semmibe. Csupán a süteményekhez való lisztet veszem pénzért. Az magyarországi. – Ott én nem bírok semmit.

– Pedig önnek szép birtoka volt ott a felföldön.

– Nem hallotta volna ön, hogy azt adósságok miatt elkótyavetyélték?

– S ön ezt meg engedte történni?

– Majd ha végighallgatta ön az én történetemet, akkor természetesnek fogja találni, hogy azt tettem. De végképp mégsem szakadtam el a hazámtól. A hajdani kastélyom kertjében igen szép káposzta termett. Ezt se Francia-, se Olaszországban, se Amerikában nem tudják, hogy mire használható. Én azt minden évben felvásároltatom, s szokás szerint hordóba betaposva, posajtott állapotban elszállítatom oda, ahol éppen tanyát ütöttem, Párizsba, Palermóba vagy New Yorkba. És abból énnekem a feleségem alkalmilag pompás „korhelyleves” szokott készíteni.

„Korhelyleves!” Koronája a magyarországi dáridóknak.

– S ért ahhoz a grófnő?

– Hahaha! – kacagott az exkollégám. – Hiszen olyan magyar grófnő az, mint azok, akik odahaza a Tisza-Duna között franciául beszélnek, nem azért, mintha magyarul is nem értenének, hanem azért, mert ez az anyanyelvük; aztán meg, mert a magyarnak az a rossz szokása, hogy aki egy hibát ejt a beszédben, annak a szeme közé nevet.

Ezzel a revelációval az egész eddigi kombinációm is gyökerestül ki lett irtva. Azt gondoltam, hogy az én magyarom egy amerikai pénzkirály lányának szívét hódította meg, s annak a kezéből kapta a számlálatlan milliókat (dollárokból számítva, ami a mi pénzünkben, arany ázsióval együtt, 2 frt 40 kr.)

Dumány úr az arcomról olvasta le a gondolataimat.

– Ön meg fogja tudni, hogy én se nem raboltam, se nem házasodtam a vagyonomat; még csak az eszemmel sem szereztem azt a Dárius kincsét, amivel most valósággal rendelkezem. Elmondom az utat és módot, amelyen hozzájutottam – mások elrettentő példájára –, de senkinek sem tanácsolom, hogy azt utánam csinálja. De nem is hiszem, hogy még egy ilyen történet valaha ismétlődjék, s még egyszer szülessen a világra olyan rinocéroszidegekkel ellátott ember, aki ezt keresztülélje, mint amilyenek ennek a szerepvivői valának. Még azt is hozzátehettem, hogy az az ár, amit én ezért adtam, azokkal a számokban kifejezhető kincsekkel, amiket nyereségül kaptam, soha sincs kifizetve; hanem valami mással, amit a matézis meg nem határoz: azzal igen.

Ezzel letelepedtünk a teázóasztal mellé. Dumány úr néhány hasáb illatos cédrusfát dobott a kandallóra. A tűz hangos pattogása s az állóra méla tiktak ketyegése kísérte az egész elbeszélést. S mármost ettől a perctől kezdve nem én írom a regényt, hanem Dumány Kornél úr.

– Mindenekelőtt állítsuk helyre az alkotmányszerű jogfolytonosságot, mely szerint a magyar parlament tagjai egymást *tegez*ik.

Egy kupica mandarin szentesíté az ősi szokást összekocintva.

– Szervusz!

– Krisztigott.

– – – Úgy hiszem, hogy nem szükséges előtted körülményesen leírnom a „csepegői” választókerület etnografikai sajátosságait. Meg vannak azok örökítve az országgyűlési annálisokban. Nincsenek ugyan ottan csepegőkő barlangok, de vagynak háromezer honfias nyeldekliők, melyeken már sok nemes nedv lecsepegett. Az egész csepegői választó közönség két kategóriába soroztatik. Az első rendbeliek azok, akik nagyon sokat isznak, a második sorozatbeliek pedig, akik még többet isznak. A tótok pálinkát isznak, a svábok sert isznak, a finnugorok bort isznak az intelligencia mind a hármat issza; az Isten választott népe pedig szolgáltatja mind a hármat, ami még nagyobb eredményre vezet, mintha inná.

Ha Dante Magyarországon járt volna, okvetlenül belekerült volna a csepegői képviselőválasztás a pokol leírásába.

És amellet megkívánják a tisztelt választók, hogy hazafias meggyőződésük nyomatókos argumentumokkal megszilárdíttassék, ami kurzus szerint variál, s a választás napján *négy angyalra* is fölemelkedik.¹

Vannak szilárd jellemű választók, akik csak konzorciumban en bloc engedik magukat megvásároltatni; vannak ellenben spekulatív szellemek, akik mind a két félnek eladják magukat. Akik pedig a minden eddigelé ismeretes camorristák, brigantik és kleftek elől elnyerik a pálmakoszorút, azok az úgynevezett kortesvezérek.

Nem akarlak untatni azokkal az előzményekkel, amikkel a magyar hírlapok a választási kampány alatt teletömik a hazai közönséget. (Jó szerencse, hogy az egész világon senki sem érti a nyelvünket.) Meg lehetsz fölöle nyugodva, hogy sem az én korteseim, de az ellenjelöltemé sem hagytak semmi eszközt felhasználatlan, ami a kívánt diadalra vezet. Én a konzervatív-nemzeti-klerikális pártnak a zászlóját lobogtattam, ellenfelem pedig a liberális-pánszlav-reformpárt oltárán áldozott.

Csupán a választási nap óráinak élményeit adom elő.

Délután hat óráig mind a két párt kimerítette leleményességének egész tárházát. A veres tollnak a szavazatait (én voltam a veres toll) a zöld toll szavazatai éppen egygel haladták túl.

„Ezt nem lehet engedni!” – kiabálták a kortesvezetők. „Hol van még egy szavazó? Nézzük a listát!”

A lista még mutatott egy szavazót a szomszéd Bögreszegről: Tóth Jánost, a gelencsért.

„Hol van Tóth János, a gelencsér, Bögreszegről?”

¹ Az 50 és 100 frtos bankjegyeken látható jelvények. J. M.

A bögreszegi bíró (a mi hívünk) jelenté alássan, hogy Tóth János, a gelencsér cudarul *megrágta a szíját*, mert ahelyett, hogy eljött volna szavazni, tegnap este *elment deszkát árulni Földvára*.

Ez annyit jelent magyarul, hogy „meghalt”.

E már baj!

Hogy az ördögbe tud valaki meghalni a választás előtti napon.

„Nincs a faluban több Tóth János?”

„Van. De az tyúkász. Nincs beírva a lajstromba, mert nem fizet adót. Ellenben itt van: fuvaros minőségben.”

„Ide vele!”

Előhozták a tyúkászt: szájába rágták, hogy most rögtön be kell mennie a sátorba Dumány Kornélra szavazni Tóth János, a gelencsér helyett. Úgyis egy házban lakott a megboldogulttal.

Szabadkozott, hogy az lehetetlen, hisz a gelencsér Tóth Jánosnak az a mellékneve, hogy „csorba”. Rászakadt az agyagpart egyszer, s kiütötte az első két fogát. A zöld tollasok bizalmi férfiai egyszerre rá fognak ismerni, hogy nem ő a Csorba Tóth János, mert neki mind a harminckét foga megvan.

„Ha csak ez a baj: itt a kudarci tilógus, mindjárt kirántja kendnek a két első fogát!”

A tyúkász vonakodott a műtétől. Ígértek neki pénzt: egész fel hatszáz forntig.

„Azt a szent kirilájumát! Két rongy fogért! Werbőczi sem diktál többet 10 forntnál darabjáért. Marad még kendnek harminc! S azokról jól lesz gondoskodva.”

A tyúkász utoljára kötélnek állt, s ki hagyta rántani a két első fogát – aztán mehetett bátran a meghalt gelencsér helyett énrám szavazni.

Ezzel egyenlő számra lett emelve a veres és zöld toll szavazatsora.

De még ezzel semmi sincs megnyerve: legfeljebb egy új választás.

„Ezer forntot még egy szavazatért!”

Valaki fölfedezte, hogy van még egy szavazó itt helyben, a választási központban: a „Nyakigláb” zsidó. Derék, becsületes, szegény ember. Akinek teljes világi életében mikor kalapja volt, akkor csizmája nem volt, s mikor csizmája volt, akkor kalapja nem volt. Hanem azért bejegyzett iparos volt: ablaküveges, akinek csak akkor van keresete, ha jégeső esik. Hanem azért van egy felesége, meg hét gyermeke. Ez segíthetne mirajtunk, mi meg őrajta.

Csak az az egy baj van vele, hogy a szegény Nyakigláb éppen haldoklik: az egyik lába már a koporsóban.

Hátha megtenné a mi kedvünkért, hogy még egy kis félórácskát itt időzzön. Hiszen vár az a bummelzug.

Odaszaladtak a kortesek a butikjához.

Hiszen régi példabeszéd az a magyaroknál, hogy „úgy húzza halasztja, mint a zsidó a halálát”. Hátha ez is tudja halasztani.

Először a feleségét fogtak elő. Felvilágosították a szerződés előnyei iránt. Csak egy névnek a kimondása a szavazatszedő bizottság színe előtt, s ezer forintot hágy vele örökségül a családjára.

Akkor a feleség és a hét gyerek rohant a haldokló ágyához. Egész életük boldogsága függ ettől az egy szótul.

A főkortes megmutatta a haldoklónak az ezres bankót.

Ilyen lehet a paradicsom ajtajának a firhangja!

Szegény már nem tudott neki örülni.

Utoljára a kortesek felkapták a beteg nyoszolyáját négy lábánál fogva (az idő drága, az elnök kitézte a zárórát), s hozták nagy diadallal a szavazatgyűjtő sátor felé. A feleség ott ment az ágy mellett, s vigasztalta, biztatta a beteget: „csak még egy kicsit!”

Szerencsésen eljutottak vele, cseppentett pontosan a záróra utolsó percében a bizottság elé.

„Icig Maykáfer: más néven Nyakigláb üveges. Nro 1501. hangzott a jegyző szava.”

„Kire adja ön a szavazatát?” – kérdé az elnök.

Az üveges nem hallott már semmit. Száraz, hideg keze ott nyugodott a felesége kezében, megtört szemei felfelé fordultak, véglehetően ezt rebege:

„Du meine Liebe.”

„*Dumány Nellire*” – kiálták az én bizalmi férfaim. Világosan mondta „Dumány Nellire” (Nellinek neveztek a barátaim.)

Az ellenfél bizalmi férfiai ellenben követelték, hogy világosabban szóljon a szavazó.

De már az nem tette meg ezt a barátságot, mert meg volt halva.

S miután az első szava csakugyan úgy hangzott, hogy „Dumány”, a jegyzők beírták a szavazatát az én rovatomba.

Az elnök kihirdette az eredményt, mely szerint Dumány Kornél úr a mai napon alkotmányosan megejtett képviselőválasztásnál 1501 szavazattal az ellenjelölt 1500 szavazata ellenében Csepegő kerület képviselőjének megválasztott.

Ámde a mandátumnak sarkára tapogott az ellenfél petíciója. Megtámadták az egy halott szavazatát.

A képviselőház kiküldött egy bíraskodó tagot, szigorú vizsgálatot tartani.

Az Icgig szavazata megdönthetetlen volt.

Azokkal szemben, akik azt allegálták, mintha Icgig nem az én nevemet mondta volna, hanem azt, hogy „Du meine Liebe”, tíz tanú állt elő, aki kész volt megesküdni rá, hogy először is az üveges nem tudott németül és másodszer oly szilárd karakterű hazafi volt, akiről fel nem lehet tenni, hogy élete végpercében a Jehovát német szavak kimondásával indítsa méltó haragra.

Ekkor aztán az ellenfél a másik halottba kapaszkodott. Utánajártak a bögreszegi papnál, hogy a választás előtti napon eltemette a Tóth Jánost. De a pap nem tudta, hogy melyik volt a kettő közül: a gelencsér-e, vagy a tyúkász. (A tyúkászt elküldtük hosszú fuvarba Galíciába.)

Ekkor elrendelte a vármegye a vizsgáló képviselő felhívására a halott exhumálását és agnoszkáltatását.

De mire a mixta commissio kijött, akkorra az én embereim úgy eltették láb alól az egész corpus delictit, hogy soha senki sem talált rá többet.

Nem is derült volna ki az a pia fraus soha, ha egyszer csak mint egy diabolus rotae elő nem ugrik az a falusi borbély, aki a rám szavazandó Tóth Jánosnak a kritikus órában két ép fogát kivette a pelikánjával. Pedig keményen volt érte fizetve.

Hiszen tudhattuk még Midas király történetéből, hogy borbélyra nem lehet titkot bízni. Csakhogy ez nem a nádasnak beszélte el a titkát, hanem a vizsgáló bíróságnak.

Ezzel aztán mindnyájunkat megborotvált a borbély.

A képviselőház azonban emiatt megsemmisítette az én megválasztásomat, s én mehettem haza, ezzel a hátamra ragasztott gúnycímmel: „az egy halott képviselője”, zabot hegyezni, vagy újra kezdeni a választási „kutyalagzit”.

Diogenes bácsi

Hát aki csak ezt az epizódot ismeri az életemből, az (miként te is cimborám) ilyenforma vázlatot csinál a jellemzésemből:

„Hiú, elkapott dzsenti kamasz, aki keresztülbukott az érettségi vizsgán, s annál fogva egyedül a képviselői állásra bírván kvalifikációval, be hagyja magát ugratni a politikai hajcihőbe a kutyúpajtások által, s a hiú ambíciójáért elvesztegeti az őseitől rahagyott tisztességes birtokát. Ez is sport neki, mint az agár- és lóver-

seny. Egyformán virtusnak tartja a csalást: a turfon, a kártyaasztalnál és a politikában, s aztán átkozza a világot, mikor megtudja, hogy mások még jobban tudnak csalni, mint ő.”

Hát ugyebár te is ilyenforma portrét vázoltál felőlem?

Lásd pedig én már huszonhat éves koromban doctor medicinae voltam, s harminc éves koromban a hírlapok emlegettek, mint igen keresett specialistát idegbajokban. Bécsben voltam letelepedve, ahol pedig ugyancsak erős a verseny, s a hazafiúi buzgalom nem tol előre senkit. A legkomolyabb embernek tartott mindenki, még saját magam is.

S erre elég jó okaim voltak.

Az apám mindig buzgó hazafi volt: élénk részt vett a politikai küzdelmekben. A forradalom után be is volt zárva egy időre Olmützben. Azalatt nekem kellett a gazdaságunk után látnom. Nagy kamasz voltam már, abban a korban, amikor életpályát kellene választani. Tudhatod jól, hogy akkoriban nagyon kevés válogatás volt magyar fiúk számára. Csehül állt a világ idehaza.

Nekem sehogy sem tetszett az apám mestersége. Láttam, hogy tönkremegyünk. Mikor visszakerült az öreg az államfogságból, ismét a mi házunk lett az elbúsult hazafiak találkozója. Soha ki nem fogytunk a vendégből s reggelig eltartott a tanácskozás, természetesen poharak mellett. Én nem vettem azokban részt; amíg az elkeseredett celebritások a lelkesítő dalokat énekelték, én azalatt a magam kis szobájában a német és francia nyelvtanokat búvárkodtam.

Vadászni sem lehetett, mert puskaengedélyt oly gyanús embereknek, mint az apám, nem osztogattak.

Egy szép napon aztán azt mondtam az apámnak, hogy én valami életpályához akarok kezdeni, ami kenyeret ad.

– Csak nem akarsz bezirker lenni?

– Az nem! Hanem orvos.

– Micsoda? Borbély? Felcser! A Dumány család ultimus surculusus doktor! Mindjárt agyonlőlek!

– Hiszen nincs hozzá puskád.

– Kiátkozlak!

– Ahhoz meg nincsen puska porod. Én se átokra, se áldásra nem adok semmit. Azokat a kémia már mind analizálta. A Fraunhoffer-vonalak még azt is megmondják, hogy mi van a pokolban. Hát ettől én nem félek. Hanem amitől félek, az, hogy mi tönkre fogunk menni.

Ez nagyon érzékeny oldala volt az öregnek. Felpattant, leszamarazott.

Én aztán megmutattam neki a távolléte alatt vezetett számadásaimat, amik nagyon kedvezőtlen arányokat mutattak ki a bevételeink és a kiadásaink között. Látni sem akarta ezt a fertelmes dolgot.

– Ne legyen neked semmi aggságod! Ha momentán egy kicsit meg is van rigázva a gazdaságunk: majd *regresszírozni* fogjuk magunkat.

„Regresszírozni!” Ez az igazi magyar szó. Ha ezt a szót a tudós társaság ki próbálná irtani a magyar szótárból, lebontanák a hazafiak az akadémia palotáját!

– Itt van Dienes bátyád, ne félj, lurkó! Nyolcvanhét esztendő nyomja már a vállát. Isten nyugtassa meg. Felveti a pénz! Ha meghal, mindene ránk marad. Legközelebbi agnátusai mi vagyunk. Azzal egyszerre regresszírozva leszünk. Jobb lenne, ha azt kultiválnád. Az öreget kultiválnod kellene. Oda kellene hozzá menned. Azt doktorolnád!

Én azonban erre sem álltam rá. Felvilágosítottam róla az öregemet, hogy nem bizonyos az *a virtualitás*. Az ősiség el van törülve, mindenki annak testálhatja a saját vagyonát, akinek akarja.

– Éppen ezért kellene kultiválnod az öreget. Én nem adhatok neked egy garast sem, hogy nekem doktorságot tanulj. Eredj, kérj a Dienes bátyádtól. Ha ő ád, akkor beleegyezem.

– Már voltam nála és adott is.

– Mit? Mennyit?

– Amennyivel az egész kurzus alatt beérem.

– Akkor hát ne mondd, hogy smucigoskodom. Én is kiszúrok – huszon – húsz forintot.

Nem mondta meg az öreg, hogy mennyi időtartamra. Egy hónapra-e, vagy egy esztendőre?

Az első hónapnál többször nem is vettem azt igénybe. Azontúl szereztem amennyi kellett, francia leckeadással.

Hogy pedig az öreg Dienes bácsitól mit kaptam, azt majd mindjárt elmondom.

Dienes volt a neve; de minden ismerőse úgy hitta, hogy „Diogenes.”

De még túltett klasszikus mintaképén, a régi cinikus filozófuson.

Nem volt már olyan vén ember a vármegyében, aki visszaemlékezett volna arra, hogy azt a dókát újnak látta, amiben az öreg minden reggel panyókára vetve, végigjárta az utcát, a házától a templomajtóig. Be nem ment a templomba, csak ott végezte az ájtatosságát a templom küszöbén, ahol *a többi* koldusok. Onnan ment a közkúthoz, telemerítette a korsóját, s vitte haza. Semmiféle cselédet sem tartott. Félt, hogy meggyilkolják. Mind a két csizmaszárába egy töltött pisztoly volt dugva. Főtt ételt sohasem evett, de még kenyeret sem. Azt hitte, hogy megmér-

gezik. Azért elég változatos menüje volt: burgonya, dió, kerek répa. A gulyájából beállított egy tehenet az istállójába, de annak mindig ő maga adott szénát, kiválógatva szálankint, nehogy valami mérges szirontáklevél közétévedjen, ami a tejet megmérgezi. Azt a tehenet minden reggel, este ő maga fejte meg. Csinált túrót meg vaját. Ez volt a fényűzése. A vizet, amit a kútból hozott, előbb üstben felforraltta, úgy hűtötte ki, hogy a bacilusokat kiölje belőle. Újságot sem olvasott mást, mint amit a falubeli plébánostól kapott kölcsön, a tót nyelven szerkesztett Narodné Novinét; de azt is előbb parázs fölé hintett fenyőmagon megfűstölé – no nem a tartalma miatt, hanem hogy netaláni miazmák spóráit távol tartsa magától.

Minden birtoka árendába volt adva: az évi haszonbért csak arany- és ezüstpénzben fogadta el, s azt egy hatalmas, régi vasládába elzárta. Executio útján százások is jutottak a birtokába, azokat üres nádszálakba összesodorgatva dugdosta el. Kölcsön nem adta a pénzt senkinek: még a takarékpénztárnak sem volt előtte hitele; ajándékozni pedig hite és meggyőződése tiltá.

Mi volt hát az, amit énnekem ajándékozott, s amire az apám előtt hivatkoztam?

Hát éppen az ő dicsőséges példája.

Hát ha egy „tót királyság” jövedelme mellett lehet sült burgonya, vaj és dió élvezésével nyolcvanhét esztendeig élélni, mért ne lehetne énnekem ugyanazon életrend mellett nyolc tanfolyamon keresztül átvergődnöm?

Azonban az igazság végett meg kell jegyeznem, hogy erre a diogenészi életmódra csak az elején voltam rászorulva, később tudtam annyit keresni, hogy tisztességesen megélhettem.

Diplomás orvos voltam már, mikor az atyám meghalt.

A temetést nyomban követte a csőd.

Nagyon jó ember volt szegény! Nem tudott a jó barátainak valami szívességet megtagadni: például egy váltó aláírását. Mert a mostani magyarok ekként tartják fenn azt a hajdani daliás, jó szokást, miszerint a fegyvertársak a csatában egymáshoz kötözték magukat láncsal, s ha egyikük elesett, a másik is kötelezve volt vele magát eltemettetni. Ezt pótolja most a váltó. Minden igaz levente megkívánja, hogyha már őneki meg kell halni, hát egy-két jó pajtását is temessék el vele együtt.

Ért-e valaha véget az a csődper? – nem tudom.

Én egészen megszoktam a bécsi életet, s nem voltak többé magyar fájdalmaim.

Az orvosi hivatás ugyan, fiatal kezdőnél, sok fáradsággal jár, de amihez az embernek kedve van, annak a terhét nem érzi. Nobel passzióim nem voltak, megélttem a keresményemből.

Még az alkotmányos korszak helyreállása sem csábított a hazámba vissza. A bécsi ismerős körökben általános volt az a nézet, hogy nem lesz ez tartós: a ma-

gyarok majd tesznek megint valami zseniális dolgot, hogy elveszítsék, amit már a kezükben tartanak.

Néha, mint specialistát, Magyarországra is meghívtak valami úri beteghez. Jó honoráriumot szoktak adni; hanem azért örültem, ha visszaszabadulhattam a végeszakadatlan ebédekből és vacsorákból az én megszokott bécsi bajtársaim körébe, akik a Wandelnál a stammasztal mellett vacsorálnak, ki-ki a maga pénzére: egy „piff” bor mellett dobzódva.

Egyszer megint kapok egy pénzeslevelet. Rettenetesen összevissza volt pecsételve a legkomiszabb spanyolviaszkkal, aminőt csak valaha, már használt levélborítékokról, takarékos kezek leolvasztottak.

Elbámultam, midőn a kőpor alól kiásott sorok végén Diogenes bátyám aláírását láttam meg, mellékelve hozzá egy fakó százforintos, ami már régen kiment a forgalomból, s melyen jól ki lehetett venni, hogy sok ideig volt összegöngyöltve.

Mit akarhat az öreg, hogy így dobálózik a százforintossal?

Ilyenformán írt:

„Édes doktor uramöcsém.

Tudván azt, hogy doktorok egy lépést sem tesznek ingyen, itt küldök uramöcsémnek száz forintokat, azzal a kéréssel, hogy ne sajnáljon engem néhány napra szegény házamnál meglátogatni.”

Én rögtön bepakoltam a száz forintját egy borítékba, ilyesforma izenetet mellékelve hozzá:

„Kedves urambátyám.

Én száz forintért az itteni pácienseimet itt nem hagyom; hanem ha énrám, mint orvosra van szüksége kedves urambátyámnak, úgy tudassa azt velem, minden pénzmelléklet nélkül. Azon esetben rokon kötelességemnek tartom kedves urambátyámnak orvosi tanácsadásommal haladéktalanul szolgálatára lenni.”

Postafordultával megjött a válasz a levelemre.

Igenis: orvosi tanácsadás végett hívat az öreg.

Azonnal siettem hozzá utazni. Még akkor vasút nem volt azon a tájon. Bérkocsit kellett fogadnom odáig.

Tíz éve múlt, hogy az öreget utoljára láttam; akkor volt nyolcvanöt esztendő; tehát azóta lett kilencvenöt. Ritka időkör!

Senki sem él már azok közül, akik vele egyívású emberek voltak. Látott gyermekeket vén emberré, kis leányokat vén asszonyokká lenni. Látta őket sorban elmenni a temetőbe.

Nevetséges gondolat, hogy én, a harmincesztendő fickó, adjak most orvosi tanácsot annak az embernek, aki kilencven esztendeig tudott élni orvos nélkül.

Még előttem állt az alakja, ahogy tíz év előtt láttam. Olyan egyenesen járt, mint egy gránátos. A botot a hátratett kezében hordta, nem használta támaszkodásra. Sűrű, tömött fehér haja penészzöldbe játszott, s a háta közepét verte, övig lelógó szakálla meg olyan volt, mint a kender. Mindennap begyalogolt a városba télen-nyáron, hozzáigazítani a klepszidráját a toronyórához. Szemüveg nélkül olvasott, és szemzette a reine-claude-okat. „Akarok én még ennek a gyümölcséből enni.” Evett is belőle. Nyáron gyümölcs járta répa helyett.

Tudtam már a jó szokást. A vendégnek a kocsmában kell hagyni a kocsiját cselédestül: ott rendelheti meg magának az ebédet. A kastély udvarára kocsival behajtani nem lehet. Nagyobb igazság kedvéért akkora lósóska nőtt a kapujában, hogy azon dolog volna átgázolni. Hanem a kertajtón keresztül be lehet járni. Van egy vén kertész, aki egyúttal minden: az beereszti az embert.

Most is éppen ott találtam az öregot a kertjében, mint tíz év előtti látogatásomnál. Ojtogatott. Már ezúttal nem gyümölcsfákat, hanem csak rózsákat. Ez volt az egyedüli szenvedélye: a rózsza. Erre nem sajnálta a pénzt. S tudta valamennyinek a nevét és származását.

Mikor tíz év után újra meglátott, egyszerre rám ismert.

– Hozott Isten, Nelli öcsém. Hisz te most is a régi gyerek vagy!

Mindig simára volt borotválva az arcom; nem kellett nekem bajusz. Hiú voltam erre a különösségemre, nem tagadom.

– De urambátyám is a régi legény még, mondhatom.

Hát ez is igaz volt. Éppen úgy keresztül-kasul volt barázdálva az arca ráncokkal most is, mint tíz év előtt.

Nagyon megbecsült: leültetett egy rózsalugasban a padra.

– A szobámban nagy rendetlenség van: oda nem vihetlek be.

Nyugtalanul tekingetett a vén kertésze felé, aki éppen egy csomó sárgarépát hozott üstökénél fogva.

Kitaláltam az arcából, hogy mi a baja.

– Ebéd után vagyok, urambátyám – siettem őt megnyugtani.

Erre mindjárt megkönnyebbült.

– Hát miben lehetek szolgálójára, urambátyám? Mi baját érzi?

– Nincs énnekem más bajom, mint az, hogy meg kell halnom. Mégpedig rövid időn. Csak egy esztendőm van hátra.

Hipochondria lepte volna meg az öregot?

Elővettem az orvosi diagnózis fogásait.

– Sose kopogtasd az én bordáimat; ne hallgatózz a szívverésem után; a pulzusom se tapogasd. Nincs az én zsigereimben semmi hiba, a pupilláimat se vizitáld. Bolond se vagyok. Más dolog van.

Csakugyan nem találtam még olyan ép organizmust sehol, mint annál a kilencvenöt esztendő embernél. Nem volt ennél se asztma, se hipertrófia. Még az *eccema senile* se bántotta a nyakát.

– Hát tudod, öcsém, úgy van az én állapotom, hogy kilencvenöt esztendő húzza lefelé a fejemet. De ennek még oda se néznék. Volt énnekem egy juhászom, aki száztíz esztendeig élt. Hanem hát meg van *izenve*: tudod? Ezelőtt három esztendővel, pontban a születésem napján megjelent az álmomban Szent Nepomucénus János, s azt mondta: „Dionüszosz! Tudd meg, hogy még három esztendőd van élni.” Esztendőre rá, ugyanazon a szent napon megint megjelent előttem, s azt mondá: „Dinikém! Nem tehetek róla, de meg kell neked mondanom, hogy már csak két esztendeig jársz a földön.” Az idén ismét ugyanazon a napon megint odajött hozzám, megcsóválta a fején azt a négyszögletű süvegét, s azt mondá: „Dénes! Dénes! Bizony el kell neked patkolnod egy esztendő múlva.”

Bosszús lettem.

– Édes urambátyám! Ha Szent Nepomucénus a baja, akkor papot hívasson, ne doktort. A kolerából ki tudom rántani; de a szentek kezéből ki nem tudom szabadítani; mert azt én nem tanultam.

– Ejnye de szeretem, hogy ilyen gorombán beszélsz velem! Hát hiszen nem is azért hittalak én ide, hogy én nekem az életemet megnyújtsd. Nem alkuszom én a halállal.

– Hát akkor miért hitt ide?

– Majd mindjárt elmondom. Hát tudod: te vagy a familiánkból az az egyetlen ember, aki az eszével pénzt szerez. Mert még ahány eszes ember volt a Dumányiak között, az mind arra használta az eszét, hogy a vagyonát elverje vele. – Aztán meg az is furcsa ám nagyon, hogy mikor én teneked egy százforintos bankót elküldök, te azt nekem postafordultával visszaküldöd. Hazajáró lelkekben mindig hittem; de hazajáró százforintos bankókban sohasem hittem. Fiókszámra áll a ládamban az atyafiságom kvétanciája, mikor még olyan bolond voltam, hogy a pénzt kölcsön adtam. Sohase hozta azt nekem vissza egy se. Hát én arra határoztam el magamat, hogy teneked testálom minden fekvő és ingó vagyonomat. – Ezért hittalak magamhoz.

Ekkor aztán felkeltem az öreg mellől a padról; egész sértődött kedéllyel.

– Kedves bátyám! Erről meg már éppen nem lehet velem beszélni. Én egy rokonom halálára nem spekulálok. Még a szegény apám örökségéért sem zaklatom

azokat az urakat, akik rajta ülnek. Én élek tisztességesen a fáradságom után, s nem vágyom gazdagságra.

– Tudom. Tudom. Hisz ezt szeretem éppen benned, hogy te nem imádkozol a halálomért. De hát, hogy egészen bizonyos legyek felőled, én azt akarom, hogy még az én életemben, most mindjárt vedd át az egész birtokomat, így ahogy áll: a kastélyomat. Mindent!

Én nagyon furcsán tekinthettem körül, mert az öreg elkezdett nevetni: a száz redő az arcán mind részt vett a nevetségben. Azt hitte, hogy el akarok szaladni, mert megfogott.

– No, csak ülj le ide mellém. Hallgasd tovább. Hiszen nem azt akarom én, hogy „így” lakjál ebben a pizsokban, s ebédelj velem együtt sült burgonyát, meg főtt almát. Sőt, éppen ellenkezőleg.

Kíváncsi voltam rá, hogy mi lehet ennek az ellenkezője.

– Hát, tudod, doktor öcsécském, hogy én már igen sok esztendő óta úgy élek, mint a hajdani remeté az erdőben. Se főtt, se sült ételt, amit más keze készített, nem ettem már régen, mert attól féltem, hogy megmérgeznek, akik az örökségre ácsingóznak. De most már tudom, hogy egy esztendő múlva meg kell halnom. S ez nekem nagy megnyugvás. Mert mármost nem kell *mindennap* rettegnem, hogy „holnap” jön el a halálom. Van egy egész esztendőm. Hát ez alatt az egy esztendő alatt szeretnék igazán „laute” élni. Kedvem szerint: ahogy csak a testem megkívánja. Jó peccsenyéket enném! Meg túrós lepény! Bort is innám! Ha visszaemlékezem rá! Az 1809-ik diétán, mikor jurátus voltam a personalis mellett: ami bor megmaradt az asztalnál, az mind nekünk jutott jurátusoknak. Ej de jó volt!

– Kedves urambátyám! – szóltam közbe. – Nem lesz ez jó.

– No csak ne szólj semmit! Tudom, hogy azt akarod mondani, hogy ez nem egészséges dolog: nem az én gyomromnak való már. De hát azért volnál te itt. Nemcsak örökösöm lennél, hanem háziorvosom is. Azt nem teszem, hogy szakácsnét fogadjak a házhoz, s azzal főzések magamnak. Ismerem a kutya természetemet. Fél esztendő múlva én azt feleségül venném s aztán ráhagynám mindenemet. Hanem azt akarom, hogy te jöjj ide. Foglald el az egész kastélyt: nekem csak a mostani kis szobámat hagyd meg, amibe már beleáporodtam, az én ócska retyemutyáimmal. Aztán hozz a házhoz szép, fiatal feleséget, olyat, aki énekel és muzsikál. Annak lesznek szép szobaleányai; azoknak az orcáját énnekem majd jólesik megcsipkedni: a szép asszonykának meg mindennap kezet csókolni. Azt a szép, fehér, puha kezét. Aztán hallani egy kis zsémbelést a háznál. Megkérdeznék tőlem, hogy mit főzzenek délre az én számomra, te határoznád meg, hogy mi nem árt meg, vigyáznál rá, hogy ne igyam, ne egyem túl az elégségesen. Aztán délutánonkint nyitott ablak mellett szundikálhatnék, amit most nem merek tenni. Az volna nekem a szép átmenetel ebből az ócska világból a mennyországba.

Az öreg egészen belemelegedett a rögeszméjébe.

– Lásd ad vocem „mennyország”, én most a templomba sem tudok járni, odakinn imádkozom a lépcsőn, a vak koldusok sorában. Miért nem? Hát azért, mert most csak egy buta vén plébános van itt, aki nem tud, csak tótul prédikálni. Olyankor persze tele van a templom. Irtóztató parasztbűz van odabenn, amitől én megfuladok. De ha te idejönnél, bizonyosan magyar feleséget hoznál a házhoz, annak a kedvéért magyar káplánt küldene ide a püspök, az magyarul prédikálna, s olyankor üres volna a templom, mert a hanáknak a füle a magyar szót be nem veszi. Mi magunk volnánk a templomban – hárman! Hátha még egyszer keresztelő is lenne a templomban? Te! Én lennék a keresztapa! Ha én azt megérhetném!

Én ezekből a beszédekből orvosi hidegvérrel állítottam össze a diagnózist. Vallásos rajongásból eredő hallucináció, aszkétai életmód szülte idioszinkrázia, allotriophagiai tünetekkel, öregségi nimfomania, hypochondriacus képzelődés. Ezek többnyire mind együtt járnak.

Helyeselni a szándékolt életrend-változtatást egy orvostól, kvalifikált gyilkosság volna. Mindenekelőtt meg kell nyernem a bizalmát, hogy megfogadja a tanácsomat.

Megöleltem az öreget.

– Nagyon meg vagyok hatva, édes urambátyám, attól a szíves részvéttől, amellyel engem megtisztel. Nagyon örülök, hogy meghívásának engedelmesskedtem, s örökre hálásan fogok visszaemlékezni az irántam mutatott nagy jóvoltára. Hanem én ezt a fényes ajánlatot nem fogadom el. Én magamnak életpályát választottam, amelyet szeretek; azon szereztem magamnak öntehetségem által olyan állást, amire büszke vagyok, s amiből úri módon élek. S azon a pályán van előmenetel. Magas példák vannak előttem, akiknek nyomdokait követem. S ezt a pályát nem lehet félbeszakítani; ezen folyvást tanulni és gyakorolni kell. Nekem ez az életem. Földesúrrá lenni annyi volna rám nézve, mint eltemetni magamat.

Az öreg ravaszul mosolygott. Azt hitte, hogy ő az orvos, én vagyok a beteg, az ő dolga engem kigyógyítani.

– Hallod-e, édes doktor öcsém, most elmondok neked valamit, amit senkisésem tud rajtam kívül. Ugyebár, mikor ezt az ócska kastélyt meglátja valaki az orszagútról, vedlett vakolatú falaival, fakó salugádereivel, hát azt gondolja magában, hogy no hiszen nevezetes tót rezidencia lehet ez még belül. Pedig hát nem úgy van. Ha valaki az atyafiság közül látogatóba jön hozzam, azt abba a szobába vezetem, amelyben magam lakom. Ott nincsen egyéb, mint rongyos székek, toldott lábú asztal, almárium, medvebőrrel letakart ágy, bunda és sajszag. Vendégszoba nálam nincs. Örül a látogató, mikor ismét lélegzetet vehet odakinn. Pedig azon az én piszkos szobámon túl következik egyik múzeum a másik után. Ahogy mondom: megannyi múzeum. Az egyikben régi, csodálatosan faragott bútorok, kirakva gyöngyházzal, elefántcsonttal, préselt, aranyozott bőrszékek Ulászló király idejéből; a másikban korsók, tálak, egész fazekasműhely, mind a régi századokból; a harmadikban egész fegyvertár, páncélok, pajzsok, nyergek; a negyedikben

régi öltözetek, hímzések, szőnyegek, egy szoba teleaggatva furcsánál furcsább festésekkel; végre egy egész könyvtár, a stukatúrig rakva ócska pandektákkal, akkora kapcsos könyvek, hogy két kézzel kell őket felnyitni. Ez az én apámnak a gyűjteménye. Az én apámat (Isten nyugtassa meg szegényt), amíg élt, a legnagyobb zsugorinak tartotta minden ember. Magam is annak hittem. Az utolsó pénz, amit láttam tőle, az az útravaló volt, amivel a pozsonyi diétára eleresztett jurátusnak: tizenhat darab régi kétgarasos. Azontúl sohase kaptam tőle semmit. Húsz esztendeig voltam kancellista a vármegyénél. Ott tanultam meg a frugális életet.

Azért is nem házasodtam meg soha. Magamnak sem volt mit ennem. Őszbe csavarodott már a hajam, mikor az öregem elköltözött ez árnyékvilágból. Minden ember azt hitte, én magam is, hogy ilyen szűkmarkú mód mellett rengeteg pénzet kellett az apámnak élére verni. Nagy volt a csalódás. Nem maradt annak még temetési költségre való sem a pénztárában. Hanem volt neki hét szobája tele régiségekkel. Ezekre költötte minden jövedelmét. A rendesen vezetett számadásaiból kitűnt, hogy azok egy egész kincset képviselnek. Szakértők, akik idejöttek a hagyatékot felbecsülni, olyan összeget róttak fel, hogy magára az örökségi illetékre nem volt elég az egész jószág évi jövedelme. S amellett az öreg akként intézkedett a végrendeletében, hogy mindennek a ritkaságok tárházának együtt kell maradni az örököse kezében, s ha az csak egy darabot is elidegenítene belőle, szálljon az egész gyűjtemény a pesti múzeumra. Tehát én, a reménylett százezrek helyett kaptam egy fizetéstelen hivatalt: múzeumi custossá lettem. Ekkor adtam magam a vegetáriánusságra. Amíg kancellista voltam, havi harminc forint fizetéssel: egy héten egyszer csak jól tudtam lakni; de amint ebbe a nagy bolond domíniumba beleültem, akkor tudtam csak meg, hogy mi az a koplalás. Porcelán tál volt itt elég, de egy kanál liszt nem volt beletenni való. Később aztán hozzászoktam: belegyakoroltam magamat. Hanem a múzeumomat nem mutattam meg senkinek: az én régiségeimen ne legeltesse senki a szemeit. Te vagy az első, aki ma meglátod. Gyere be, nézd végig. Meg fogsz győződni felőle, hogy van itt olyan tudós embernek való multság, amin elstudérozhat egy álló esztendeig. Hozz ide még két-három doktor kollégádat; fogadom, hogy mind itt ragadnak. Aki egyet azok közül az ócska kapcsos könyvek közül felnyit, az meg van fogva. Van ott még ördögidéző könyv is. Én nem néztem bele, mert én babonás vagyok; de te „frárgászt” vagy, tudom. S ez mind a tied lesz!

Mostmár csak kénytelen volt az öreg bevezetni a lakószobájába.

Sajátságos ősi kastély volt az az ő rezidenciája. Még a *mazúrok* uralkodása alatt épült, Albert király idejében. Bátyjaszerű falak faragott kövekből, az ablakokon kidűlő vasrostélyok. Az épület főajtaja a lépcsőházzal együtt be volt falazva. A közepén volt egy emelet, két szárnya földszintes; hanem a hátulsó oldalán volt egy torony. Ez idő szerint csak ezen a tornyon keresztül volt bejárás. Egy keményen megvasalt tölgyfaajtó zárta el a bejáratot, melynek a kulcsát az öreg mindig magával hordta. Mikor a Zrínyi-dolmányának a hosszú lebernyegét visszahajította,

hogy a kulcsot elővegye, megláttam a csizmaszára mellé dugott pisztoly agyát. Észrevette. „Hja öcsém, itt vigyázni kell az embernek magára. Janotyik² ivadékai még nem vesztek ki. Embert nem tarthatok a házamban, aki megvédelmezzon: mert az ől meg; kutyát meg két okbul nem tartok: először, mert harap, másodsor, mert eszik. Hát csak magamnak kell magamat őriznem.”

Segíteni akartam neki a nehéz zár felnyitásánál.

– Hagyd el, öcsém. Aki nem tudja ennek a zárnak a fortélyát, forgathatja az benne a kulcsot előre is, hátra is: akár napestig.

Az volt a tudomány, hogy mikor kell a kulcsforgatással megállni.

Ugyanazon módon megint be is zárta a hátunk mögött az ajtót.

Abban a szűk toronyszobában lakott az öreg. Régi időkben az volt a toronyőr lakása.

A bútorzatát már leírta maga. Csak két tárgy volt, amiről nem tett említést. Egy roppant nagy vasláda, hármás rejteklakattal, aztán meg egy nagy pipatartó, tele mindenféle pipákkal. Azoknak hosszú ostorménfa száraik voltak.

– Szokott dohányozni, urambátyám?

– Soha.

– Hát akkor minek ez a sok pipa a szobájában?

– Majd megmondom, ha visszakerülök ide.

Azután egy csomó kulcsot vett le a fogasról, s a kulcsok legkisebbikével felnyitott egy szűk oldalajtót. A főajtó, mely a folyosóra vezethetett, látható módon be volt falazva. Az oldalajtón át egyenesen a nagy tornácba lehetett átmenni, ahol már elkezdődött a kincsesház.

Ennek a drágaságai ugyan még csak kövek voltak; de olyan kövek, amik a szak-tudóst, mint a mágnes a vasat, úgy magukhoz vonzák; történelem előtti kultúra és luxus.

S innen azután két terem nyílt egymásból, s azokbul több oldalszoba.

Tele volt mind valamennyi a múlt idők remekeivel és ereklyeivel.

Diogenes bátyám maga volt az eleven katalógus. Rávezette a figyelmemet a leg-ritkább műdarabokra. Meg tudta mondani, melyik minő korból való, s ki volt a mestere. Csakhogy az idegen neveket úgy ejtő ki, ahogy írva voltak, magyar ol-vasásmód szerint: „Zsàn Guzsón” neki Jéán Góújon volt, „Zsül Romén” pedig Júlesz Rómáin; ahogy az apja tárgyjegyzékéből bemagolta.

² Hírhedett felvidéki rablólhős a század elején. J. M.

Azt is meg tudta mondani, hogy minő árakat adott az apja egy-egy műremekért: hogy vett egy cseréptálat, ami csak mázas fajansz, de Luca della Robbiától való; meg egy flandriai szőnyeget, s hogy azokért milyen mesés árakat kínált már egy Rothschild Alfonz báró meg egy Pourtalès gróf, de nem adta oda semmi kincsért.

Veszedelmes levegő volt ezekben a szobákban. A soha nem szellőztetett régiségkabinetek sajtószerű doha, amit a molyvédő arsenicum és kámfor már a falakba is beitatott, az az előkelő bűz, ami az ócska pandektákból illan. De nem ez volt a legveszedelmesebb, hanem az a szellem, ami azokban a szobákban kísért. A sok mindenféle fajtái között az örülségnek ez a szuverén démon, a régészeti mánia. Akit ez megkap, az el van neki adva holta napjáig. – Ezek a sisakos vasemberek, ezek a faragott bálványok mind azt beszéltek: „Ahá! Itt van már megint egy új ember, aki a mienk lesz!” A bezárt könyvek így kínáloztak: „Nyiss fel csak! Csak egy sort olvass el! Abban az van írva, hogy tenedek itt kell maradnod. Bezárkózol velünk, elmaradsz a világtól, ahogy az első meg a második tette. Te is itt vénülsz meg, ahogy azok. Elfelejtetted, hogy van élet odakinn. Nem gondolsz a jelenkorral. Nem kell aztán se dicsőség, se szerelem! Étel, ital nem jut eszedbe. Futsz a jó cimborák s a szép asszonyok elől. Mi leszünk a szeretőid! Nem törődöl a hazával, a politikával, a szabadsággal, szereted a börtönödet; nem érdekel a jelenkor, nem a csodatalálmányok. Visszateremtetted a régi világot álmodban, s ez az álom mi vagyunk, kőben, fában, ércben, szövetben, pergamenben megvalósulva.”

Nem jó itten sokáig időzni!

Azt mondtam az öregnek, hogy dacára a nagyon érdekes tárgyoknak, jobb ezeket a szobákat magukra hagyni: a levegő arsenicumszaggal van tele.

Az arsenicum megdöbönté az öreget. Rövidebbre szabatta vele a magyarázgatást. Felváltotta azonban azt egy jól alkalmazott expectorációja a nemesi büszkeségnek.

– No lásd, öcsém, ha te egyszer ezeket a termeket megnyitod a világi társaság előtt, hát egyszerre levágod ám vele valamennyi szomszédban lakó mágnásokat. Mert pompás palotát építhet akárki, akinek pénze van: lovat, hintót tarthat; lakomákat csaphat, telerakhatja az asztalát ezüsttálakkal, tortákkal, sültekkal, de ezt az ősi pompát, ezt az ereklyegyűjteményt, amit itt látsz, nem veheti meg semmi kincsen. Ha te egyszer idehívod a statucióra a Bisztriczay bárókat meg a Vernőczy grófokat, hogy fog szemük-szájuk tátva maradni, mikor meglátják, hogy mi lakik az ősi Dumányi kastélyban!

Erre a nemes kitörésére az ősi dölyfnek, lehetetlen volt elfojtanom nevetésemet.

Ezért az öreg egy kissé megorrolt, s aztán nem is mutogatott több szobát; pedig volt még egypár, amiben lehetett még nézni való.

Visszavezetett a szobájába; gondosan bezárva maga után minden ajtót.

Ott azután megfogta a kezemet. Olyan volt a keze, mint egy csontvázé. De a szorítása is olyan volt. Elhiszem, hogy gondolkodóba esik a halál, mikor ennek a képmásának a leküzdésére vállalkozik: „vagyok olyan csontváz, mint te!”

– Hát csak neveltél az előbb, öcsém, ugye, mikor azt mondtam, hogy majd mikor a beiktatási lakomára meghívod a szomszéd bárókat és grófokat, tátva marad a szájuk? Gondoltad: tátva bizony az éhkopptól! Diogenes bátyám (tudom, hogy így hí minden ember) hideg konyhájátul, üres pincéjétül ugyan felkophatik a vendégek álla. Lovaik számára sincs egy szál széna az istállóban, hacsak a fűre ki nem csapják. – De hát segíthetsz te azon egy kulcsfordítással. Ehen van az a kulcs!

S azzal az öreg még azt is megtette, amit igazán még álmában sem tett meg senkivel, hogy felnyitotta előttem a nagy vasládáját. Az a láda maga is egy remekmű, az egész teteje egy tekervényes zár, mely kigúnyol minden wertheimkasszát. Annak a titkára is megtanított, hogyan kell a három kulcsot egymás után elforgatni a három zárban, hogy azok összetaláljanak. E fortély ismerete nélkül a láda ki nem nyitható, mert egyik zár ütközője a másikat akadályozza.

– Nézz ide, öcsécském! Azokban a vászonzacskókban vannak az ezüsttallérok, ezekben a hólyagokban az arany pénzek. Ez is mind terád néz. Most el van hanyagolva az egész úri birtok. Ezerkétszáz hold egy tagban. – Itt a görbe felföldön ezt már úri birtoknak nevezik. Most bérlő kezén van, aki rablógazdaságot űz. De ha te – átveszed, pénz lesz hozzá elég, hogy jókarba helyezd; jobban megélsz belőle, mint a Vernóczy grófok a maguk tizenkétezer holdjából, aminek fele vadaskert. Valamelyik grófkisasszonyukat elveheted – adva adják, ne félj! – Ne vágj a szavamba, még nem mondtam el mindent. – Az előbb, hogy a szobámon keresztülmentünk, megakadt a tekinteted azon a nagy bolond pipatartón. Azt kérdezted: dohányzom-e? Dehogyan dohányzom. Még a kéne, hogy füstre költsem a pénzt! – Az ott az én bankópénztáram. Mert hát ha a bérlők nem fizetnek, executióra kerül a sor, akkor a bankót is el kell fogadnom. Ezeket én szépen összesodorintva bele szoktam dugni azokba az ostorménfa pipaszárakba. Magam sem tudom, mennyi van már benne. Unalmadból majd egyszer széthasogathatod, s kiszedheted belőle. Ebből is kitelik a fundus instructus. – Én életemben mindent átadok neked, csak azt a kis szobámat tartom meg. Addig az „egy” esztendeig jól akarok még élni. Te pedig tehetsz, vehetsz, építhetsz, bontathatsz, ahogy akarsz. – Csak három dolgot fogadj meg, amit tanácsolok. – Könyvből ne gazdálkodj; – nagy úrral jót ne tégy; – asszonyra meg ne haragudj.

Az öreg egészen úgy tett, mintha ő volna a doktor s én volnék a páciens.

– Kedves urambátyám – mondám az öregnek –, most beszéljünk önről, mert hisz azért jöttem ide. Magamrul majd ráérünk később. Én mint orvos lettem ide híva.

– Tudsz valamit az öregség ellen?

– Tudok. Még öregebbé lenni. Azzal az életmóddal, amit bátyám eddig következetesen megtartott, épen úgy megérheti a száztíz éves kort, mint ama juhászgazda. Én csak azt tanácsolhatom, hogy attól semmi részben el ne térjen. Ha most

egyszerre elkezdené szokatlan táplálékokkal élni, az önre nézve halálos baj lenne. Tudom, hogy egy kilencvenöt esztendőös férfit, aki amellet stoisus philosoph és jámbor keresztyén, a halállal nem lehet megdöbbeneni; annál kevésbé, mivel-hogy ezt már Szent Nepomuk meg is izente, akinek jóértesültségét nem vonom kétségbe; de van a halálnak egy neme, amitől urambátyám mégis megdöbbenhet; ez a félig meghalás. Ha ön egyszer a gyomrát megterheli, vagy valami alkoholfélét talál inni, akkor ön féloldali szélhűdést fog kapni. Ez ellen nem biztosítja önt Szent Nepomuk.

– No már azt csakugyan nem szeretném, hogy én sántikálva menjek a „nagy kaszás” elé, s mikor ő a kezét nyújtja, csak a bal kezemet tudjam neki adni. Ettől rettegetem teljes életemben.

– Hát csak maradjon az eddigi életrendje mellett. Ami pedig engemet illet: én mint orvos jöttem ide, mint orvos térek vissza. Pályámat semmi kincsekért el nem hagyom. Életemet egy rokonom halálára nem alapítom. Ha kedves bátyám gyűlöli a rokonait, s nem akarja a vagyonát rájuk hagyni: örökítse meg a nevét azzal, hogy hagyományozza mindenét emberbaráti célokra. Vannak ez országban jótékony intézmények, amelyek a gyámolítást megérdemlik. Tegye azokat általános örökösévé. Áldás lesz az emlékezetén.

A jó öreg erre össze-vissza ölelgetett, meg is csókolt.

– Köszönöm, hogy meglátogattál. Látom, hogy nem fogadsz el tőlem semmit. Nem tudlak megjutalmazni. Sőt még egy újabb kéréssel terhellek meg. Mikor visszatérsz a kocsiddal Bécsbe, útba kell ejtened a megye székvárosát. Keresd ott fel az alispánt, s adj át neki egy levelet, amit nem merek a postára bízni; félek, hogy elsikkasztják. Fontos okiratok vannak benne.

Azzal átadott egy zsinórral átkötött és alul-felül össze-vissza pecsételt csomagot, az alispán nevére címezve.

Megígértem, hogy megállok a székvárosban, s magam viszem el az alispánhoz.

– De reverzálist végy az átvételről tőle, s azt magadnál tartsd. Majd ha megint meglátogatsz, akkor elhozhatod. Megígértem, hogy ismét eljövök ide.

Az öreg kikísért a kertjébe, ahol a remontante rózsák másodszori virágzásban voltak.

S megajándékozott egy nyílt rózsával.

Nagy áldozat volt ez az öregtől. Mert ez az egyetlen példánynak egyetlen virága volt. Csaknem fekete rózsá.

– Ez a „marokkói szultán”. A legfeketebb rózsá, amilyen még senkinek sincs az országban. Egy Napóleon-aranyat adtam egy szemző ágért. Most nyílik az első virágja. Nesze.

S levágta azt a kedvemért.

S ennek a rózsának az a tulajdonsága, hogy megszárad, de le nem hull. Ma is megvan még.

Abban az évben ez volt a rózsakertészet büszkesége: a legfeketébb rózsza. – Később elvitatta a rangját egy még feketébb rózsza, a „Deuil d’Alsace” (Elzász gyásza). De ennek a magja még akkor a Pandora szelencéjében pihent, s ezt Benedetti úr hordta még a zsebében. – Bár kilyukadt volna a zsebe, hogy vesztette volna el!

„Meghótt!”

Alig múlt el három hónap, midőn a hírlapi tudósításokból olvasám, hogy a hírkedt fősvény tót király meghalt. Így címezték az én Dienes bátyámat. Az történt vele, amit előre megmondtam neki: a lakomázó életmódtul indigesciót kapott, s egy szélhűdés bevégezte az életét. Nem fogadta meg a tanácsomat. Sietteté a halált.

Néhány nap múlva a gyász hír vétele után, két levelet kapok a megyénk alispánjától: egy fölió nagyságút, hivatalbul, a megye pecsétjével, s ugyanazon kéz írásával egy magánlevelet.

A hivatalos levélben arról tudósítanak, hogy néhai „*vitézlett*” Dumányi Dienes táblabíró úr a megye levéltárában letéteményezett végrendeletében engem tett meg összes ingó és ingatlan vagyonának általános örökösévé, azzal a kikötéssel, hogy a megyében tartsam rendes lakásomat.

Ha pedig ezen föltétel alatt a hagyatékot elfogadni nem akarnám, szálljon minden világi birtoka a „Maticára”.

Ez volt az a csomag, amit saját magam által küldött el az öreg az alispánnak.

A magánlevélben ugyanerről a tárgyról ír a megye vezére; lelkemre kötve, hogy e tekintélyes birtokot vissza ne utasítsam, mert akkor azt a *Matica* fogja örökölni, s az nagy veszedelem lesz a nemzetiség és hazafiság ügyére nézve.

Én félvállról vettem az egészet.

Ha a megboldogult makacsul ragaszkodott ahhoz a tervéhez, hogy belőlem földbirtokost csináljon, én hasonló szívóssággal tartottam magam ahhoz az elhatározásomhoz, hogy nem engedem magamat doktorbul táblabíróvá átgyúratni. A politikához semmi kedvem nem volt; s ami a nemzeti féltékenységeket illeti: azok iránt egészen hiányzott nálam minden fogékonyság.

Mi bajom nekem a Maticával?

Annyit tudtam, hogy ez egy tót, irodalmat gyámolító társulat, s az én felfogásom szerint akárminő nyelven terjesszék is a közmívelődést, annak az egész országra nézve csak üdvös eredménye lehet.

Éppen nem voltam elfogult a nemzetem iránt, sőt megvallom, hogy erősen hajlotam a kozmopolitizáció felé.

Azonban ha énnekem nem volt érzékem a nemzeti inger iránt, volt másnak.

Magyarországon, az alkotmány helyreállításával, gyorsan epurálták a hivatalokat. Sok német akarata ellen menesztve jött Bécsbe, akit magyarországi állásából elzavartak. Ezek meg aztán Bécsben csinálták meg az ingerlékeny hangulatot a magyarok ellen. Ennek a hatását meg a Bécsben lakó magyarok érezték meg. Senki sem olyan erős sovinizta, mint maguk a tudósok. Minden háború a kalamárisban készül. Én kezdtem megérezni, hogy a tudós kollégáim egyszerre elhidegülnek irántam, sőt azt is megteszik, hogy elszólják előlem a pácienseimet, majd a nevemet belekeverik az orvosi szaklapok polémiáiba. Hát nincs a politika ragálya ellen fertőztetlítő szer?

Odahaza kezdették a megyéket újraalakítani.

Húsz év óta szünetelt az alkotmányos élet. Tudomány volt azt újra feleleveníteni. Előbb még azt kellett megállapítani, hogy kinek legyen szavazata a nagy zöldasztalnál?

Én is leutaztam a megyénkbe, azzal a szándékkal, hogy kinyilatkoztatom, miszerint a nagybátyám által rám hagyott örökségről lemondok, s azt a terhes föltétel miatt visszautasítom.

Ezt a szándékomat személyesen tudattam az alispánnal.

Azt mondta rá a derék úr, hogy ne siessek a nyilatkozatommal, vegyek részt a mai alakuló közgyűlésben.

– Micsoda jogon menjek én oda?

– Mint az ősi Dumányi nemes család képviselője. Mi többiek is csak ezen a jogon mehetünk a gyűlekezetre.

Rá hagytam magam beszélni, hogy oda menjek.

A gyűlésterem zsúfolva volt: a zöldasztalt körülülték a megyei celebritások, akik között egy pár ősz hazafit felismertem, akik miatt az apám tönkrement, a váltóikért jótállva, aztán meg olyan fiatalembereket, akik velem együtt jártak iskolába. Legrosszabb tanulók voltak. De most azok vitték a szót; mert erősen tudtak lármázni. Egy hajdani cimborám, aki minden gimnáziumból kibukott diákkorában, különösen vezérszerepet látszott vinni ezúttal. Valamelyik pártnak ő volt a lumene. Ha jól sejtettem, a radikális pártnak.

A sok dikciózás után, amiből én nem értettem semmit, végre eljutott a társaság odáig, hogy a gyűlésben részt veendő tagok névsorának felolvasására került a

sor. Akinek a nevére azt kiáltották, hogy „éljen”, az benn maradt a lajstromban. Egy-egy név után azonban ez a kiáltás hangzott fel: „meghótt!”, azt a gyülekezet lezúgta, a jegyző kihúzta a nevét.

A hátam mögött állt egy tót nemes, birkabőr bekecsben, az valahányszor azt kiáltották egy névre, hogy „meghótt”, utánakiáltotta tót nyelven ezt a magánhangzó nélküli szót „szmrt!” Igazán jó kifejezése a halálnak: csupa csontbul van.

S erre a felkiáltásra azok ott a zöldsasztalnál úgy hajtogatták a fejeiket helyeslőleg, egy-egy csoport nevetett is rajta; többen meg a nyakaikat nyújtogatták kíváncsian. Különösen egy veresöves pap, aki mindjárt a főjegyző mellett ült, tette magát feltűnővé azáltal, hogy a kezeivel mutogatott élénken; s olyankor, midőn a mutatójával feddőleg odacsapott a levegőbe, rendszeren mozgás támadt a zsúfolva álló tömeg között, egy ember eltávozott, könnyökkel törve utat az ajtóig. Ezt nézte mindenki olyan nyakeröltetéssel.

– Mi az? – kérdezém a mellettem álló polgártárust, akiből azt néztem ki, hogy iskolamester. – *Mit nevetnek azon, hogy valaki „meghalt”?*

– Hát ezek a hazaárulók, akik a németek alatt hivatalt vállaltak.

Ezzel a magyarázattal még kevésbé voltam felvilágosítva. Mért kellene valakinek azért a halottak közé soroztatni, mert becsületesen szolgált a közönséget? Persze, gyerekkorom óta nem laktam a magam fajtája között, elszoktam a politikai emberevéstől.

Egy ilyen „meghótt!” kiáltás s a rákövetkezett hujjához után éppen egy előttem ülő öregúr kelt föl a zöldsasztal mellől. Eddig csak a kopasz tarkóját láttam: egy mély kardvágás hege látszott rajta. Hogy a székéről fölállt és megfordult, egészen az arcába láttam. Becsületes, barázdáktul szántott arc volt. A két szeméből csurgott végig a könny ezeken a barázdákon a szürke szakállába.

– Ez hát a jutalmam, amiért Nagy-Sarlónál hét sebet kaptam.

Eltakarta az arcát a tarka gyapot zsebkendőjével, úgy támolygott ki a gyűlésteremből.

– Hét gyereke van otthon a jámbornak, azért szolgált a németek alatt – magyarázá a szomszédom.

Hét seb a hazáért és hét gyerek otthon, azonban hát a telekkönyvnél szolgált. Ergo „meghótt”.

Én jónak láttam az üresen hagyott székére leülni.

A szomszédom gyöngéden figyelmeztetett rá:

– Nem jó egy hazaárulónak a székébe leülni.

Ezt sem tudtam megérteni: tökéletes paraszt voltam hozzá.

A szomszédaim meg az átelleneseim összesúgtak, kérdezgették: „ki lehet az a nyüzött képű idegen?” Senki sem ismert az alispánon kívül. De talán még az az átellenemben hencegő hajdani iskolatársam, csakhogy az nem akart észrevenni.

A főjegyző ezalatt folytatta tovább a lajstromolvasást.

Egyszer csak a saját nevemet hallottam kimondatni.

„Dumány Kornél.”

Erre az átellenemben ülők közül egy hang emelkedett.

„Meghótt.”

S mint a ferde visszhang felelt rá a hátam mögül a másik.

„Szmrt!”

„Német lett!” – egészíté ki, fenyítő mutatóujj-mozdulattal kísérve a veresöves.

S erre a közönség elkezdett először súgni, azután morogni, utoljára kacagni.

Valaki megtaszított a könyökével.

– Mondtam, hogy ne üljön arra a székre!

Énbennem egyszerre a vér lett az úr – és annak minden haragos indulatai. Elfelejtettem, hogy doktor vagyok: philosoph és kozmopolita. Kirúgtam a széket magam alul, s az öklömmel a zöldasztalra ütöttem. S olyat kiáltottam, hogy az egész terem visszhangzott bele.

– Nem halt meg! Itt van! És itt fog maradni! Vagyok olyan birtokos nemes, mint bárki a teremben, és olyan magyar, mint akárki e hazában. Én vagyok Dumány Kornél!

Ezt a zajos föllépésemet több oldalról hangos helyeslés kísérte. Az alispán nekem adta a szót: „Tekintetes Dumány Kornél úr személyes kérdésben kíván felszólalni.”

– Halljuk! Halljuk! – hangzott erre elől-hátul. (Ez a legsikeresebb módja egy kezdő, gyakorlatlan szónok zavarbahozatalának, ha sűrű halljukot kiabálnak neki.)

A veresöves megelőzött ezzel a gúnyos invectivával.

– Ha magyar az úr, hová lett a bajusza?

Nagy derűtség.

Visszavágtam rögtön.

– Elment a tisztelendő úrét keresni.

Még nagyobb derűtség.

– Hja. Én pap vagyok! – védekezék az ellenfelem.

Én aztán körüljártattam a tekintetemet a megyeház termének falain, s amint ott megláttam a sorban felaggatott hírhedett hősök régiségtől fakó arcképeit, egyszerre fölébredt bennem az ősi virtus: a szónoki tehetség. S tartottam egy olyan *barbológiai* szónoklatot *ex tripode*, hogy bámult és lelkesült bele az egész gyülekezet; ad hominem bebizonyítva, hogy legdicsebb főpapjaink Pázmány Péter, Eszterházy primás, Bakács Tamás bajuszt, szakállt viselének: ellenben sima arcot hordoz Corvin Mátyás király; Illésházy nádor borotvált ajkkal hirdeté a haza szabadságát, s Nádasdy Tamás bajusztalan arccal hordá a magyar zászlókat diadalról diadalra. Ezeknek az arcképei mind ott bizonyítanak mellettem, arany rámaikból kiszállva, végre aztán fogtam a fegyver boldog végét s odavágtam vele a zajgó ellenfél tarkójára: – Vannak pedig mainapság hazafiak, akik csak azért eresztenek szakállt, mert félnek a *szappantól!*

Rengeteg hahota fogadta ezt a mondásomat. Itt a goromba igazságé a győzelem. Aki e helyen a közönséget meg tudja nevetetni, azé a diadal.

A kacagás elmúltával aztán áttértem a komoly témára. Elmondám, hogy nem magam érdekében, nem személyes ügyben emelek szót, hanem tiltakozom azon bitórlás ellen, hogy egy megyegyűlés a proskripciót gyakorolja az ország polgárai fölött. S védelmére keltem merészen, vakmerően mindazoknak, akikre azt kiáltották, hogy „meghótt”; józan okot, politikát, emberséget mind csatarendbe állítottam, s beszéltem azzal a bátorsággal, ami jellemzi azokat, akik a helyzetüket nem ismerik; akik nem tudják, hogy rakétákat sütögetnek el egy puszkaporos toronyban. Kockáztattam azt, hogy vagy kidobnak az ablakon, s kitérik a nyakamat, vagy a vállaikra vesznek.

Nem dobtak ki. A beszédemnek az a hatása lett, hogy a megholtak kikiáltott hazafiakat, egy pár notórius sehonnai kivételével, visszavették a lajstromba.

Akkor aztán én is visszaadtam az ülőhelyét a hétsebhelyes és hétgyermekes hazafinak.

Az ülés végeztével számosan siettek hozzám gratulálni. Különös nagy hévvel szorongatta a kezemet, s ölelgetett a kebléhez egy daliás termetű fiatal úr:

– Barátom! Te vagy a mi emberünk! Akit kerestünk, megtaláltuk. Mátul fogva elválhatatlanok vagyunk egymástól. Én vagyok Vernőczy Szigfrid gróf.

Az alispán meghítt magához ebédre.

Mikor a teremből kitolakodtunk, összekerültem a veresöves tisztelendő úrral meg azzal az ellenfelemmel, aki azt kiáltotta rám, hogy „meghótt”. – Tótul nyájaskodtak. – Nem tudták, hogy értem a nyelvüket.

– Ajh, de nagy szamárság volt tőled, Frányó, azt kiáltani ennek a doktornak, hogy „meghótt!” most ezzel belegrattad a Diogenes domíniumába. Ha nem kotyogsz, itt hagyta volna bivalyfővel az örökséget nekünk: a Maticának.

– Hát elefánt vagyok én, hogy megszagoljam, hogy olyan kemény ember lett belőle Bécsben?

– Ájh, az ökröt ha Bécsbe hajtják is, csak ökör marad.

Igaza volt a tisztelendőnek.

Én voltam az a nagy ökör, aki mikor már híres doktor lehettem odafenn a metropolisban, hazajöttem – Szvatopluk örökébe – folytatni ott, ahol az apám elhagyta.

Nagy bolondság volt ez tőlem, de ha ma történnék ez velem, ma is csak azt tenném.

Az én Szigfridem

Megmondta azt az első találkozásunknál, hogy ezentúl elválhatatlanok leszünk. Mi lettünk ettől fogva a sziámi ikrek.

De egészen ahhoz való alak is volt, hogy akit egyszer megfogott, azt többé el ne bocsássa. Atlétai termet, tornászatban acéllá edzve; lövésben, kardvívásban felülmúlhatatlan. Milyen derék katona lett volna belőle! Hanem hát Schmerling úr a többi okos dolgok mellett azt is ki tudta vinni, hogy a magyar előkelő ifjak ne tolkodjanak a katonai pályára. Akiért letették az ezer forintot, annak kiváltsága lett azontúl a maga lován nyargalászni, nem a császáréén. – Pedig egészen generálisnak való ember volt. Hogy tudott kommandírozni! Aki vele tartott, az az ő közkatónája volt, a többi ellensége volt. Azoknak parancsolt, ezeket pedig verte. Szellemes volt, néha a bizarrságig különnc, máskor meg a sagacitásig elővigyázó. Minden ismeretes nyelven beszélt, folyékonyan, határozottan oly módon, hogyha hirtelen nem akadt a nyelvére a szó németül, helyettesítette angollal, franciával vagy latinnal; a magyar szónoklata pedig a valóságos volapük volt: hétféle szótárbul összekeverve. Ezzel imponált mindenkinek. És amellet bőkezű volt. Ez a fődolog. S gazdagnak kellett neki lennie, mert győzte.

Amint legelőször a karom alá ölté a vaskarját, éreztem, hogy nincs többé akartom. Az ülésnek vége volt. Én a szállásomra akartam menni, hogy fehér nyakravalót kössek az alispáni ebédhez.

– Eh! Mit annak a *kukónak* fehér kraváti? Most rögtön jössz oda hozzá: *pleine parade, wie du da stehst*. Ráparancsolunk, hogy holnap rögtön csinálja meg a statuciót a domíniumodba. *Nec secus facturi*. Téged be kell a kastélyodba fotografiázni, mit *Momentaufnahme*.

– De én holnap vissza akarok menni Bécsbe. A pácienseimet el kell valahogy látnom.

– Mit látnál rajtuk? *Qn'ils attendent, les pauvres bêtes*; nem várhatnak a meghalással? „*Wir können warten!*” Bécsi losungswort. Neked holnap statuálva kell len-

ned, hogy az összeíró bizottság a birtokodban találjon, s belejőjj a választók lajstromába, mert ha onnan kimaradsz, akkor azután igazán „szmr” vagy: „ein stiller Mann”, s ez ellen nulla medicamina in hortis.

Vitt bracciummal az alispánhoz. A jegyzőket, akik a protokollumokat collaudálták, szétugrasztotta az alispán környezetéből.

– Menjetek most az anyátok örömébe! Nekünk itt pressante affaire-ünk van az alispánnál.

Az alispán maga is felkérte a jegyzőket, hogy halasszák a hivatalos ügyet későbbre: Mikor egyedül maradtunk, kezét nyújtá mind a kettőnknek, s leültetett a kanapéra. (Csak engem: Szigfridnek megkívánta a természete, hogy folyvást téblábjon a szobában.)

– Aztán semmi „tekintetes úr”. – Album graecum! – Becsületes emberek per tu vannak.

Ezt is magunkra hagytuk oktrojálni. Lettünk „urambátyám, uramöcsém”.

Az alispán informálva volt.

– Neked, kedves Kornél öcsém, holnap rögtön birtokba kell vened az örökségedet; azonnal behelyezünk a kastélyodba Dumányfalvára, s kezedbe adjuk a kulcsokat.

– A vasláda kulcsait is? – szölt közbe Szigfrid.

– A kulcsokat igen. De a láda hivatalos pecsét alatt van. A Matica elnöke igényt adott be a hagyatéokra. – A plébános, akinél az utolsó napon ebéden volt Diogenes úr (ott terhelte meg a gyomrát úgy, hogy reggelre meghalt), azt bizonyítja, hogy az öregúr őelőtte és a sekrestyése meg a gazdasszonya előtt kinyilatkoztatta, hogy még azon esetre is, ha Kornél elfogadná az örökséget; a készpénzbeli vagyonát a Maticának hagyományozza. Ez mint szóbeli pótvégrendelet lett bejelentve.

– Tranca franca! Hazugság az egész.

– Én is azt hiszem; de amíg a törvényszék határoz e kérdésben: kötelességem a pénzesládát lepecsételve tartani.

– Hol van most az a láda?

– Ott van a kastélyban, őrizet alatt.

– Ide kellett volna szállítani a megye depositumába.

– Nem engedte magát elszállíttatni. Úgy oda van vasalva a falakhoz, hogy házbontás nélkül el nem emelhető.

– Hát a pénzt ki kellett volna belőle venni, s a megye pénztárába szállítani.

– Nem engedte magát kivenni. Hiszen a pénzügyprokurátor is kíváncsi volt megtudni a pénzesláda tartalmát, azért a bizonyos örökségi illetőségért; de nem volt olyan lakatosi tudomány, amely ki tudta volna találni, hogyan kell azzal a három kulccsal a láda zárait felnyitni.

Eddig csak az alispán és Szigfrid tanakodtak; ekkor én is közbeszóltam.

– Hát a megboldogult nagybátyám ugyanakkor, amidőn az állítólagos tanúk előtt kinyilatkoztató, hogy a készpénzét a Maticának hagyja, nem tudatta velük a titkát, hogyan kell a hármaskulcsot a három kulccsal kinyitni? Mert mikor én nála jártam, akkor nekem megmagyarázta ennek a fortélyát, s meg is mutatta a felnyitott láda tartalmát.

Az alispán az asztalra ütött a tenyerével.

– Bravissimo! Akkor ez a species facti maga döntő bizonyíték amellett, hogy a készpénz is teneked van hagyományozva. Szigfrid türelmetlenül zakatolt.

– No hát csak prestissimo el kell döntenie a törvényszékkel a kérdést.

– Hja, az nem megy olyan hamar – debacchált az alispán. Előbb a feleknek határidőt kell kitűzni, minden érdekeltnek a meghívást kézbesíteni. Abba beletelik jó egy „magyar hónap”.

– Ördög vigye a hivatalos teketóriákat! Hát egyéb holmi nincs a Diogenes hordójában, amiből Kornél barátunk hirtelenében pénzt verhetne ki?

– Van biz itt holmi retyemutya. Ott kinn volt az összeíró bizottság: minden kacatot felvett. Itt van a lajstrom.

Azzal elővett a szekrényéből az alispán egy zsinórral áthúzott s hivatalosan megpecsételt hosszú iratcsomagot. Ez volt a múzeum inventárium.

Kíváncsi voltam rá, hogy mire becsülték az öregnek a múzeumát?

Sokat vártam, de a valóság meglepett.

A két terem, előcsarnok és öt szoba műkincsei fel voltak becsülve háromszázhetvenkilenc forint 45 krajcárra.

Vajon mi lehetett az a 45 krajcáros? Bizonyosan egy kopott gobelinszőnyeg.

– No ez nevetséges – mondám az alispánnak.

Ő is nevetett rajta.

Szigfrid kikapta a kezemből az összeírási lajstromot, s aztán ő is folytatta a nevetést.

Szép elnevezések fordultak benne elő.

A Palissy-féle szekrény volt „tulipántos láda” – becsára 3 ft. Az ódon majolika „ócska cseréptál”, a többi meg „régivás” „cintányér”.

– No, ezek remekeltek, mondhatom! – szólta Szigfrid.

Csak én voltam bosszús.

Ez már hiperbarbarizmus: egy archeológ gyűjteményét olyan mértékkel szabni meg, mint egy zsidó lomtárát. Protestálnom kellett e vandál felfogás ellen.

– De édes urambátyám. Ez az összeírás egy „rumpelkammerre”, egy kacattárra illik. A nagybátyám atyja az egész életén át minden jövedelmét erre a gyűjteményre fordítja. Meg kell lenni a tárgyjegyzéknek, melyben specifikálva vannak az egyes darabok, hogy melyiknek mi volt az ára.

– Ezt a tárgyjegyzéket nem találták meg a hagyaték átvizsgálásakor sehol – mondá az alispán.

– No látod! – nyugtatott meg Szigfrid barátom.

– Egyébiránt – mondá az alispán – a végrendelethez volt mellékelve egy lepecsételt csomag „Kornél öcsém” címére: ezt most átadhatom.

Én felbontám a lepecsételt csomagot.

– No hát itt van a múzeum tárgyjegyzéke.

– Hát csak tedd a zsebedbe. Ez a te magántulajdonod. Nem kéri el tőled senki – szólta az alispán.

– De én kérem ezt a hagyatékhoz csatoltatni.

A tárgyjegyzékből kitéűnt, hogy a régiséggyűjtemény becsértéke kétszázezer forintba felel.

Szigfrid kegyetlenül oldalba taszította a könyökével.

– Kérem. Az az én oldalbordám volt.

– Megérdemelted! Minek szólsz te ebbe? Ez nem cholera morbus. Nem értesz te ehhez. Du Quacksalber!

– Már hogy ne értenék?

– Idead sincs róla! – A hivatalos összeírás szerint fizetsz a múzeumodért hagyatéki illetéket az aerariumnak 17 forintot; a nagybátyád elenchusa után pedig kilencezeret.

– Van erre törvényünk?

– Van.

– Akkor fizetem, amire a törvény kötelez.

Szigfridnek a szemei kidülledtek, úgy forogtak.

– Óh te! Te! – Te doktor!

Válogatott benne, hogy minek nevezzen? Mondhatta volna azt is, hogy „te hyppopotamus!”, de a „doktor” címet találta a legálávalóbbnak.

Az alispán sem tudott egyebet tenni, mint hogy a pipája hamuját kiverte a tenyerére, s újra rátöltött.

Én persze még akkor annyira „járatlan voltam Izraelben”, hogy sejtelmem sem volt arról, miszerint a kormányt, az ország kincstárát megcsalni minden igaz honpolgárnak patriótai kötelessége.

Mármost csak kíváncsi voltam végignézni az egész hivatalos felbecslést.

Diogenes bátyám saját lakószobájának a bútorzata fel volt becsülve huszonhárom forintra – No! ennyit nem ér.

Hanem a pipatartó a tizenkét pipával együtt összevissza 90 krajcár. Cseréppipák voltak. – Jónak láttam megjegyzést tenni rá.

– Aztán valahogy rá ne találjon valaki gyűjtani azokra a pipákra, mert azoknak a szárában van a Dienes bátyám bankópénze eldugva.

Amint azt kimondtam, Szigfrid, mint a bengáliai tigris, odaugrott hozzám, s az egyik markával a számat fogta be, a másikkal a torkomat szorította össze

– Nem hallgatsz! Te szerencsétlen Aesculap!

Hát ezt mi lelte most?

Az alispán azonban segélyemre jött; s kiszabadított a körme közül.

– De csak hadd beszéljen! – mondá. – Érdekes dolog ez nagyon! Hát a pipaszárak tele vannak bankóval?

– Százasokkal meg talán ezresekkel is. Az öreg maga mondta nekem.

– Ez fölöttébb érdekes! Ezt jó tudni.

Szigfrid magánkívül volt.

– Hat ihn schon! Reingefallen! Oh te imbécile!

Az alispán megrázta az asztalán levő csengettyűt, amire a mellékszobából egy írnok megjelent.

– Üljön le, fráter, az asztalhoz, hajtson be hosszában egy ív papirost, s vegye fel a jegyzőkönyvet.

Aztán diktált neki.

Formaliter protocollumot vetetett fel arról, amit az imént elmondtam. Azt nekem alá kellett írnom.

– Én tehát mármost a pipaszárakból előkerülendő összeget is, mint a Matica által igényperrel megtámadott készpénzbeli hagyatékot, a törvényszéki tárgyalásig bírói zár alá vetem – mondá szeretetre méltó flegmával az alispán.

– Hát kellett ez neked? – dorgált Szigfrid keményen. – Milyen szépen kihúzgálhatad volna magad azokat a százásokat, ezreseket a pipaszárakból. S most denunciólod magad magadat! Sequestráltatod a pénzedet, amiről nem tudott a fináncprokurátor semmit, s fizetsz tőle keserves nagy illetéket.

– Hát ez olyan, mint a talált pénz, amit a becsületes megtaláló sem dug zsebre, hanem feljelent a hatóságnak.

– No, jól van: ez igaz. Ámbár én, ha a saját pénzeszárcámat elveszteném, s azt magam megtalálnám, bizony nem sietnék fel vele a policájra, hogy följelentsem.

Másnap megtörtént a statúció. Az alispán, a hivatalos asszisztenciával kijött Dumányfalvára, ahová én előre elmentem, megrendelni a vendéglőben a hivatalos lakomát. Szigfrid vitt ki a saját négyes fogatán.

A kastélyt felnyitották, és engem abba hivatalosan bevezettek. A kulcsokat a kezembe adták; azután a birtokba is kivittek, s a szántóföldek egyikéből egy hantot a markomba nyomtak. Ezzel meg lettem téve földesúrnak.

Azután hozzáfogtak a pipaszárak rejtelseinek napfényre hozatalához. Egyet ütöttek az ostorménszárra kalapáccsal, s aztán kiszedték a széthasadt nádból az összegöngyölt bankókat.

Tíz darab ezeres került elő, s egy hosszú bambusz pipaszárból kétszáz darab százás.

Azokat papír közé téve egyenesre kivasalták, s minden jelenlevő hivatalos személy pecsétnyomójával egy nagy borítékba lepecsételték. Kívül ráírták: „néhai Dumány Dienes hagyatéka”. Azt a massae curator, reverzális mellett, átvette.

– Milyen jó lett volna az neked most hevenyében – monda bosszankodva Szigfrid.

– Majd jó lesz az neki hidegen is – monda rá az alispán –, hadd hűljön ki egy kicsit az a pénz a vármegye kasszájában.

– Hiszen van énnekem egy kis megtakarított pénzem otthon Bécsben – vigasztalám a barátomat –, ha most visszamegyek a dolgaimat elrendezni, marad annyi összegem, hogy az itteni gazdaságom rendbe hozhassam vele egészen.

– Jól van: én is veled megyek Bécsbe.

S a saját fogatán vitt el egész Nagyszombatig, ahol vasútra ültünk, ott is egy kupéban utaztunk.

S aztán mindaddig, amíg csak én Bécsben elvégeztem a dolgaimat, mindig együtt ebédeltünk, vacsoráltunk, operaház vagy Singspielhalle egy páholyban látott ben-

nünket megjeleni. Magam is jókedvű fickó voltam akkor, s jólesett magamat kimulatnom még egyszer utoljára a szép osztrák császárvárosban.

Az utolsó nap Szigfrid maga segített a bútoraimat a bécsi szállásomról a kastélyomba elszállíttatni; akkor aztán az üres szobámban nem hálhattam, annál egyszerűbb volt az egész éjszakát átlumpolnunk. Engem bizony, megvallom, hogy Szigfrid pakolt fel a vasútra, s csak Nagyszombaton ébredtem fel a mámoromból. Ott ismét várt ránk az ő négylovas csézája, s röpített a pompás országúton tovább.

Egy régi hű inasom volt Bécsben, azt megtartottam, s előreküldtem a bútorokkal. Praktikus legény volt. Mire megérkeztem a kastélyomba, már be is volt rendezve a számomra egy hálószoba meg egy étkező. Szakácsné is került a házhoz. S én először életemben élveztem azt a gyönyörűséget, hogy a saját asztalomnál ebédelhettem, sőt még Szigfridet is megvendégelhettem magamnál. Van ebben valami.

Szigfrid folyvást tartott tanácsokkal, plánumokkal, hogy kell ezt a kastélyt lakályossá átalakítani, s el kellett ismernem, hogy mindenben igen jó ízlése volt.

– Csakhogy ez nagyon sokba fog kerülni.

– S mennyi az a te megtakarított pénzed?

Mondám neki, hogy valami négyezer forint.

– Az nagyon kevés. Maga a kastélyod berendezése el fogja azt nyelni; a gazdasági épületeid pedig mind ruinának készülnek. Aztán ígás jószágot, gazdasági gépeket mind be kell szerezned. Két fogatot is kell venned, egy úri kocsiba valót meg egy konyhafogatot. Magtárad üres, pajtádban se széna, se szalma. A bérlőtől át kell venned a szeszfőződét, a göbolyhizlalóval együtt, mert anélkül itt a fel földön nem lehet gazdálkodni. Neked kell most legalább még húszezer forint.

– Hiszen majd lesz több is, ha a törvényszék fölmenti a bátyám készpénzhagyatékát a zár alól.

– Csakhogy a soká fog tartani. S te addig nem várhatsz. Tudod mit? Én addig, amíg a pénzedhez juthatsz, adok neked kölcsön húszezer forintot.

Megdöbbsentett ez az ajánlat.

Szigfrid egész renyhe modorban magyarázá.

– Egy nagy birtokot akartam vásárolni, de nem klappolt össze az alkunk. A szomszéd steiful tartja magát. Most hever a pénzem. Könnyen nélkülözhetek húszezer forintot belőle.

S azzal kivette a tárcáját, s leszámlálta elém a húsz darab ezrest.

Olyan húséges arccal tette azt, hogy nem lehetett visszautasítani.

Kötelezvényt akartam róla adni.

– Nem kell sok irakafirka: csak írd fel egy névjegyedre (itt a plajbászom). „Jó, húszezer forintig. Fizetem, mihelyt pénzem lesz.”

S egy ilyen névjegyre ideadta nekem a húszezer forintot.

Én ezt igen természetesnek találtam. Aki a jellememet ismeri, az tehet így. Hanem mégis elgondolkoztam rajta, hogy ez az a bizonyos „noblesse oblige”, a nemesség kötelezettsége. Az ilyen nobiles kölcsönnek igen nagy lehet egyszer a kamatja. Jobb lett volna egy uzsorástól vennem fel azt a pénzt becsületes két százalékra, „per méze”. – De már megvolt.

Ezzel aztán mindjárt hozzáálltam a külső-belső rendezkedéshez. Szigrid itt mindig mellettem volt, s igen praktikus ésszel járt el. A hintóslovakat ő válogatta, ő próbálta ki a számomra, s lealkudta azoknak az árát kétharmadára; a pallérral ő egyezett meg, a bérlőmmel ő paktált; takarmányt ő szerzett be elég jutányosan. Ezekhez én mind nem értettem volna, s igen nagy tandíjt fizettem volna, amíg megtanulom.

– Addig nem tehetsz viziteket a szomszédoknál, amíg a saját házad nincs ranzsírozva az elfogadásra, mert akkor mindenki visszaadja a látogatást, s nálad még most a vendégszeretetnek rudimentáris elemei sincsenek reprezentálva. Hanem addig is, hogy megismerkedjél a megyei dzsentrivel, feljárhatsz a székvárosi kaszinóba.

A megye székvárosa két óra járásnyira volt az én falumtól.

Együtt mentünk fel Szigriddel egy délután, ő hajtotta a saját lovait, én mellette ültem, a magam kocsija üresen követett.

A kaszinóban rögtön megismertetett Szigrid egy csoport ifjabb és vénebb kapacitással; azok közül némelyik országos „ágyú” volt, mások pedig csak megyei kaliberűek.

Vegyesen volt együtt, ahogy kaszinóban szokás, mindenféle párt. Igen szívesen fogadtak.

Élénk társalgás keletkezett, s én minden tárgyhoz sans gène hozzászóltam. Erős disputa támadt, amelyben én keményen megálltam a helyemet. Szigrid mindenben az én nézeteimet osztá.

– Barátom! A lelkemből beszéltél! Most talátd el a szeget a fején. Barátom, te elsőrendű debatter vagy!

Kezdték bennünket a két Dioscurnak nevezni.

A közös vacsoránál tósztoztunk is. Én ott is kitettem magamért. Én felköszöntöttem a vármegyét, Szigrid felköszöntött engem mint a megye új hajnalcsillagát. Mindenki odajött hozzám poharat koccintani. Tíz cimborával bruderschaftot ittam. Azok közül háromnak-négynek a nevét is megtartottam az emlékezetemben.

A”*Szilvánszky Muki*” meghítt a kárpátaljai birtokára zergevadászatra.

A „*Barkucska Stefi*” okvetlenül elvár a mintagazdaságába, az idei ekeversenyre és sajtkiállításra.

Báró „*Strinx Odoáker*” a halastavaival kívánt megismertetni.

A „*Jakimovics Aristid*” pedig a bélai új cseppkőbarlangot és a veresvágási világhírű opálbányákat kívánja nekem bemutatni.

Éjfél tájon megszöktünk a társaságtól Szigfriddel. Éjszakára haza akartunk jutni; ő is a maga kastélyába.

– Menjünk ezúttal a te kocsidon – mondá Szigfrid. – Hadd hajtson a kocsisod.

Ez is okos beszéd volt.

Mi a hátsó ülésben helyezkedtünk el.

– Barátom! – mondá Szigfrid – most már megismerted a társaságunknak a napos oldalát. Hanem az éjszakai hemisphaeriumát ne siess felfedezni. Ne fogadd el te a meghívásokat se a zergevadászatra, se a sajtkiállításra, se a barlanglátogatásra, mert annak rendesen az a vége, hogy leülünk kártyázni. S a mi kártyázásunk nem mulatság: az gladiatori harc életre-halálra. Mi con amore massaciroidozzuk le egymást. Le ne ülj közénk soha – még csak forintos ferblibe se –, mert mi elveszszük tőled a Diogenes bátyád vasládáját, s ha az nem akar megválni a kastélytul, elveszszük a kastélyoddal együtt.

Ez már aztán az igaz barátságnak a netovábbja! Figyelmeztetni egy újon jött jó pajtást, egy tapasztalatlan gimplit, akinek heverő pénze van, hogy ne hozza azt közénk, mikor mi *fegyverben állunk*. Szinte hihetetlen! S alig lehet megérteni, amíg az ember az okára rá nem jön.

Én, orvos létemre, hozzá voltam szokva, hogy a rendkívüli kedélyállapotoknak az okait fürkésszem, s ez valóban rendkívüli volt: ez a példátlan barátság, rokonszenv, gondoskodás, érdeklődés irántam, egy fiatal, gazdag és eszes mágnás részéről, akinek semmi *érdeke* nincs abban, hogy hozzám jó legyen.

Nem bírtam megállapítani a diagnózist. Ez a *körtünet* egészen új! – Az út egy helyen kétfelé válik: az egyik ága Dumányfalvára visz, a másik Körmöcre.

Itt megállíttatá Szigfrid a kocsimat, hogy az utánunk poroszkáló saját sandlauferjét bevárja.

– Feltűnik előtted talán, hogy én most nem proponálok neked azt, hogy nosza menjünk most éjszakára énhozzám Vernőcre. De hát megmondom az okát, miért nem invitállok egyelőre magamhoz. Én most a kastélyomat átengedtem egy időre, amíg a fürdőszезon kezdődik, a nagynénémnek. Ez regnál benne. Én magam a parkban levő vadászházban lakom addig. A tante-ommal van még két nièce, két bakfis. Ugyan a tante-om is szívesen fogna téged látni: még nagyon is szívesen. Ilyen kuncsaft kell neki, mint te vagy. Az egy blaustrumpf, valóságos disputiergeist. Annak kellene ilyen élő áldozat, mint te vagy, aki neki visszadispu-

táljon. Azt hiszem, a két jérce is tudna csiripelni veled. Nem képzeled azt, hogy két ilyen kis mágnáspesztonka mennyi ostobaságot összevissza tud kérdezni! Én felelek nekik olyanokat, hogy az orfeumból kidobnának érte: ők nevetnek rajta, nem értik. – Hát majd egyszer megismerkedel velük. De most még nem. Mert amely nap te náluk látogatást teszesz, másnap már ott lesznek a kastélyodban. Ott pedig most le sem tudnád ültetni őket. Így is alig tudom őket kerepelővel viszsziaraszítani, hogy ők ne tegyék meg az első vizitet. Iszonyú az a női kíváncsiság. Nemcsak a raritáten cabineted hírhedett múkincseire, de terád is halálosan piquirozva vannak. Képzelheted, hogy micsoda rémdolgokat beszéllek otthon felőled.

– Erős lesz a kiábrándulás! – mondtam én.

– Nono! Ki tudja? Az ördög nem alszik.

INTERMEZZO

(Ördög?)

Hát „van” ördög?

Ugyebár, édes barátom, ez a regény eddigelé átkozottul unalmas? Nemcsak, hogy „ördög” nincs benne, de „asszony” sincs benne.

No hát már most asszony van: három is.

De melyik lesz ezek közül az ördög?

Egy *nagynéne*, aki „*blaustrumpf*” és két grófi *bakfis*... Ez nem az a species!

Vagy talán a negyedik? Az én kedves barátom Szigfrid maga!

Hisz az meg egy valóságos jótékony tündér.

De hát Szent Antalt a pusztában nem hízelgő tündér alakjában kísértette-e a sá-tán? amíg egyszer kilátszott a pepluma alól a lóláb!)

*

Ezalatt utolért bennünket Szigfrid sandlauferje.

Ő leszállt az én kocsimról, s midőn jó éjt kívántunk egymásnak, átölelt és *megcsókolta az arcomat*.

Hajh! Hányszor töprengtem én egész éjszakákon át azzal a gondolattal, hogy amint megvirrad, fogom az operálókést, s kivágom az arcom bőréből azt a darab foltot, ami most is éget; annak a férficsóknak a helyét!

A Lóláb

Egy reggel azzal a szóval toppan be hozzám az én Szigfridem, hogy: – Kedves barátom, a tegnapi pártkonferencián elhatároztuk, hogy a küszöbön álló képviselőválasztásoknál tégedet léptetünk fel, mint a párt jelöltjét.

Megijedtem.

– Te csak tréfálsz.

– Semmi tréfa. Ez a szomorú valóság, neked ebbe bele kell harapnod.

Én nevetéssel akartam maszkolni a rémületemet.

– Hiszen nem értek én a törvényhozáshoz.

– Én sem értek, mégis ott vagyok a felsőházban.

– De én sohasem tanultam a magyar köz- és magánjogot.

– Én meg annyit sem tudok a magyar közjogból, hogy amidőn az esztergomi príomás a „pisetarius regni”, a tárnokmester pedig az „ország kincstárnoka”, tehát melyikhez a kettő közül kell nekem folyamodnom *dohánytermelési* engedélyért?

– Hisz én doctor medicinae vagyok.

– Arra van ott az országgyűlésen a legnagyobb szükség. Semmi sem kiált oly hangosan a radikális reform után, mint a közegészségi ügy. De hát nem arról van itt szó. Magyarország nincs még abban a stádiumban, hogy az országgyűlésére a szakférfiakat válogassa. Itt most még általános nagy princípiumokról van szó: az elvűség a program. Ebben a mi kerületünkben erős kampányra készül a demagógia, a haeresis, a pánszláv velleitások. Ezeknek a paralelizálására kell minden erőfeszítést elkövetni a birtokos osztálynak, mely egyúttal az ősi patriotizmust és vallásosságot s a józan konzerváló politikát örökölte. Ezeket a kiváló tulajdonokat ismerte fel tebenned a mi pártunk. Neked el kell fogadnod a megtisztelést, amelylyel egy egész kerület többségének bizalma feléd fordul. Hát nem szereted-e a hazádat, mi? Engeded-e, hogy a kifelé gravitáló elemek darabokra törjék az országot? A husziták ivadékai uralkodjanak itten? Közönyös az rád nézve? Hát a vallás? Nem vagy-e buzgó katolikus? A nazarénizmusnak engeded-e a győzelmet? Tenálad van bátor szív, éles elme, erős konvicio. Ez a képviselő kritériuma.

– Mind szép, mind igaz, de beszéljünk prózában.

– A próza is követeli a maga részét. Ha az ellenpárt győz: az agrárius mozgalmak fejünkre nőnek. A parasztszocialisták földfelosztást hirdetnek, a regálét követelik az uraktól maguknak, s a congrua eltörlését pengetik. Barátom! Ez a próza!

– Mást értettem én a próza alatt. Kimondom őszintén. Nekem nincs a választási kampányra való pénzem. Az örökölt mennyiségek tudod, hogy zár alá vannak vetve.

– Infámia az alispántól! Ich wittere Tendenz!

– De ha annyi is volna a pénzem, hogy szárnyra kelne, mint a zsiszikes búza, még akkor se vesztegetném azt el erre a mulatságra. Láttam az apámat tönkretutni a politika ingoványaiba elsüppedés miatt. De az ő példájánál is jobban viszaraszt az a gondolat, hogy én elinduljak lelkeket vásárolni: megvesztegessen az emberek erkölcsseit, két-három hétig részeg barmokat csináljak tisztességes munkás polgárokból. Ez nem az én kedélyemnek való.

– Kibeszélted magadat? Tehát leelőször is, ami a „nervus rerum gerendarum”-ot illeti, arra neked semmi gondod. Pénzt tőled senki egy petákot sem kér. Nekünk van pártkasszánk, ami a választási költségeket fedezi. Téged nem vonunk a kondolenciába. Azután, semmi dolgod a választást megelőző akcióval. Én magam vezetem az egész hadjáratot. Te egy ital bort sem adsz senkinek. Kivéve, ha a jó pajtásokat saját úri házadnál megvendégeled. Mert ha valaki őzderekat megpezszt ad a választóinak, az „díszlakoma”, azt a hírlapba is kiírják; de ha csapra üttet egy hordó „karcost”, s egy tányér birgetokányt ad a választóknak: az etetés-itatás-vesztegetés! Ezt csak bízd te miránk. Én már minden kocsmát, vendéglőt lefoglaltam a választás napjáig a kerületben. A tisztelt választópolgárok lakomázhatnak. De a „saját pénzükért”. Két krajcár az ebéd, három krajcár a vacsora. Hogy a korcsmáros mint adhatja ezen az áron, az az én gondom. Neked még csak egy körutat sem kell tenned a kerületben. Majd elvégzi helyetted más. Neked legfeljebb az lesz a kötelességed, hogy akinek a nevedben lyukat ütöttek a fején, azt beflastromozod. A választás napjáig elő sem jössz az odúdból. Csak akkor jelensz meg, amikor muzsikaszóval, bandériummal és zászlóerdővel érte jönnek, hogy vedd át a mandátumot az elnök kezéből. Ott sem lesz semmi mondanivalód. Este a díszlakomán megjelenysz: elmondod az első tósztot a királyra, s azzal punktum. Nem lesz egyébre gondod, mint hogy a halszálka a torkodon ne akadjon. Azután fáklýászenét kapsz.

Dacára ennek a nagyon kecsesgató prospektusnak, mégsem éreztem hajlandóságot kötélnek állni.

– Nem nekem való dicsőség ez! Új gazda vagyok. A jószágom után kell látnom. Nem érek én rá Budapestten lebzselni.

– Nem kell ott tanyáznod. Csak mikor a pártelnök betelegráfoz, hogy „nagy szavazás van!” Akkor felrepülsz, megkeresed, hogy hová van a neved a padra szeptegve: oda leülsz, megvárod, míg a nevedet felolvassák: elkiáltod, hogy „igen”. S aztán jössz haza Tótországba, s csinálod a brindzát.

– No de már szavazógépnek meg éppen nem akarok beállni.

– No, hát nem úgy lesz. Odamégy, részt veszsz a debatteokban. A maidensprechedre tele lesz a kaszinói karzat. Furorét fogsz csinálni. Malleusa leszesz az ellenpártnak. Dühöngeni fognak ellened. S te akkor fogsz legjobban elemekben lenni. Nagy hazafi lesz a neved. Itthon pedig a jószágodat rábírod egy hozzáértő tisztartóra. Barátom! Teneked kötelességeid vannak a haza iránt. Te

Isten kegyelméből cseppentél bele egy gyönyörű szép úri birtokba. Ez az ország követelhet tőled egy kis áldozatot.

Ennek nem is mondhattam ellent.

– És végül is kedves barátom: minket már nem kompromittálhatsz. Itt van a konferencia határozata: aláírva százhusz tekintélyes tagtól.

S azzal előhúzott a zsebéből egy hosszú paksamétát, amire valami határozat volt írva kegyetlen szarkalábakkal, s annak mindenféle kalligráfiával ákombákolt nevek aláírkantva. Legfelül megláttam közöttük azokat a nagyon tisztelt barátaimat is, akiknek az intenciójától eleve óvott az én Szigfridem.

– Hiszen te magad mondtad, hogy ezekkel a gentlemanekkel le ne üljek valahogy kártyázni.

– Kártyázni nem, de korteskedni.

– Én úgy tudom, hogy az még veszedelmesebb hazardjáték.

– Nézd, a prépost is alá van írva.

Még az sem hatott rám.

Ekkor aztán elővette az öreg ágyút.

Egy cseppnyi kis levélke volt; heliotróp parfümillatú.

– A nagynéném küldi neked.

– Énnekem?

Ez már sok.

Felbontottam a levélkét. Egy darabka bristolpapír volt benne, Vernőczy Diodora grófnő nevével. Annak a hátára írva e sor:

„Nagyon kérem Önt, fogadja el a jelöltséget.

Diodora.”

Hah, de melegem lett egyszerre!

Még hozzá *magyarul* is volt írva!

Ó, férfihiúság!

Amit minden argumentáció, kapacitáció, minden hivatkozás hazaszeretetre, vállalásra, nemzetiségre meg nem tudott tenni: azt megtette egy szép asszony szava.

Pedig még nem is tudom, hogy szép-e hát?

Elég, hogy ő kívánja!

Meg voltam hódítva.

Csak azután, amint szavamat adnám, kezdék el gondolkozni rajta, hogy tulajdonképpen „ezért” kellett hát énnekem olyan „okos” embernek lennem eleitől fogva!

Itt a lóláb!

A valkűrök

Hogyan győztem, hogyan buktam meg? Ez már át van adva a történelemnek. Ha Vergilius Maro volnék, leírnám hexameterekben az én választási hadjáratom és bolyongásom Aeneisét, de miután se Virgilius nem vagyok, se hexameterekben nem tudok beszélni, egyszerűen utasítalak, ha kíváncsi vagy rá, hogy olvasd el az akkori hírlapokból az én történetemet. Ott apróra meg van írva minden. A horrendus lélekvásárlások, a törvényszegések, erőszakoskodások, hivatalos pressziók, kriminalitások egész bűnlajstroma, ami mind az én nevem alatt történt. Végre az a nem is égreakiáltó, de pokolrakialtó csalás a két halott szavazóval! És aztán a rákövetkezett vesszőfuttatás, hétszer alá, hétszer fel, az összes zszurnalokban, mikor a képviselőház a megválasztatásomat megsemmisítette.

Ezzel magam is meg voltam semmisítve.

Nincs rettenetesebb halál, mint az agyongúnyoltatás.

Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, még amnesztiát kaphat, még rehabilitálhatja magát; de egy neveltségessé lett emberen nem segíthet se a király, se a pápa. Az megvan ölje és elkárhozva.

Hová legyek mármost? Emberek szeme elé nem kerülhetek többé. Aki ellenségem, az kigúnyol, aki jó barátom, az haragszik rám. Bécsbe sem mehetek vissza többé, hogy folytassam, ahol elhagytam, az orvosi pályát. Egy kinevetett ember nem lehet orvos. Az orvost olyan nimbusznak kell körülvenni, mint a papot.

Bezárkóztam a kastélyomba; senkit sem fogadok. Ne adj Isten! Senki sem is próbálta az ajtómat nyitogatni. A barátaim, azt hiszem, a „kertek alatt” kerülték meg a falut, ha ezen volt az útjuk.

Ott jártam aztán végtül végig a kastély régi kertjének begyepesedett útjait.

Az egész kert el volt hagyatva nagybátyám halála óta.

A vén kertésznek összehúzta a köszvény a kezeit, az nem tudott többé dolgozni, újat pedig elfeledtem fogadni az országos hajcihő alatt. Minden növény úgy nőtt, ahogy neki tetszett. A nagy gonddal meghonosított Izabella szőlők felfutottak az almafákra, a szép rózsarabattokat felverték a fattyúhajtások, az amerikai liliumot eltakarta az árvacsalán, a fák ágairól lógtak a nagy darázsfészkek, az óriáshangyák egész piramisokat építettek az út közepén, s a töviskes disznók ott cicáztak a szemem láttára a gyepen. S kódorgásom alatt itt-amott egy-egy évelő virágot fedeztem fel, amit régen láttam az anyám kertjében odahaza: egy szép alkermest,

egy keleti ópiummákot, egy árticsókát elnyomva a pimasz bojtortól, bűzös labodától. Egyszer csak azon veszem észre magamat, hogy kezemben van a kertészkesz, az ásósbot, a kis kapacs: nyesek, irtok, gyomlállok. Ott találtam mind az eszközöket Diogenes bátyám toronyszobájában. Kiszabadítottam az elnyomott ismerős virágokat a gaz közül, a lugasokat felkötöztem, a darazsakat kifüstöltem, s aztán nekiálltam a rózsafáknak: a vadhajtásait lenyestem, a nagy gyökérsarjakat pedig beszemeztem. A marokkói szultán már akkor terebély volt: lehetett róla ojtani.

Ott voltam a kezdetén.

Kertész vagyok már.

S majd mikor a kertet betakarja a hó, akkor bezárom magamat a múzeumomba, s csiszolgotom a köveket, olvasgatom nagyítóüveggel a régi pénzek feliratait.

Leszek archeológ.

Már odáig is eljutottam, hogy a Diogenes bátyám toronyszobáját találjam legalkalmasabb hálósobának.

Miért?

Mert ott volt a nagy vasláda: tele arannyal, ezüsttel.

Igaz, hogy a vármegye pecsétje rajta, hozzá nem nyúlhatok. De hisz a pénz nem is arra való, hogy hozzányúljon az ember. Elég, ha tudja, hogy itt van.

Éjszakára magamra zártam az ajtót, s a revolvért az ágyam mellé tettem. Féltetem a pénzem, *zsugori* vagyok már!

Bor nem kellett többé: undorodtam tőle; magam húztam a kútból a vizet. S megszerettem a sült burgonyát meg az aludtejet.

Féltem az inasomtól, hogy megmérgez, vagy éjszaka megfojt. Megittam már azt a mérget, amitől az ember kilencven esztendőn túl él!

Nem borotválkoztam többé. A szakállam nőni fog, amíg övig ér, aztán szürke lesz, majd sárga lesz, utoljára zöldesfehér lesz: mint a Diogenes bátyámé volt.

Benne vagyok már!

Hosszú idő múlt el. – Egy egész hét. Én azt hittem, hogy hét esztendő.

Egy szép délután éppen ott álltam a rózsatelepem szélén, kezemben egy kapával. A vakondokot lestem, mely a rabattjaimat összevissza turkálta.

Érdekes figura lehettem.

Arcom hétnapos szakáll tarlójátul felverve, fejemen egy taplósipka, a blúzom panyókára vetve, lábaimon hosszú szárú csizma, bokáig sáros.

Egyszer csak lódobogást hallok az országúton.

A kertemnek az út felől vasrácsa volt. (Ezt már én készítettem.) Azon keresztül ki és be lehetett látni.

Három amazon robogott a kastélyom felé.

Mind a három egyforma fekete lovaglóruhában, fejükön magas cilinderkalap. Arcaikat a kalapra kötött kék selyemfátyol takarta.

Csak a termeteik szerint lehetett őket megkülönböztetnem. Az egyik valódi Zenóbia-alak: magas, délceg, telt idomú; a másik karcsú, nyúlánk, pávamoszdulatokkal; a harmadik alacsony, ideges, izgékony.

Csendes trappban jöttek, amit a házam elé érve léptetéssé lassítottak. Átellenben a kastélyom verandájával félbeszakították a lovaglást. A délceg hölgy megállítá a paripáját, s csak úgy félrefordított fejel nézett be az udvaromba.

A nyúlánk néhány lépést tett a rácskapum irányában, s egyszerre felém fordult.

A virgonc azt kiáltotta a nyúlánknak.

„Tu y seras.” (Ott lépsz.)

Hol?

Azzal hátraszólt a nyomukban ügető lovásznak, mire az odaléptetett hozzá, s átadott neki egy általam jól ismert ládikát, elől egy gömbölyű üveggel. Ez egy fotográfógép.

Ahán! Ezek amatőrök! Gyakran jönnek a szomszéd fürdőbül ide, az ódon alakzatú Dumány-kastélyt az albumokban megörökíteni. Érdekes objektum!

Én ott álltam a rózsatelep szélén, a felemelt kapával a kezeimben, amidőn a lovarhölgy a gépet odairányozta. Virtus volt: lóhátról fényképezni.

– Ne remuez pas, mon cher! (Ne mozogjon!) – kiáltá rám a hölgy.

Ezt persze „én szegény tót legény” tartozom megérteni.

S nekem ott kellett állnom, a felemelt kapával a kezemben (pedig éppen akkor túrt a lábam előtt a vakond), amíg az Istennő fel nem szabadított.

– Merci, mon garçon!

– Dobre noc, mladi panyicska!

Azzal mind a hárman vidám csevegéssel vágattak odább, visszaadva a lovásznak a fotográfógépet. Azon nevettek, hogy a nyúlánk hölgy is odakerült a fényképlapra.

Mármost hát elmondhatom, hogy „non omnis moriar”. (Nem halok meg egészen.) Íme, értem jöttek a valkűrök, szegény, csatában elesett hősert, s elvittek a Walhallájukba, mely valószínűleg marokinba van kötve, ezüstkapcsokkal.

Estefelé meg más meglepetés ért.

Szigrid barátom hajtattott be az udvaromba. A kocsijáról leugorva, egyenesen a nyakamba borult és megölelt.

– Hát ismersz még? – kérdém.

– Bizony nem volna csoda, ha rád nem ismernék, ezzel a koldusszakállal. Szórt akarsz viselni? Jól teszed. Csakhogy az egyhetes bajusszal, szakállal úgy néz ki az ember mint egy gorilla.

– Darwin szerint családfánk törzsöke.

Szigrid utasította a kocsisát, hogy jártassa meg a lovakat, aztán adjon nekik szénát, abrakot. Éjfél tájra vissza fog menni.

Ohó! Ez itt akar vacsorálni!

Csak ekkor kezdtem magamhoz téregetni, hogy még nem vagyok Diogenes nagybátyám, hanem annak a gavallér öccse, aki a látogatásra jött cimborákat tartozik megvendégtelni.

– Te is velem jössz aztán – mondá egész kategorikus hangon Szigrid.

– Hová?

– Hát énhozzám, Vernőcre.

– Minek?

– Minek? Hát nem kaptad meg a leveletem?

– Kaptam bíz én egy levelet; most is itt van a blúzom zsebében.

– Fel sem bontottad?

– Azt hittem, hogy aki most nekem levelet ír, az vagy inzultál, vagy az eltörött poharak árát kéri. Jobb fel sem bontani.

– Ó, te balek! Hát vedd elő, s olvasd el.

Mármost hát csakugyan fel kellett bontanom a zsebemben hordott levelet.

Rövid volt, de tartalmas.

„Kedves Nelli! Pártunk elhatározta mai értekezletén, hogy az új választásnál kandidatúrát fenntartja, s mindenáron keresztülviszi. Nagynénémnek e tárgyban fontos közlendői vannak veled. Látogass meg szerdán. Szigid.”

Ez a szerda *tegnap* volt. Én három napig hordtam a levelet a zsebemben felbontatlanul. Szigridnek az a jó szokása volt, hogy a címzést a borítékra az inasával íratta fel. Így *olvasható* volt.

Megvallom, hogy annak a levélnek az olvasására valami meleg futott át az idegeimen.

Hát mégsem vagyok a halottak közé dobva! Nem vagyok agyonnevetett, tönkregúnyolt ember: nem csúfnév a nevem! Ez az elégtétel jólesett; hanem még egy kicsit akartam adni a Cincinnatust. Közönyösen hajtottam össze a levelet, s visszadugtam a zsebembe.

– Vártunk tegnap egész nap – mondá Szigfrid –, de persze hogyha fel sem bontottad az epistolámat, akkor nem tudtad, hogy vár valaki valahová. De biz a magad csepp esztől is rájöhettél volna, hogy eljőjj egyszer Vernőcre.

– El voltam foglalva. Éppen most virít a maréchal Niel, meg a marokkói szultán, szemzés ideje van. Ezek most a legújabb hírességek.

– Hát hiszen hozd el azokat a szemzögallyakat magaddal Vernőcre, ott is van fattyúrózsa elég: ojtsd be azokat.

– Aztán meg, tudod, nem hagyhatom a házat magára. A vármegye nem strázsáltatja többé a vasládámat: magamnak kell mellette hálnom.

– Szappermán! Hiszen te már egészen beletapostál a Diogenes bátyád nyomdokaiba. Kezdesz megbolondulni. Rózsákat már ojtasz, a pénzedet őrized. Talán már a vizet is hordod haza a kútról magadnak, s vacsorálsz sült burgonyát vajjal! Eredj! Ne légy bolond! Igazán, legfőbb ideje, hogy kibúj ebből az elátkozott kastélyból. Nekem pedig most jó vacsorát főzzess, mert én még nem élek krumplival, nem őrzöm a pénzesládámat, s nem ojtok rózsákat, ha csak szoknyát nem viselnek.

Nekem is egyszerre megváltozott a kedélyem, amint másodmagammal voltam, s az első pohár bor után mindjárt más színben láttam a világot.

Szigfrid barátom igen jó híreket hozott. Az új választás határnapja huszadnapra van kitűzve. Pártunk áll, mint a kínai császár kőhadserege. Az ellenfél le van hangolva. A Matica nem adhat több pénzt. Most aztán az ellenfelem a végső eszközhöz folyamodik. Antiszemita programmal lép fel. Ez a legolcsóbb. Ezzel pedig minden zsidót a mi táborunkba kergetett át. Ötszáz többséggel fogunk győzni. S hogy a vesztes fél megint belénk ne kapaszkodhassék az etetés-ítatás-vesztegetés ürügye miatt, a főhadiszállást Vernőcre tesszük át. Diodora grófnő elvállalta azt a nehéz terhet, hogy a választásig nyílt házat tart a korteseink számára. Ő a mi pártunknak legerélyesebb zászlóvivője.

– Sietni fogok ezért a grófnőnek hódolatomat kifejezni.

(A világfájdalom és a mizantrópia nem old fel az udvariasság alól.)

– Bizony azt már hamarabb is megtehetted volna, Bruder. Nagynéném minden nap várt. S hogy te nem jöttél, azzal fenyegetőzött, hogy idejön a két leánnyal, s egy momentfotográfval lekapnak és úgy hoznak el.

Én arra mindjárt elmondtam a három amazon jelenetét Szigfridnek.

Nagyon nevetett rajta.

– Ők voltak azok. Az az amazontermetű a nagynéném, Bámulsz, ugye? Te az alatt a szó alatt, „nagynéne”, egy elhízott dámát képzelsz, aki pasziánszt játszik, s titokban tubákol. Az én nagynéném csak egy évvel idősebb nálamnál, s még én sem vagyok harminc esztendő. Klasszikus szépség! Az a nyúlánk hölgy a „Flamma” volt, aki benézett a kerítéseden. Bizonyosan a marokkói szultánodat nézte. Bolondja a rózsáknak. Az a fürgenc kobold pedig a „Cenni”, aki lefotografizott a kastélyoddal együtt. Hahaha! S csakugyan azt kiáltotta neked, hogy „ne mozogjon kend!” S te álltál neki felemelt kapával a kezében. Ez érdekes kép lesz! Ezzel sokat fogjuk bosszantani comtesse Cennit. Ilyen gamin az mindenben. Bizonyosan fog veled valami schabernackot csinálni. Ezeket a környékbeli gavallérokat mind azzal riogatja agyon, hogy mikor udvarolni kezdenek neki, arra szólítja fel őket, hogy menjenek el vele medvét lőni. Az én erdőségemben annyi a medve, hogy lejárnak a zabföldekre. Én már lőttem hármat. Erővel azt akarja, hogy vigyem el magammal egy ilyen medvevadászatra. Fogadom, hogy téged is azzal fog kunérozni. S még te megteszed, amilyen jó bolond vagy. Csak aztán téged ne lőjön meg.

Az ilyen beszéd egészen felizgatta a kíváncsiságomat.

Mennyire különböznek ezek a mágnásnök a mi dzsentrialeányainktól! Mintha csak más planétában lakó lények volnának. A nagynéne politikai vezérszerepet visz, az unokahúg, ki dúvadra les és fényképez. Nekem mégis legjobban tetszett az a harmadik, aki a rózsákért rajong. – A neveik is milyen különösek, szokatlanok.

„Diodora.”

„Cenni.”

„Flamma.”

Nekem ez a harmadik név tetszett legjobban: „Flamma” – láng! Talán a lepkének is azért kell a lángba belérepülni, mert megszerette.

Az utolsó pohár bornál már a pénzesládámra sem volt gondom; az inasomra bíztam, hogy zárja be a toronyszobát, ha lemegyek.

Hanem az eszembe jutott, hogy a marokkói szultánról minden kinyílt rózsát levágjak, s azoknak a szárait nedves moha közé bepakoljam. – Ott fogom őket szemzésre felhasználni a vernőci kastély vadrózsafáin.

Bizonyosan megerednek. Legénykoromban sokat ojtogattam odahaza.

S majd mikor nyílni fog a fekete rózsa, valaki észre fogja venni, s azt fogja kérdeni, hogy jött ez ide a dumányfalvi kertből?

Az egész úton, az én házamtól a vernőci kastélyig, a kezemben tartottam a rózsacsomagot, nehogy összetörödjék. Szigfrid hajtotta a lovakat. Szép holdvilágos éjszaka volt.

És így csakugyan a valkúrók vittek el engemet, szegény, csatában elesett viadort, magukkal a Walhallába.

De mi az a Walhalla?

Ha valaki visszajöhetne és elmondhatná, mi volt ott?

No, hát én visszajöhettem és elmondom.

A tengeri gerlice

Dumányfalváról az országút kétórai kerülővel visz Vernőcre. Mi azonban ezt az utat megtakarítottuk, egyenesen keresztülvágvá Szigfrid vadaskertjén, mely lehetett valami tízezer hold. Egészen be volt kerítve sodronnyal. A kerítése maga belekerült másfél százezer forintba; de megérte az árát, mert annak előtte Szigfrid évenként kénytelen volt húsz-huszonötezer forint kárpótlást fizetni a szomszéd közbirtokoságnak, a vadaskertből kijáró vadak által ejtett pusztításokért a vetésekben. A vadaskert kapujánál várt egy vadászlegény ránk, két puskával, aki a kaput ismét bezárta, felkapott a kocsis mellé hátul a bakra. A két puskát a két cseléd tartotta lövésre készen.

Gyönyörű erdő volt, amelyen keresztülrobogtunk: csupa százados veresfenyő, melynek ábrailatát növeli az éjjeli harmat. A kocsilámpák fénye odacsalta közlünkbe az őzeket, nagy gránátszemeikkel bámulva néztek ránk. Egy-egy szarvasbika is megbőgött bennünket, koronás fejét a bozótton áttörve; a felébredt fácánok a fejünk felett húztak végig a lombok sötétjében, a tisztásba menekülve; az erdők mélyéből titokzatos hangok törtek elő, amikről már tudja a vadász, hogy kit jelentenek be. A süketfajd kurrog kerepelve; az őzbak rigyezt rekedten; a vadkan rőfög repedt kúrhangon; mély mormogás jelenti a mackót; éles kiáltások árulják el, hogy pávák tanyáznak a gesztben. Mennyire más uraság ez, mint az én kis húszholdas parkom. Nekem is vannak veres mókusaim meg szürke mókusaim, amik ott ugrálnak, zsonglőröznak a fákon, hajigálóznak makkal és mogyoróval a szemem láttára; aztán meg sárgarigóim és feketerigóim, fülemüléim és cinegém. Nekem ez a vadállományom.

Hiába akarjuk a főúri meg a köznemesi osztályt egy kalap alá hozni, elválaszt bennünket a vadaskert. A dzsenti ott csak vendég lehet. Szívesen látott: de mindig vendég. Revánst ő nem adhat.

Én csak abban az érzésben erősödtem meg mindjobban, hogy bizony véghetetlen távol vagyunk mi egymástól!

Éjfél után volt, mikor megérkeztünk a vadászlak elé.

Szép nagy svájci stílusban épült ház volt az: a keleti oldalán verandával, melyről a szemközti levő kastélyra lehetett látni; közben terült egy széles tó, melyet fűzfák

szegélyeztek egyfelől. Egy pár óriás fehér levelű nyár állt a kastély felőli oldalán a tónak, élesen ellenkezve a kettőjük közül kimagasló veres levelű bükkal. A tavon fehér és fekete hattyúk úszkáltak. A vadászlak déli oldala pedig kúszó rózsával volt befuttatva: annak az ablakai altdeutsch modorú színes üvegekből voltak, kívül fatáblákkal elzárhatók, amiken szív alakú lyukak vannak vágva.

Én az első körültekintésnél észrevettem, hogy itt a vadászlak déli oldala mellett van egy meglehetősen elhanyagolt rózsatelep, felferve vadhajításoktól. Itt találok én holnap reggel feladatomnak megfelelő működési terepet.

A vadászlak harminc vendég kényelmes befogadására volt berendezve, a legnagyobb úri komforttal; minden fekhely szarvasbőr terítővel ellátva; a bútorzat is mind az épület stíljével összeegyező. A folyosó végig díszítve vadász diadaljelekkel.

Én nyitva hagytam az ablakomat éjszakára, hogy jókor fölébredjek, mely törekvésem sikerült is. Még harmatos volt minden levél, mikor én már odalenn voltam a rózsák között, s hozzákezdtem legelőbb is a kertészkesemmel a beojtandó alany elkészítéséhez, aminél szükséges a melléksarjak levagdalása s az alkalmatlan tövisek letisztítása. Egy vizespohárba letettem magam mellé a marokkói szultán rózsákat, amiket be akartam szemezni.

Mikor ezzel készen voltam, kivettem egy rózsaszálat a többi közül: azt a bal kezemben tartottam, a jobb kezemben volt az ojtókés, a fogam között tartottam az ojtóhancsot.

E percben léptek ropogása hangzott az utakat terítő apró kavicson, s a vadászlak verandás oldala mögül két leányalak bukkant elém.

Közeledtükét eddig a kinyúló veranda miatt nem vehettem észre.

Fiatal teremtés volt mind a kettő.

Az egyik szőke, csigákba omló hajú szépség, eleven, fehér-piros arcszínnel, melyben mint egy fekete csillag, ragyogott egy lencseszemölcs; a két szemöldöke sűrű és kérdőjelként kígyózó; alatta két kökényszínű villogó szem; félig nyitott korallpiros szájának a szegletei nevetősen húzódnak fölfelé. A két keze folyvást jár, magyaráz beszéd közben ezerféle változatot követve el hajlékony ujjáival.

A másik halavány, alig rózsázó arcszín, tiszta, derült homlokkal, melyről a haj, a divattal ellenkezőleg, egészen fel volt fésülve; egyenesen rajzolt fekete szemöldökei úgy illettek a hosszú pilláktól árnyalt nagy, zöld tűzű szemekhez, s valami kimondhatatlan pici szája volt, aminek a hallgatása legszebb: hogy szinte fáj, mikor kettétörik és megszólal.

Mind a ketten faluhoz való reggeli toalettben voltak. A szőke lány ruhája akkorigiban divatos japáni kelméből volt, melyre nagy virágok és madarak voltak festve. A halavány hölgy niluskék egyszerű öltönyt viselt. Az akkori évek divatja legközelebb állt a göröghöz.

Amint engem megpillantottak, egyenesen odasiettek felém, úgy ahogy egy régi ismerőshöz szokás sietni – vagy egy házi cselédhez.

Én kitaláltam az első tekintetre, hogy ők kicsodák. A tegnapi fényképező amazonok ketteje. Nem is volt nehéz tudomány erre rájönni.

Ők azonban a tegnapi malentendura ma még rádupláztak.

– Hallja maga! – kiáltott rám már húszlépésnyiről a szöke.

Erre aztán én sem emeltem meg a kalapom előttük. Ha ők nem ismernek engem: én sem tartozom kitalálni, hogy ők kicsodák.

– Hallja! Vágjon le nekem abból a Gloire de Dijonbul egyet, amelyik még nincs kinyílvá. Nem! Ne abból! Inkább abból a Souvenir de Malmaisonból.

Egy percig tétováztam, hogy mit csináljak. Ez engem kertészlegénynek néz. Pedig egész korrekt vagyok öltözve falusi látogatáshoz, tetőtől talpig. Turistacipő, knickerbocker jack, pepita gilet, madapolam inggallér, Bismarck-en colère színű nyakkendő, panamaháncs kalap: szívecském, mit kívánhatsz egyebet? Mégis kertésznek néz.

Megmondjam, hogy ki vagyok? Ez megint ügyetlenség lesz. Mert hátha szobalány az, aki félreismer: annak mutassam be magamat?

Levágtam neki a kívánt rózsát, s a késemmel leszedtem róla a töviseket.

Arra elkezdett mérgesen topogni és hadonászni.

– Ah jaj! Minek vágta le róla a tüskéket? Nekem tüskéstől kell a rózsá!

Aztán odanyújtá a társnéjának a megvetett rózsabimbót.

– Tiens! Ca m'embête!

Ahhoz franciául beszélt, énhozzám németül.

A másik leány elvette a rózsát; annak jó volt tövis nélkül is.

Én aztán hozzáfogtam, hogy másikat vágjak a capriciosa számára.

– Hát az micsoda rózsá ott a maga szájában?

A beojtandó rózsaszálat, a két kezem el levén mással foglalva, kertész szokás szerint a fogam között tartottam.

– Ez? A marokkói szultán.

– Adja azt ide.

– De erről én szemezni akarok.

– Szemezzen ön másról! Nekem ez a rózsá kell!

Ez olyan parancsoló hangon volt mondva, hogy oda kellett neki adnom a marokkói szultánt.

Egy percre a kebelvoudrai közé tűzte, aztán megint kivette onnan, s az ajkáig vitte, mintha mondana neki valamit.

Aztán megint hozzám fordult.

– Hazajött a gróf az éjjel?

– Haza.

– Vendég is jött vele?

– Az is jött.

– Még alusznak?

– Úgy gondolom.

– Melyik az ő ablaka?

– A grófé?

– Ah, dehogyl! Azt tudom. A másiké?

– Ez, amelyik nyitva van.

Erre fürkészt tekintetet vetett ide is, amoda is.

– Aha! Ott van a kettős lajtorja. Hozza ide.

Még azt is elhozzam? Megteszem.

– Állítsa oda az ablak alá.

Láttam, hogy az a szándéka, hogy felhágjon a lábtón az ablak párkányáig.

– Ne tartsam a létrát?

– Fölösleges! Menjen vissza rózsát ojtani.

Én visszamentem rózsát ojtani, ahol a másik hölgy azalatt ott maradt a rabatt előtt.

A szöke felhágott a lábtón odáig, ahol az ablakpárkányt elérhette a kezével, s odatette a fekete rózsát: aztán sietve visszajött. Az arca folyvást felém volt fordítva, haragosan villogó szemekkel: hogy merek ránézni, mikor ő a létrán felmászik. Pedig hát azt megteszi az ember.

Mielőtt az ojtáshoz fogtam volna, észrevettem, hogy csaknem mindenik kinyílt rózsza kelyhében van egy zöld „cetonía”, némelyikben kettő-három is. Ez a pompás aranyzöld zománcú bogár a leggonoszabb ellensége a rózsakertnek. A legszebb rózsákat pusztítja el; ettől vette a népies elnevezését is: rózsabogár. Én valóságos nemzetiségi gyűlölettel viseltem e gonosz ellenség iránt. Hatlábú

ördög, aki a paradicsomot megfertőzteti! Ahol egyet megkaphatok, menten eltaposom.

Az ott maradt hölgy rámkiáltott:

– Mit csinál ön azzal a bogárral?

– Eltaposom.

– Miért bántja szegényt?

– Mert a rózsát pusztítja.

– Hát *a rózsáért nem kár*. Hagyja élni!

S aztán, hogy egy általam földre dobott rózsabogár hamarabb elrepült, mint rátaposhattam volna, kárörvendőn kacagott fel, s a kezében tartott szalmakalapjával hessegette a repülő bogarat.

Ez is különös! Egy lányka, aki nem a rózsát sajnálja, hanem annak a pusztítóját! „A rózsáért nem kár.”

A szőke lányka leszállt a létráról, s odasietett: láttam az arcáról, a lépéseiről, a kezeiről, hogy haragszik.

Nevetni való volt! Felmászik az „én” ablakomba, megajándékoz „engem” a tőlem elvett rózsával, s aztán haragszik rám, hogy megláttam a szép karcsú bokáit azokban a rózsaszínű harisnyákban.

A barna lány panaszhangon mondá a szőkének, rám mutatva.

– Nézd, eltapossa a mi cetoniáinkat.

Erre a szőke egy Semiramisnak is becsületére való királynői pózba helyezve magát, adá ki a parancsot.

– Én megtítom önnek, hogy a cetoniákat eltapossa!

Igaza van, ezek nem az én bogaraim.

– Megadom magam! Így jár az, aki tilalmasban vadászik.

Rám nézett. Nézd, nézd! Ez még mókázik is!

– Lásson ön a szemzés után!

Ebben megint igaza van. „Ezért” vagyok itten: hogy szemezzek. Kapok egy napra két forintot.

Hozzáláttam a dologhoz. Ők azonban azalatt valamennyi rózsabogarat mind a kalapjukba szedtek a rózsakelyhekből. Ezek bizonyosan attul tartanak, hogy eltávolításukkal kegyetlen bosszút fogok állani a védenceiken s magukkal viszik őket.

Amellett fél szemmel mindig engemet néztek, s suttoztak egymás közt. Kezdték valami gyanút fogni.

A szemzésnél mind a két kezemnek dolga volt. A balkezemen volt egy ősi karneol pecsétnyomó gyűrű meg egy solitaire: egyik páciensemnek az ajándéka. Ez szemet szúrt. A kertészlegények ilyesmit nem viselnek. Azt is észrevehették a körmeimről, hogy az ujjaimat nem használom ültető fának. Egyszer csak a szőke odalépett hozzám, s ezzel a kérdéssel támadott meg.

– Nemes ön? (Németül furcsábban hangzik ez: „Sind Sie von Adel?”)

Én éppen sietős munkában voltam: a beojtott gallyat csavartam körül a hánccsal, nem értem rá *röviden* felelni. Elmondtam egy adomát.

„Volt egyszer egy német újságíró, akinek angolbul kellett lefordítani egy cikket a tengeri teknőcről ennek a neve angolul ‚turtle‘. Az író sokallta a fáradságot a szótarba nézni: gondolta ‚turteltaube‘ lesz az; s írt a tengeri gerlicéről, mely kijön a tengerből, a tojásait a parti homokba lerakni: a gerlice! Következett, hogy a homokba tett tojásokat a ‚hátulsó lábaival‘ bekaparja a homokba a *tengeri gerlice*. A hátulsó lábáról kezdett gyanút fogni, hogy hátha mégsem gerlice. Úgy látszik, hogy vannak állatok, amiket meg az első lábaikról ismernek meg, hogy nem gerlicék.”

– Hein? – monda a szőke, kedvesen bamba arckifejezéssel, amilyet csak egy iskolás leány tud csinálni, aki nem tudja a katekizmusát.

Aztán összenézett a két leány, félig nyitott szájjal s egészen felnyitott szemekkel. Egyik sem tudta a leckéjét.

Akkor aztán a szőke nekem fordult fenyegető ujjal.

– Hallja! Aztán senkinek se mondja el, hogy kik jártak itten.

– *Lovagias* szavamat adom, hogy nem mondom el senkinek.

De már akkor nem állhattam meg, hogy el ne kacagjam magamat.

Ettől a nevetéstől aztán elszaladt mind a kettő, mint két csínyt tett gyermek, aki fél, hogy tetten kapják.

Mire a kertész munkával készen lettem, s ismét felmentem a vendégszobámba, Szigfrid is elékerült.

Diodora grófnő komornyikja már itt járt, meghíni bennünket a reggelihez: a grottánál.

– Nagynéném korán szokott kelni, mikor falun van, a gyermekekkel együtt. Csodálom, hogy még nem szaladgáltak itt.

Nem mondtam meg neki, hogy szaladgáltak.

Megtaláltam az ablakpárkányon az odalopott rózsát, ami kétszer is az enyim volt, s odatűztem a gomblyukamba.

– Hát csakugyan nem borotváltatod le a szakálladat? – kérde Szigfrid. – Az én komornyikom jól borotvál.

– Köszönöm. Így maradok.

– Az is jó.

Azzal karon fogott, s vitt a reggelizőhely felé.

A tóparthoz közel volt egy szép dolomit sziklatömeg, előretolt nyújtványa a meszsze felmagasló bércnek: a homlokán girbegurba nyírfák, sűrű moha közül kivirító lángszínű parlagrózsák, a lábánál pedig egy nagy körönd ültetett fenyőfákból, melyek lecsüngő lombjaikkal boltozatot borítottak föléje. A szikla oldalában volt egy grotta, az oldalai befuttatva rézszintobozos alkekengivel s nagyvirágú iszaggal; az aljából pedig bugyogva tört ki egy kristálytisza hegyi patak, mely továbbva a nefelejcses pázsit között, zuhogva omlott a tóba.

A reggeli itt volt felterítve a köröndben.

Falusiasan úrias, nyírfából tákolt székek voltak, hasonló asztalokkal, s azokon ragyogó ezüstedények, porcelánok és velencei poharak.

Diodora grófnő már ott várt reánk; a két leánynak csak a hangát hallottuk a grottában: ők ott a jegeskávét készítették állításuk szerint.

A grófnő meglepő szépség volt. Magas, szoboridomzatú alak, fiatal ruganyossággal. Kreol arcszíne teljes összhangzásban volt nagy mandulametszésű szemekkel, minervai homlokával, görög orrával és csigavonású piros ajkaival; fejét nem koronázta más, mint a feltűzött sűrű fekete hajfonadék, aminek a vége el volt a tekercs alól szabadulva: abból lehetett látni, hogy nem *chignon*. (Akkoriban általános divat.)

Szigfrid odavezetett a grófnő elé, s ezekkel a szavakkal mutatott be.

– No hát itt van valahára ez a mi megláthatatlan barátunk. Ne ütődjél meg rajta, hogy most ilyen páviánképe van. Fogadása tartja, hogy jövőre szakállt, bajuszt ereszt. A hazáért és a vallásért hozza az áldozatot. Hogy a jövő választásnál ne mond hassák róla, hogy bécsi német.

A grófnő mind a két kezét nyújtá elém, megszorítva erősen a kezemet, amivel azt nyerte, hogy mind a kettőt megcsókoltam. És igen szívélyesen mosolygott rám. Különös! Egy mosolygó Pallasz!

– Mi oly régen ismerjük egymást, és még nem találkoztunk soha. (Szép acélcsengésű alt hangja volt.)

– Én már voltam olyan szerencsés.

– Mikor, és hol?

– Ha nem csalódom: a grófnő volt az és két kedves unokahúga, akik kegyeskedtek engem tegnap a kertem közepén lefotografizni.

– Ah! Ön volt az? A taplósapkás? A kapával a kezében! Hahaha.

Nagyot kacagott rá.

Erre a két leány egyszerre kidugta a fejét a grottából.

– Mi történt? *Diodora kacag!*

– Gyere csak, Cenni! – mondta a grófnő. – Itt van a tegnapi kapás, akit lefényképezteél: kéri a borralalóját.

De már ekkor tudta a szőke, hogy ki vagyok. Meglátta a rózsáját (rózsámat) a gomblyukamban. Arra aztán durcás kedvvel, mint egy kis fúria, rohant rám, megkapta a két kezével a kabátom gallérját s megbálta.

– Maga infámis cselszövő! Hát ma reggel megint hogy feltréfált bennünket! Hagyta magát kertészlegényül küldöztetni! Hát mért nem mondta, hogy kicsoda?

Szigfrid segélyemre jött.

– Hát ti mondtátok neki, hogy kik vagytok? Pesztonkákknak nézett benneteket.

Ekkor aztán a kis szőke könyörgésre vette a dolgot. Olyan kedvesen tudta a tenyérkéit összeütögetni.

– De ugyebár nem fogja ön ezt a rossz tréfát elmondani senkinek? Nem adja tovább, hogy miket beszélünk önnek a rózsakertben? Ha megígéri, adok önnek egy igen szép csókot.

A grófnő elszörnyedve szólt közbe.

– De Cenni! Micsoda kifejezések ezek!

Erre nagy szemeket csinált a szőke, mint aki nem érti, hogy miért feddik meg?

– Hisz ő a mi jó barátunk...

– De te már nem vagy tizenkét éves kisleány.

Szigfridnek tetszett ez a kis zűrzavar.

– No drága barátom! Híres debatter! Erre adj választ ex tripode!

Ki kellett vágnom magamat.

– Grófnő. Én uzsorás adósságokat nem szoktam felvenni.

– Bravó! Dreimal hoch! – applaudált Szigfrid. – Uzsorás adósságnak nevezi a csókot.

A grófnő akadémiai discussiónak deklarálta a vitát, s berekeszté azzal, hogy a reggelizőasztalhoz ültetett bennünket. Én Diodora és Flamma grófnők mellé jutottam.

– De ugye, én rögtön megismertem, hogy a turtle nem tengeri gerlice? – mondta Flamma grófnő.

– Mit beszéltek tengeri gerlicékről? Hisz tinektek már egész titkaitok vannak egymással – kérde Diodora grófnő.

Nekem már a nyelvem hegyén volt, hogy elmondjam az egész ma reggeli furcsa találkozót, hanem az átellenemben ülő szőke lány hirtelen a szájam felé tartá a tenyerét (azt a rózsaszínű tenyeret), s röptiben elkapott.

– Hohó! Hát a *lovagias* adott szó!

– Igaz. Holt szájú vagyok.

– Ah! Lovagias adott szó – és kertészlegény? – szólt fejcsóválva Diodora grófnő.

– Hogy lesz ebből rím? Egyébiránt már tudok belőle valamit. Ti magatok mondtátok el nagy panasszal.

– Igen. A rózsabogarakról! – vágott eléje Cenni. – Arra majd rájön a sor. De nem szabad szólni erről a háromról: „lajtorja”, „marokkói szultán”, „tengeri gerlice”.

Diodora grófnő bámulva csapta össze a kezét.

– Ez aztán az oedipusi talány! Nem ismerik ezt az urat, s már komplottot csináltak vele!

Milyen is hát az az ördög?

– Dehogynem ismerjük! – felelt a kis szőke – csakhogy másformának ismerjük. Hisz itt van a fényképe az albumunkban. Csakhogy azon egészen csinos fiú; olyan lord Byron-arc.

– Ez valóságos *suffisance*! – mondá Szigfrid. – Ilyen pofával merni hölgyek szemé elé kerülni: mint egy kaszás tót szombat este. „Így” is hódítónak hiszi magát. Nemde? Csak igaz marad az a német közmondás, hogy a férfi, ha csak egy nőanszal szebb is az ördögnél, már akkor elég szép.

– Csakhogy az paradoxon – veté ellen Diodora grófnő. – Az ördög nem rút, hanem szép.

– No, én csak a görög templomból ismerem, ahol úgy van a falra festve, mint kecskelábú, ökörfarkú, fekete pofájú, kétszarvú szörnyeteg. Úgy látszik, feleséges ember. No meg aztán – javított kiadásban – mint Goethe és Gounod Mefistofelesét: aki hegyes szakállt visel, szegletes szemöldököt hord, fél lábára sántít, s baritont énekel.

Diodora ajkpittyesztő fitymálással monda:

– Akkor nem ismeri ön se Klopstock, se Milton ördögét, akik eszményi szép férfialakok, halavány, melankolikus arccal, mély tüzü szemekkel. S az a valódi, eredeti démontípus: ahogy ezt a klasszikus őskor megalkotta, amikor az ördög még nem is volt rossz szellem, csak nagyravágyó, kevély lélek: az Isten riválisa; csak azután lett a rossz elv képviselője, a mindent tagadás szelleme, midőn az Isten a szabad akaratót lényt, az embert megalkotá.

– Tehát az emberek rontották el a szegény ördögöt? – gúnyolódék Szigfrid.

– Hogy lett az ördögből rossz szellem – magyarázá neki Diodora –, azt megtanulhatja ön a kabalisztikusok és a gnosztikusok műveiből; de mindig megmaradt szép alaknak, különben hogy lehetne csábító? Sőt eredetileg nem is volt férfi az ördög, hanem nő: a Mózes előtti zsidó vallás *Lilithje*, a női szépség eszményképe; a görög Maenander is ilyennek festi le Sybarist. Sőt Szókratész igen jó barátságban tudott élni az ördöggel.

Szigfrid kétségbeestében teletömte a száját egy darab szendviccse.

– Barátom, Kornél, segíts! Ez a tudós hölgy a pandekták alá temet.

Diodora grófnő erre egészen felém fordult. Azt hittem, maga Minerva száll alá, medúzafős pajzsát kihívóan fordítva felém.

– No hát önnek mi fogalma van az ördögről?

Szép kis kérdés.

Ha neki adok igazat, akkor le fog nézni, mint üresfejű obligát udvarlót; ha pedig ellene mondok, ebből párbaj lesz életre-halálra.

Azt találtam ki, hogy én ebben az európai kérdésben neutrális maradok.

– Én, méltóságos grófnő, egyáltalán nem hiszek semmiféle ördögöt.

No! Ebből lett aztán csak igazi „ordalia”: *a perdöntő párbaj!*

A grófnő nagy szemei odavillámlottak rám.

– Hogyan? Ön megtagadja az ördög létezését? Hisz akkor ön megtagadja a keresztény vallást! A római katolikusoknál az ördögről való hit a vallási dekrétumok közé tartozik. S a protestáns teológusok mind Luther, mind a szimbolikus könyvek nyomán egész sémáját állapították meg az ördög tulajdonságainak. Vallástalan ön talán?

Veszedelmes pozícióba jutottam!

Kénytelen voltam magam is előszedni mindazt a tudományomat, ami az iskolában a démonológiáról rám ragadt. Idéztem a grófnőnek Bekker Boldizsár „Elbűvölt világát”, mely az ördög létezését a nevetésig lehetetlenné teszi. Ezzel szemben a grófnő visszavágott nekem Spinozával. Én újból gáncot vettem neki Thomasiussal, ki tudós hadjáratot viselt az ördögidézések és boszorkányperek

ellen; – arra a grófnő engem racionalistának bélyegzett meg. Nagy ütközet fejlődött ki ebből!

Szigfrid barátom kényelmesen füstölt a regalitásából, közénk fújva a dohányfüstöt, mely szamojéd hit szerint „az ördög tömjénje”. Tetszett neki ez az operett! A két leány csak tőlük érthető szemjátékkal beszélt ezalatt egymással.

Én utoljára a legkiméletlenebb harcmóddhoz folyamodtam.

– Grófnő! Én orvos vagyok. Nem ismerek olyan testi vagy lelki bajt, aminek valami „oka” nincsen. Vannak miazmák, spórák, bacilusok, van szuggesztió, öröklött baj, képzelt betegség; vannak ragályok, infekciók s azoknak ellenszerei: vaccinációk, dezinfekciók, prophylaxis, de egy láthatatlan szellemnek, akit az ördög névvel tisztelünk, mindezekhez semmi köze. Vannak emberek, akik rosszat tesznek; de azoknak a gonoszságait vagy a koponya abnormis növése magyarázza ki, vagy valami önérdek, vágy, szerelemfélétség, bosszú képezi az alapját annak a rossz tettnek, amit elkövetnek; de nem az ördög incselkedése. Nem hiszem, hogy volna szellem a világon, akár testben, akár anélkül élő, aki tegye a rosszat: elvből – csak azért, mert rossz –, aki fájdalmat okozzon valakinek csak azért, hogy annak a kétségbeesésében gyönyörködjék. A pokoli indulatot az szüli, ami az emberen aluli bennünk: az állat; ne kérkedjünk azzal, hogy emberen felüli lény nemzette azt: az ördög.

Ezekre a szavaimra mind a négyen elhallgattak egyszerre: mozdulatlanok lettek, és rám néztek. Sohasem feledem el ezt a néhány pillanatot, amíg ez a zsiszbatag mélaság tartott.

Ez az én mondásom lett az én életemnek a fátuma.

Mint orvos sokat foglalkoztam az idegbántalmak, lelkibetegségek tanulmányozásával. Voltam a tébolydák megfigyelő osztályában; volt alkalmam az emberi lélek extravaganciáit szemlélni, melyeknél a szimuláció olyan könnyen összetéveszthető a kórtünettel; kerestem gyakran a megfejthetetlen talányokat, melyeket a rémtettek elkövetői adnak fel bírának és orvosoknak: amidőn a nemes arcvonások, a behízog szemek meghazudtolják a pokolbeli indulatokat. Mindannyinak a szemében van valami hideg fény, mely előtte látszik járni a szemnek. Láttam azt a finom, nemes arcú daliát, aki azokat a leányokat, akiket brutális szenvedélyének feláldozott, *elébb* megölte; láttam a kedélyes, nevető arcú leánykát, aki minden családtagját megmérgezte egymás után; láttam a csodatevő szüzet, ki évekig elbolondította a legokosabb embereket. Mindeniknek a szemében ott volt ez az áruló hideg fény, amit csak a tapasztalt orvosok vesznek észre.

Mikor ezt az ördögtagadó mondást kiejtettem, abban a pillanatban úgy tetszett, mintha a rám tekintő mind a három arcban látnám ezt a megdöbbenő kifejezést: mindenkinek a szemében ott volt ez a hideg sugár.

Eh, bolondság!

Vegyük tréfára a dolgot.

– Alkudjunk meg, grófnő. Hagyjuk meg a démont azoknak, akiknek szükségük van rá. Hiszen vannak népek, akik boldogtalanok volnának, ha elvinnék tőlük az ő ördögüket. Az éjsark közelében lakó népek például nem a jó Istent imádják, hanem az ördögöt. A jó Isten anélkül is megteszi, amit megtehet; de az ördög hozza rájuk a veszedelmeket. Azért ennek kell áldozatot hozni, síppal, dobbal tisztelkedni, bálványait fókavérrel kenegetni. A jakutok, a csukcsik a kettős teremést hiszik. Ami jó, azt az Isten teremté, ami rossz, azt az ördög hozta a világra.

– Jó volna, ha ön is hinné ezt a dogmát.

Nevetni kezdtem, s azt mondtam:

– Például, hogy a rózsákat a jó Isten teremti, a rózsabogarakat ellenben az ördög.

– Álljunk csak meg ennél a szónál – szakított félbe a grófnő. – Az unokahúgaim bepanaszolták önt, a vélt kertészlegényt, hogy ön azokat a szép aranszárnyú bogarakat összetapossa.

– Ezek a legkártékonyabb *jó barátai* a rózsáknak: nem mondom, hogy *ellenségei*, mert nagyon szeretik a rózsákat.

– De azokra az én húgaimnak szükségük van.

– Szükségük? (Nem bírtam kitalálni.)

– Mutasd meg, Cenni, hogy mit csináltok?

Erre a szőke hölgy előhozott a grottából egy nagy teakfa táblát, melyen egy kínai napmadár félig kész alakja látszott. A leggyönyörűbb zománcmunka, amit képzelni lehet. S ez a sokszínű zománc mind a cetoniák szárnyfődeleiből volt összerakva. A cetoniák színe váltakozó: van aranyos, aranyzöld, rézbarna, acélkék, ezek mind nagy gonddal voltak összeválogatva s a teakfa táblára pompás mozaikban felragasztva: a napmadár feje és szárnya piros volt, nyaka kék, begye zöld. Ah! Tehát nem szentimentális kényeskedés volt a bogárvédelemnek az oka, hanem iparszerű spekuláció! Ez már megváltoztatja az eddigi fogalmamat: javít is, ront is rajta.

– Tehát maguk³ azért szedik össze a rózsabogarakat, hogy a szárnyukat kitép-jék? – mondtam félig szemrehányóan Cennihez fordulva.

– De aztán elbocsátjuk őket. A *nyári* szárnyuk megmarad: a *télire* még nincs most szükségük.

Ez a leányfilozófia! Amit letépnek rólad, az a *téli szárnyad volt*: nekik megtetszett; te pedig élhetsz anélkül is: nyár van.

– Figyelmeztetem magukat, hogy a rózsabogarakban méreg van.

³ Akkoriban jött divatba húsz éven aluli úrhölgyekkel per „maguk” konverzálni. J. M.

– Miféle méreg? – kérdezé kíváncsian. (Hogy magyarázzam meg neki az aphrodisiacumot?)

– Az, amelyik a Bánk bán tragédiának a fő motívumát képezi.

Erre a szóra akkora füstöt fújt a szemem közé Szigfrid barátom, hogy más körülmények között inzultusnak vettem volna.

A füstön keresztül is észrevettem, hogy Cenni az ajkát pittyeszti, s félretolja maga elől a madarat.

Flamma félre akarta vonni a figyelmemet ezzel a kérdéssel:

– Nemde ez azonos rovar az óegyiptomiak szent skarabeusával?

– Éppen nem az. Az egyiptomi szent cserebűlyről ellenkezőleg azt hagyta hátra Herodot, hogy az a rózsza illatától meghal. Amint a rózsák nyílnak, a szent skarabeus rögtön eltűnik.

Ez nagyon érdekelte a leánykákat. Én aztán az egyiptomi skarabeusoktól elvezettem őket a dél-amerikai herculesbogárhoz, mely a szeszes italok iránti szenvedélyét emberi magaslatig tudja vinni. Ilyenformán szerencsésen átvittem a társalgást a szarvas ördögökről a szarvasbogarakra. Legalább én azt hittem; de nagyon csalódtam benne. Diodora grófnő nem az a viador, aki a kardot leteszi a kezéből.

– Barátom – mondá –, térjen ön meg ebből a veszedelmes szkepszisből. Aki az Istent tagadja meg, annak az Isten megbocsát, mert az Isten irgalmas, kegyelmes, jóságos; de aki az ördögöt tagadja, azon az ördög bosszút áll!

E szóknál a szemembe nézett merőn.

Ennek a szemében is ott láttam azt a hideg lángot!

Szerencsére új vendégek érkeztek, hintók gördültek be a kastély udvarára.

A mi kortesvezéreink jöttek meg.

Mi, férfiak, siettünk az elfogadásukra, búcsút véve a hölgyektől. Diodora grófnő meghitt bennünket ebédre a kastélyba; a két lányka ott maradt a köröndben a napmadarat kiegészíteni.

Mi pedig tartottunk a vadászlakban konferenciát a megindítandó új választási hadjárat jövődjé tervezete felől. Eddigelé nem voltam ennek a titkaiba beavatva. De most már ki lett mondva, hogy magamnak is tettleges részt kell azokban vennem, mert komoly a dolog.

No, mondhatom, hogy az értekezlet után szörnyen *lenéztem* az ördögöt.

Szegény pára!

Jöjjön ide mihozzánk, mikor képviselőválasztás van, s iratkozzék be a korteseink közé benevolus auditornak. Itt tanulhat valamit!

Hanem hát *mindez elveink diadaláért* történik! A cél szentesíti az eszközöket!

A négylevelű lóhere

Ettől a naptul fogva mindennapos lettem a vernőci kastélyban. Ha éjszakára hazamentem is a magam odújába, másnap délre már ott voltam megint. Elhitettem magammal, hogy hivatalos dolgaim hínak oda.

Egypárszor a kastély tündérei is leszálltak a magasbul az én ősi fészkem meglátogatására. Tudtam már a házigazdát adni. Kényelemre nézve ugyan nem volt hasonlítható az én váracsám az ő nyári palotájukhoz, de voltak érdekességei. Megmutattam a hölgyeknek a nagybátyám ritkaságait; aztán beszélhettem nekik a kastélyunkban végbement rémtörténekről, befalazott asszonyokról s lenyakazott imádoókról.

A mi kastélyunknak is volt *veres barátja* (templárius) és *fehér asszonya*, akik éjféle órakongásra végigsétálnak a zártajtós szobákon. Ezt irigyelték is tőlem. Hja, kísérteteket nem lehet Párizsból megrendelni a tapissiernél.

Gondoljuk el csak, minő nagy előny az egy házasulandó ifjúnál, ha a jövődöbeli-jének még házi kísértetet is mőringolhat. Ez sokat vehet a kelengyében.

Csak egyről nem tudtam magamnak számot adni: hogy a három hölgy közül melyiknek a hangját szeretném, ha az üresen kongó szobáimat állandóul betöltené? Mind a háromnak egyformán tudtam bámulni a szellemi tulajdonságait. Diodora grófnő bölcsessége éppen úgy meghatott, mint Cenni szilaj szeleburdisága, míg Flamma mélázó hallgatása legjobban beillett abba a rámába, amit házi oltárképnek szántam.

A másik kemény dió, amit nem bírtam feltörni, az volt, hogy három ilyen szép, gazdag, előkelő leánynak mért nincsen komoly udvarlója?

Jár a házukhoz elég fiatal úrfi közelből, távolból; de egyik sem árul el komoly hajlamokat.

El kellett fogadnom Szigfrid magyarázatát, hogy a két leány még gyermek: azoknak nőni kell még; most kerültek ki a kolostorból; Diodora grófnő pedig valóságos idegenkedéssel viseltetik a férfinem iránt. Az nem is szándékozik férjhez menni, hanem alkalmasint felcsap valamelyik zárdába fejedelemasszonynak.

No, ezt az utóbbit nem hittem el. Diodora vallásos lelkületű volt ugyan: egész a bigottéria határáig; de az élet örömeitől nem zárkózott el. Inkább hiszem azt, hogy

a férfiak féltek őtőle. Az ilyen bölcs és erős akaratú hölgyet vagy olyan férfi veheti nőül, aki bízik magában, hogy még eszesebb, még erősebb lelkű tud lenni, mint ő, vagy aki szándékosan rabszolgája akar lenni a maga asszonyának.

Engem tüntetőleg kegyelt a grófnő. Disputáló társa voltam. Ha ő felállított egy paradoxont, én felállítottam a másikat, s a harcképtelenségig folytattuk a viadalt. Ő is sokat olvasott, én is ahol ő utazott, ott én is mind megfordultam; művészetről, építészetről, világirodalomról éppolyan vakmerő ítéleteket tudtam hozni, mint ő: antipoláris nézetek mellett.

Voltak aztán olyan terepek, amiken teljesen paralel futottak a nézeteink. A politikában éppen olyan konzervatív elveim voltak, mint őneki, s a magyar konyhát éppen úgy elítéltem, mint ő. S ennek a manifesztálásához nem közönséges bátorság kívántatik. Rinocérosz-szíve legyen annak, aki azt ki meri mondani a Kárpátok és az Adria között, hogy a demokrácia meg a töltött káposzta nem egészséges a magyarnak.

Ez volt a második stádium, amidőn Diodora grófnő és én, szövetséges táborainkat egyesítve, megütköztünk az ellenséges közvéleménnyel. Ez már egy lépés volt a „konzorcium” felé.

A harmadik stádium pedig aztán az volt, amidőn Diodora grófnő általam legyőzöttnek vallá magát: és ez is bekövetkezett. S ez igazán erős küzdelem volt. Diodora volt a támadó fél.

Ő rohant meg engem a legerősebb fortifikációimban. Az orvosi tudományt tette nevetségessé. Hogy az egész patológiánk, therapeutikánk nem éri meg azt a porzót, amit a receptekre hintenek, hogy belgyógyászatunk most is ott van, ahol Galenus idejében, hogy hírhedett orvosi celebritásaink nem jobbak Paracelsusnál, hogy gyógyszereink legjobb esetben egyenlő hatásúak a lourdes-i szenteltvízzel, de legtöbb esetben a mérregkeverés kategóriájába tartoznak, és hogy soha még orvosságot be nem vett, s az ő alkovenjének a kárpitjait még orvos kétfelé nyílni nem látta. Ő az orvosi tudományban nem hisz.

Én engedtem neki, hogy kibeszélje magát, akkor aztán elmondtam neki, hogy én anélkül, hogy kikérdeztem volna, meg tudom mondani a tekintetéből, hogy ő mi-ben szenved, hogy van időközönként előforduló idegbaja, hogyan kezdődik, minő jelenségei vannak, mindezt a legrészletesebben.

Erre ő nagyot bámult, s azt mondta, hogy *igazam van*.

Még halandó ember soha nem részesült tőle ebben a koncesszióban.

Honnan tudom én ezt?

Mondtam neki, hogy nagy praxisom volt női idegbajok gyógykezelésében.

Ekkor annyira megtörte magát, hogy azt kérdezé tőlem: lehet-e ezt a szenvedést meggyógyítani?

Megmondtam neki őszintén, hogy teljesen elmulasztani nem lehet, de tetemesen enyhíteni és rövidebbé tenni lehet, mégpedig minden méregítatás nélkül: célszerű masszázssal.

– Kár, hogy nincsenek nálunk női orvosok. Én férfitől orvosi segílyt nem fogadok el.

– Ez is kórtünet – sőt alapoka a bajnak.

Nem akarta elérteni.

– Azt nem találja a grófnő visszatetszőnek, hogy egy lelki bajt meggyónjon a papnak, aki férfi; a testi bajt nagyobb szégyennek tartja a véteknél?

– Ismét igaza van önnek...

...Egy nap kétszer adott igazat.

Óriási lépéseket tettem a hódításban. Útban voltam hozzá, hogy a megközelíthetetlen Diodora grófnő maga kérjen meg házi orvosának.

Eközben mindennap jöttek-mentek a pártvezérek; tanakodtak, tudósításokat hoztak: a haditanácsban a grófnő maga elnökölt.

Ez volt a „végrehajtó bizottság”.

Mikor a tanácskozás a kényes pénzügyi kérdéshez jutott, akkor a grófnő oly gyöngéd volt, hogy engem eltávolított.

– Ez önre nem tartozik. A prózai pénzkérdés. Menjen ön a lányakkal sétálni a parkba.

S én olyan naiv voltam, hogy elhittem, miszerint csakugyan van a világon egy „cassa nemonis”, amelyből az olyan nagybecsű celebritásoknak, amilyen én vagyok, a választási költségeit fedezni szokta a párt.

Ha valaki azt kérdezte volna tőlem, hogy miért vagyok én olyan sokat érő celebritás, bizony nem tudtam volna rá mit felelni. De hát így volt, s a tények erősebbek a logikánál.

A „leánykák” a park mezején járkáltak: kerestek négylevelű lóherét.

Amelyik hamarabb talál négylevelű lóherét, az megy férjhez legelőbb.

Én odamentem hozzájuk, s segítettem nekik keresni. Én találtam legelőbb négylevelű lóherét. – Oda akartam adni Cenninek.

– Csak tartsa ön meg magának, az önnek a szerencséje.

– Mit csináljak én evvel a szerencséivel?

– Ön fog megházasodni még az idén.

– Hírem és tudtom nélkül?

– De hát igazán komolyan kérdem: mért nem házasodik ön meg?

– Én is igazán komolyan felelek rá. Azért, mert azok a hölgyek, akik hozzám jönének, nekem nem ideáljaim, aki pedig ideáлом volna, annak meg rendesen én nem kellem.

– S micsoda tulajdonságokkal kell bírni az ön ideáljának?

– Először is szépnek és fiatalnak kell lennie, azután eszesnek és míveltnek, továbbá jószívűnek és derült kedélyűnek. Azt is óhajtom, hogy mindig elegáns legyen, s annál fogva saját vagyonnal is kell bírnia, mert az enyim női luxusra nem elég. És ami legfőbb: az, hogy szeretetből jöjjön hozzám.

– Én tudok egy nőt, aki mindezeknek megfelel.

– Ah! A házasságok a lóherésben köttetnek?

– No, ne tréfáljon. Komolyan beszélek. Mért nem veszi ön el Diodora nénémet?

Ez a kérdés csakugyan banditaszúrás volt; nem voltam készen az elhárításra.

– Azért, mert több eszem van, mint azoknak a vándormadaraknak, amik a világítótorony reflexének nekirepülnek, s ott betört orral rakásra hullanak.

– Nem értem a hasonlatot.

– Ismeri „Turandot” történetét?

– Nem ismerem. Regényt meg színművet még nem adtak a kezembe. De már a nénikémről többször hallottam azt mondani, hogy valóságos Turandot hercegnő. Ez, úgy hiszem, olyan mesealak, aki a kérőt agyonkínozza. Igaz, hogy Diodora is kegyetlenül tud bánni a férfiakkal, de nem azért, mintha gyűlölné minden férfit, hanem azért, hogy még eddig, aki hozzá közelített, azt mind igen inferior eszűnek találta. Ezek a kedvkereső, gondolat elleső, szépeket mondó udvarlók az ő szemében nem emberek, hanem majmok. Ellenben ön imponál neki. Van bátorsága ellene mondani s őt a nézeteitől eltéríteni. Azt csak mi tudjuk észrevenni, leányok, hogy minő hatása van egy férfinak egy másik leányra.

(Csodálatos! Még regényt nem olvasott, s ezt már megtanulta!)

– Mikor ön eltávozik, akkor olyan levert, oly kedélytelen. Mindent elfelejt, oly szó-rakozott, s mikor már önnek a kocsiját meglátja közelíteni az erkélyről, egyszerre felderül; ki lesz cserélve, nyájas és szelíd lesz. Talán mi ezt nem vesszük észre? Ugye, Flamma? – Aztán mikor mi önre valami tréfás megjegyzést teszünk (hát bizony teszünk, előttünk, leányok előtt, nincs semmi szent), akkor Diodora egyszerre olyan komoly lesz; tart nekünk olyan etikai leckét, hogy megtanulhatjuk belőle, miszerint a férfiak között is vannak gyémántok: igaziak és hamisak. Ami a jellemből kisugárzik, az az igazi gyémántnak a tüze. Ah, ha én önnek mindent elmondhatnék! Ön büszke ember. Várni akar addig, amíg Diodora kéri meg önt. De még talán akkor is rátartaná magát.

– Meglehet.

– Meglehet? Olyan drága ön?

– Engedjék meg a grófnők, hogy elmeséljem önöknek egy jó barátomnak a történetét: amiről jótállok, hogy elejétől végéig igaz.

Az én kedves barátomnak a története

Mikor arrul volt szó, hogy mondok egy mesét, a két leány menten letelepedett a fűbe.

Hát biz ezt a szép, aranyvirágokkal áttört bársonyszőnyeget nem is csupán a parasztleányok számára teremtette a jó Isten. Egy szép ágasbogas jázminbokor adta hozzá az árnyékot: tele volt illatos virággal. A méhdöngés képezte a kórust.

S ha már ők leültek a fűbe, én sem maradhattam fenn eget támogatni; magam is odatérdeltem le a lábaikhoz.

Illendő felügyelet alatt valánk: a kastély ablakából éppen ránk lehetett látni. Aztán meg egy sárgarigó is ott volt a berkenyefán gardedámnak, s közbe-közbekiáltott: „nono, te fiú!”

Flamma a pimpimparé szárákból készített köszöntőket, s azokkal könyökig tele rakta a karjait, a füleire is akasztott egyet-egyét. Cenni azonban annyira benne volt a lánckovácsolásban, hogy ugyanazon becses anyagból nyakláncot dugdosott össze.

– Tehát van énnekem egy igen kedves barátom; a legelső történelmi nevek egyikét viselő grófi család sarja, a szabadságharc alatt bátor, hős katona, daliás alak, gyönyörű fej, elpusztíthatatlan testi erő, s azzal versenyt tartó szellemi tehetség, tiszta jellem, kemény vasakarattal összetalálkozó gyermeteg kedély, akinek még férfikorában is parancsolt az édesanyja, hanem azonkívül aztán semmi potentátja a kerek világnak. Aki csak egyszer találkozott vele az életben, az mindig megszerette. Kicsiny és nagy csak arról ismerte, hogy sohasem *kért*, csak mindig *adott*.

– Ah? Megvan még ez az ön kedves barátja? – szólta bele Cenni.

– Megvan. Csakhogy mostmár vén sas. Mert ez az eset harminc évvel ezelőtt történt vele, amikor még a kettőnk közötti barátság abból állt, hogy ő a térdén lovagoltatott engem, én meg fújtam a cseréptrombitát, amit tőle kaptam.

A szabadságharcban az én barátom mint huszárhadnagy szerepelt. Derék katona volt. Mikor aztán az orosz hatalom elnyomta a magyar hadsereget, ő is külföldre

menekült. A vagyonát itthon elkobozták, őt magát halálra ítélték, s az arcképét a bitófára szegezték.

– Ah, az nagyon érdekes lehet! Egy ember, aki „in effigie” fel van akasztva! – szolt közbe Cenni.

– Az angol hölgyek is úgy találták. Az én barátom sok hányódás-vetődés után a szabad brit földre menekült. Franciaországba nem volt neki szabad menni, mert Napóleon Lajos, a köztársaság elnöke azokat a magyar emigránsokat, akik gyanúban voltak előtte, hogy Lebru Rollinnal fújtak egy követ, még keresztülutazni sem engedé.

Angolhonban annál rokonszenvesebben fogadták a magyar száműzötteket, különösen az én kedves barátom egyszerre otthonossá lett az angol előkelő társaságban. Általában az egész magyar emigrációról el van ismervé, hogy legnobilissabban viselte magát; nem kunyorált, nem konspirált, nem veszekedett; igyekezett mindenki valami dologhoz jutni, s a maga emberségéből megélni.

Azok között, akik az én barátomat kastélyaikban családtagként fogadták, volt egy előkelő hölgy. Árvaleány, szép és szellemdús, roppant vagyon örököse. Éppen, mint Diodora grófnő. Kezéért versenyeztek Ó-Anglia legderekabb ifjú lordjai. És a nemes hölgy valamennyi kérője közül a vagyontalan magyar száműzött gróft választá, aki nem is volt kérője. A hölgy maga ajánlotta föl neki a kezét.

– Ezt nem is találom valami rendkívüliségnek – mondá Cenni.

Én sem. Mindenki abban a véleményben volt. Egy ideális hölgy, aki rajong az eltiport Magyarországért; annak egyik nagy hírű fiát, a délceg daliát, a szellemdús idegent megismervé, halálosan belészeret; senkije sincs, aki elhatározását akadályozza, mindenki azt mondá: egymáshoz illő pár!

Az esküvő Wight szigetén ment végbe, a magyar emigránsok akkori kiváltságos menhelyén. Két magyar menekült celebritás volt az esküvőnél a násznagy, az egyik nagy hírű vezértábornok. A lakodalmi déjeuner után, amint a násztorta megtörésével a szokásos tóosztok el lettek mondva, a két násznagy búcsút vett az ifjú pártól, s ki-ki ment a maga dolga után.

Ekkor azt mondá a menyasszony a vőlegénynek:

(Cenni megint közbecsevegett: most már *feleség a férjnek*).

– Tessék elvárnia végét! Tehát azt mondá a grófnő a grófnak:

„Kedves gróf. Én most megyek a gőzhajóra, mely ez órában indul Calaisba.”

„És aztán?”

„Aztán Párizsba: ott akarok lakni.”

Az én barátom elbámult.

„Hát nem tudja, milady, hogy én ki vagyok tiltva Franciaországból? Nekem nem lehet önt Párizsba kísérem.”

„Nem is kívánom öntől, édes gróf. Ön itt maradhat, vagy mehet a világba, amerre tetszik. Nekem csak az ön nevére volt szükségem.”

S azzal a szép istennő otthagyta az én barátomat a szép Wight-sziget partján, a mennyegző után másfél órával – egy „good bye” nélkül és egy shilling nélkül, mint egy elátkozott élő halottat.

Huszonöt esztendeig nem tudott az én barátom az átok szövevényéből kiszabadulni. Azalatt talált nőt, aki híven, önfeláldozón szerette, kísérete országról országra, egyik veszélyből a másikba; túrta vele együtt a nyomort, ápolta, dolgozott érte. Igaz felesége volt; s ennek a nőnek nem tudott adni nevet, gyermekeinek nem adhatott keresztelővizet. Angliában nem kezdetett válópert, mert oda kincs kell; Franciaországba nem mehetett a neje után, mert onnan ki volt tiltva; Magyarországra nem jöhetett perelni, mert itt el volt ítélve. – Huszonöt esztendeig kellett neki viselni ezt a megvarázsolt láncot, amit egy mesebeli tündér, egy tengervízi sellő, kegyetlen hidegvérrel a kezére kapcsolt. Előbb Magyarországon helyre kellett állni az alkotmánynak; elébb a magyar királynak meg kellett koronáztatni, hogy ő végre lerázhassa fejéről ezt a gúnykoronát, s családját, gyermekeit őskastélyába bevihesse. Csakhogy akkor már az én barátomnak ősz szakálla volt és kopasz feje. – Hát mit vett el tőle az a kegyetlen tündér? – Semmit! Csak a nevét! Arra szüksége volt. – Csak a szárnyborítékát szakította le a rózsabogárnak, azért a *nyári szárnya* megmaradt; repülhetett, amerre akart.

(A két leány egymás szemébe nézett némán. Előadásom nagyon is közvetlen volt, úgy beszéltem, mintha én lettem volna magam úgy meggyötörve.)

– Hát mármost, ha egy ilyen eset megtörténhetett az én barátommal, aki egy fényes nevű mágnás, egy hős dalia, a férfiak és asszonyok kegyence, mit várhatok akkor én a fejemre, ha azt egy büszke istennőnek a kezébe adom, aki nem vívtam ki még a nevemnek egyebet, mint gúnyt? Voltam egy *kuruzsló doktor!* vagyok egy *bukott követ!* leszek egy *tót király!*

Cenni megragadta mind a két kezével a kezemet.

– Nem! Nem! Ön nem fog így járni! Ön nem ismeri a saját értékét.

Ekkor a jázminbokor mögül egy férfihang szólalt meg.

– Szabad megzavarnom a pásztorórát?

Szigrid volt ott.

Az én nagy emfaticus előadásom alatt egyikünk sem vette észre a közeledését.

Erre mind felugrottunk a fűből.

Szigrid szarkasztikus hangon mondá:

– Majd újra össze lehet kötni a láncot. Most Antinous úrnak a kastélyban van dolga. A végrehajtó bizottság várja.

– Maga kiállhatatlan ember! – monda Cenni, s az egész oroszlánfogláncot a nyakába dobta. – Jer, Flamma, menjünk szandolinozni.

A két leány elszaladt a pázsiton keresztül a tó felé, hol az egyik, hol a másik tekintett vissza csintalanul nevető arccal.

– Hát mi dolga van velem a végrehajtó bizottságnak? kérdezém Szigfridtől.

– Annak nincs, de nekem van.

– Úgy látszik – *sürgős*?

– Ha nem *idejétmúlt*. Kedves Kornél, te egy lépéssel túl vagy azon a határon, ahol a barátság végződik. Te az én rétemben kezdesz kaszálni. Nem tudnád talán, hogy én Cennibe szerelmes vagyok?

– Nem tudtam eddig. De elhiszem, ha mondod.

– S te kezdesz Cenninek veszedelmesen udvarolni.

– Biztosítalak róla, hogy eszembe sincs ilyen merénylet.

– Hát akkor ő udvarol neked. Annál rosszabb.

– Abban még jobban csalódom.

– Azt gondold, nincs távcső a kastélyban, mely mindent apróra megláttat: az egész jelenetet, ami itt most lefolyt.

– Kár, hogy távhalló is nincs mellette, hogy hallhattad volna, miről beszéltünk.

– Nem kerestél négylevelű lóherét, s nem adtad azt Cenninek?

– Most is itt a mellényzsebemben, nesze, neked adom. Aztán vedd nőül te Cennit.

– Vigyázz, mert szavadon foglak.

– Leszek kérő násznagyod.

– Szavadon foglak!

– De hát miért is nem veszed el, ha szereted?

– Örjögök érte! De még azonkívül egyéb ok is van. Cenninek van egymillió forint hozománya, amit a nagyatyja hagyott rá. Ez most az én gazdaságom intenzív berendezésénél egészen belekvdadrálna a plánomomba.

– Első leszek, aki gratulálni fog hozzá.

– Ez nem elég. Elő kell segitened. Nagynénem nem akarja Cennit hozzám adni. Nem tetszenek neki az életnézeteim. Azt hiszi, hogy frivol, csapodár, egyszóval, hogy „viveur” vagyok.

– Mondd neki, hogy majd megváltozol, ha házas lész.

– Mondtam már, de nem hitte el – magam sem hittem. Aztán más is van a dologban. Cenni nagyatya úgy hagyta a millióját az unokájára, hogy amíg férjhez nem megy, annak a jövedelméből tartja Diodora a leányt jó felügyelet alatt. No, hát Diodora tante is tanult annyi sublimior mathesist, hogy ki tudja számítani, miszerint Cenni fügében és datolyában nem eszik meg évenként ötvenezer forintot: a többi a jó felügyeletre marad. „Ezért” nagyon jó Diodorától az, hogy korán van még a leánynak a férjhezmenés. Várhat még egy pár esztendeig. De én nem akarok Tantalust játszani. Vagy talán várjak, amíg egy másik gazember elüti a kezemről? Pardon!

– Én nem veszem magamra a „gazembert”. Csak üssed bátran.

– No, hát akkor segítsd elő tervemet. Megígéred?

– Föltétlenül.

– Én Diodora háta mögött fogok megesküdni Cennivel. Az így lesz. Diodorának szoktak lenni erős neuralgikus bántalmai, s minthogy azok ellen se orvosi segílyt, se gyógyszert nem használ, olyankor egész nap egyedül fekszik sötét szobában, s senkit nem tűr el maga mellett, mint Flammát. Ez a jó teremtés ápolja ilyenkor, s ő meg a mellékszobában van consignálva, s jutalmul olvashatja Flammariont vagy Jules Verne ártatlan regényeit lámpa mellett. Egy ily napon Cenni egészen felügyelet nélkül van hagyva. A társalkodóné nem számít: azt odatesszük, ahova akarjuk. – Mármost ide hallgass! Ez a tervem. Én tartok itt a vadászomnál rezervában egy páter kapucinust. – Jó cimbora: lehet vele okosan beszélni. Ezzel a páter Paphnutiussal. Az erdőben van egy kis fogadalmi kápolna. Ott végbemehet az esküvő. Te és a Mukica lesztek a násznagyaim. Nohát? „Ember teszi a fogadást, agg eb, ki megállja?” Majd mindjárt megtudom, hogy „nem te vagy-e az a „gazember”, aki maga techtlmechtlez Cennivel?

– Azt menten megtudhatod. Elvállalom a násznagyságot. Hanem akkor aztán én futhatok innen, ahogy a négy kerekem visz. Mert Diodora grófnő szeme elé az ilyen perfidia után nem lehet kerülnöm.

– Au contraire. Nem futsz el, itt maradsz. Éppen a te missziód lesz Diodorának szépen, sub rosa, tízcseppnyi dózisosokban beadogatni ezt a keserű gyógyszert, vagy átmagnetizálnod belé: egyszóval impregnálnod azt az ideát, hogy az unokahúga már férjhez ment, s aztán kibékítened ötlet velünk. Mert Diodorát sem akarjuk magunktól elvadítani. Három milliója van, s nem akar férjhez menni.

Már ettől fáztam egy kicsit.

Ekkor aztán könyörgésre fogta a dolgot. Olyan szépen tudott előttem rimáncodni.

– Kedves barátom. Édes Kornélkám! Senki a világon nem bír azzal a varázssal Diodorával szemben, amivel te! Én tudom azt. Ha te adod elő neki a fait accomplit, akkor recipiskal: megadja magát „ins unvermeidliche”. Téged a prima

fúriában is regardírozni fog. Ha te kapacitálsz, az átok áldássá válik a szájában. Egész életemben háladatos leszek hozzád. A fél világgal megverekszem miattad. Az elsőszülöttemet Kornélnak körösztöltetem.

Utoljára is nem tudtam neki ellenállni.

– No, hát üsse part! Nem bánom, leszek násznagyod, vőfényed, fűrmendered! S már most nesze a négylevelű lóhere hordd te a zsebedben.

– Barátom! – Többet nem tudott mondani. Félrefordult, selyem zsebkendőjével eltakarta szemeit.

Sírt?

Vagy talán nevetett?

Hogyan ojtják be a rózsát?

Ugyanaznap a déjeuner után eszembe jutott, hogy a rózsaszemzéseket fel kell már a háncs alul bontani, s ahol a szem meg nem ered, azt újra beojtani.

– Tanítson ön meg engem rózsákat beszemezni – szólítottam Flamma grófnő.

Nagyon örültem rajta, hogy ilyen rurális mulatsághoz támadt kedve. Az bizony egyike a legnemesebb élvezeteknek.

Flamma engedelmet kért rá a nagynénjétől. Azt akadálytalanul megkapta. Majd akkor, amidőn a társaság a vadászlak melletti térségen lawn teniszt fog játszani, vehet tőlem leckét a hortikultúrából. Úgyis ügyetlen a labdázásban. A rózsatelep ott van mindjárt a játékhely szomszédságában. Legalább, ha a labda odatéved, lesz, aki visszahajigálja.

Tehát én, mikor ketten a rózsahelyen voltunk, elkezdtem magyarázni Flammának: legelőször a vadrózsa alanyon az ojtókéssel egy T alakú duplametszést kell csinálni.

– Vigyázzon ön magára – mondá halkán a grófnő.

Én azt hittem, attól tart, hogy megvágom a kezemet.

Ő azonban ismétlé a mondást.

– Vigyázzon ön magára: önnel egy rossz tréfát akarnak csinálni.

Rábámultam. Erősen meg voltam lepve.

– Kicsoda?

– Csak magyarázza ön tovább, mit kell azután csinálni a beojtandó gallyal. Ügyelnek ránk a játszóhelyről.

– Azután a nemes gallyból kiválasztunk egy jól kifejlett szemet. – Ki akar velem tréfát űzni?

– Ez a szem jó lesz. – Szigfrid.

– Szigfrid. Micsoda tréfát?

– Az az egész titkos házasság, amiben önnek mint násznagynak kell szerepelni, pusztá komédia. A kapucinus, aki a szertartást végzi, egy brünni színész lesz, a neve Seestern.

Kicsi híja, hogy az ujjamba nem vágtam az ojtóág helyett.

– Hisz énnekem Szigfrid esküdött, hogy halálosan szerelmes Cennibe. S őt minden akadály ellenére nőül akarja venni.

– Minek?

– Minek! (No még ilyen furcsa kérdést sem hallottam).

– Hát aztán mutassa ön, hogyan kell a szemet levágni a gallyról?

– Egy pajzsforma metszést csinálunk a szem fölött és a két oldalán: így. – Nekem azt mondta Szigfrid, hogy neki szüksége van a Cenni grófnő hozományára, ami egymillió forint, s a Diodora nagynénjénél van letéve.

– Adja ide a kést meg az ojtóágot, hadd csinálom meg magam. – Cenni nem unokahúga Diodorának: mert az egy fiatalon elhalt színésznőnek a leánya, akit Diodora örökbe fogadott s szeszélyből comtesse-nek címeztet. Ő bérálta el a kislányt „Cenerentola” névre, rövidítve „Cenni”. De az igazi neve „Klára”. Őneki semmi hozománya nincsen azon a kelengyén kívül, amit Diodora ad vele, ha férjhez veszik. Az az egymilliónyi örökség az enyém. – Jól van így a szem levéve?

– Nem jó, mert a szem gyökércsírja beleszakadt. Egy keveset a fábul is hozzá kell hasítani. – De hát mit akar Szigfrid ezzel a tréfával?

– Ne legyen ön olyan izgatott. A szemzéshez nyugodt vér kell. Mutassa meg hát, hogyan kell a szemet kivágni fás résszel együtt. – Ez a terv. Az esküvő után, azon a napon, amelyen Diodora az idegbajával mozdulatlanul fekszik a szobájában, én pedig mellette örködöm: a vadászkastélyban víg nászlakomát csapnak. A vége felé a cimborák versenyt isznak, a vőlegény garázda lesz. A menyasszony elirtózik tőle. Kiszakítja magát erővel a kezei közül, s odamenekül a társaság egyetlen józan és lovagias tagjához: önhöz. A vőlegény, mámortul elgyalázva, öntudatlan lesz. Önt meghatja a pillanat hevélye: a szép menyasszony kétségbeesése, könnyei. Az esküszik a csillagokra, hogy vőlegényét megutálta, gyűlöli, nem akar az övé lenni többé. Megvallja, hogy egyedül önt szerette mindig. Ön nem állhat ellen a bűbájnak: erőre kap a szenvedély, a lovagiasság a szívében, s mikor az üldözött menyasszony már az ablakon akar kiugrani, hogy a tivornya helyéről megmeneküljön, nemeslelkűleg oltalma alá veszi. Menedéket kínál neki saját házábanál.

Kocsija befogva. Elhajtand vele. Azonban az összebeszélt cimborák már ott lesik az útban. Elfogják. Konstatálják a menyasszonyrablást. S végül lesz belőle egy óriási nagy hahota. – De kérem: adja ide azt a levágott szemet, s mutassa meg, hogyan kell a T betűbe beilleszteni.

Úgy reszketett a kezem, hogy nem tudtam semmit megmutatni.

– De hát miért akarják azt tenni?

– Hát hogy legyen egy jó multság! Ezt nálunk úgy híják, hogy „ugratás”. Nem vette ön ezt még soha észre? Aki a mi társaságunkba megy, azt *ugratni* kell; kivált ha aplommal, prepotenciával lép fel, ha tetszeleg, ha szerepet játszik. Amint megtudják, hogy mi a vesszőparipája, akkor azon *ugratni* kell: hopp, hopp! Az egyiket ugratják a poharazóasztalnál, a másikat a kártyaasztalnál, harmadikat az udvarlásban, a leánykérésben, a párbajban. Némelyik akkorát ugrik, hogy a nyakát töri. De szépen ugrott, tapsolnak neki. – Önt már *ugratták* egyszer. A politikában. Az volt a gyönyörű „pace” – az érdekes „run”, hopp, hopp! Az a képviselőválasztás. Egy lófejjel győztünk. De ez nem elég. Holtversenynek kellett belőle lenni, hogy következzen az akadályverseny, a második választás: hopp, hopp! Egyik ugratás a másik után, itt egy sövény, ott egy korlát: hopp, hopp! míg az utolsó akadálnál letörik a favorit, az úrlovar beleesik fejtetőre a víziárokba. – Hanem interessant volt. – De kérem, ne rágja össze azt az ojtóágot. – Ne fordítsa arcát a játszók felé. Idenéznek.

Valóban meg kellett az arcomon látszani mindannak, ami e percben a lelkemben dúlt: viritott rajta a szégyen, a harag, a csalódás.

– De hát mért teszik azt énvelem? Mit vétettem én Szigfridnek? Mi érdeke van neki abban, hogy velem így bánjon?

– No, most csavarjuk szép óvatosan azt a háncsot a rózsaaág körül. A szemnek ki kell maradni, ugye? – Mit vétett ön neki? Mi érdeke van benne? Az, hogy kapóra jött neki. Ön azt mondá: nem hiszi, hogy lehessenek emberek, akik teszik a rosszat, csak azért, mert rossz, akik fájdalmat, bosszúságot, kínlódó megromlást okoznak más embernek, csak azért, hogy fölötte jót nevéssenek. No, hát csak maradjon itt a mi társaságunkban: itt majd megtanulja, hogy vannak. Hisz az valami olimpi látvány lesz, mikor a „tisztelt hazafi”, a „szent elveink előharcosa” rajtakapitak a menyasszonyszöktetésen! Plain airben! Hogy kapkod a mentségek után! Hogy csinál groteszk pózokat. Lesz ott genre festő is, aki a fölséges jelenetet leskicceli, s megfesti impresszionista tablónak. Plain airben.

Az elütött labda odaesett a rózsák közé. Szigfrid odaszaladt érte.

– No? Hát megtanítottad neki a rózsaszemzést?

S tett hozzá egy élcés célzást, amiért az orfeumból kilöknék az embert.

– Meg – felelt helyettem Flamma.

Én azt sem tudtam, a földön vagyok-e, vagy a pokolban.

Azt mondtam a grófnőnek, hogy „köszönöm”.

Szigfrid nevetett.

– Te köszönöd meg neki, hogy megtanulta? – Capisco! – No, gyertek hát lawn teniszt játszani.

S mi mentünk lawn teniszt játszani velük.

„Potya úr”

Sohasem engedtem magamat indulatrohamok által meglepetni. Meglehet, hogy a temperamentumomban van; de valószínűbb, hogy az orvosi pályámon szoktam hozzá. Hirtelen harag, hirtelen ijedség, hirtelen szerelem nem fér hozzám.

Flamma grófnő feltárt titkai visszás érzéseket költöttek bennem. Először az lepett meg kínosan, hogy a legkedvesebb barátom perfid módon csúffá akar tenni; aztán meg az, hogy ezt a cselszövényt elárulja előttem annak a barátomnak egy rokona: egy fiatal leány; de ez már nem kínosan lepett meg.

Mi oka van az egyiknek velem rosszul bánni, a másiknak pedig velem jól tenni?

Ezen töröm a fejemet.

Mert én, ahogy ördögöt nem hiszek, úgy őrizőangyalt sem hiszek.

„*Drága* barátom! Vigyázz! – kiált a labdát felém ütve Szigfrid.”

A labdát elszalasztottam, hanem a „drága” szót felfogtam. Ezt az epithetont nekem már más pártvezérek is adták, s különös tréfás hangsúlyozással szokták kiejteni: „drága”.

Hát persze hogy „drága” vagyok nekik!

Ők véres pénzeket izzadnak ki az én választásom alatt; én meg csak ülök és nézem, hogy őket hogyan kopasztják.

Van a magyar társas életben egy alak, akit úgy hírnak, hogy „Potya úr”. Potya úr minden asztalnál ott ül, ahol ingyen traktálnak; utazik a más úri fogatán; végignézi az operát a más páholyából; vadászik a más területén, a más puskájával; szivartárcáját mindig otthon felejt; kártyázik mutyiba a más helyén, ha vesz, nem fizet; amit kölcsönkér, azt elfelejti visszaadni; tagsági díjjal holtig adós marad; ellenben minden borkóstolásnál, gyümölcskóstolásnál mint zsüritag szerepel.

No, hát, ami Potya úr kicsiben, az vagyok én nagyban.

Mert lehet-e nagyobb potyaságot képzelni, mint azt, hogy egy Bécsből hazakerült doktor megválasztassa magát Magyarországon képviselőnek potyára?

Igaz, hogy Szigfrid már a fölléptetésnél kategorice kijelenté, hogy engem a párt nem enged költekezni; de énnekem már tudnom kellett volna, hogy mik az etikett-szokások – Kínában. – Ha két kínai összejön az utcán, Csáng meghíja Csinget magához ebédre. Csing kimentti magát: nem mehet. Csáng erővel húzza a házába. Csing kézzel-lábbal ellenkezik: nem hagyja magát bevinni. – És ha mégis engedni talál Csing az erőltetésnek, s bemegy Csánghoz ebédre, akkor Csáng azt mondja neki: „Te neveletlen tuskó! Hát nem tudod, hogy nekem az illem azt parancsolja, hogy téged ebédre meghívjalak; de teneked meg ugyanazon illem azt parancsolja, hogy azt ne fogadd el.”

S most Potya úr másodszer is megfeledkezik – a kínai etikett szabályairól!

Mikor a „nagy” lakoma költségeiről van szó, azt mondják neki: „Most eredj ki, ez nem rád tartozik” – s ő szót fogad és kimegy.

Igazuk van a „tisztelt” barátainknak, én itt a „drága” barátunk szerepét játszom. – Miserabilis szerep. – No, ezt majd helyreüssük.

Legalább tudom, honnan *fázom*.

De hát azt, hogy honnan *égek*?

Hát annak mi lélektani nyitját lehet megtalálni, hogy egy fiatal, szép grófkisasszony énelöttem, aki ránézve teljesen holdbeli ember vagyok, eláruljon egy neveltségessé tételemre kifundált tervet, melyet a rokonai koholtak, melyben a mindennapi úri társaság örömét találná; hogy nekem jöjjön védelmemre, amazokat megszegényítve? Hogy eláruljon olyan titkot, mint Cenninek az eredete. Még az igazi nevét is! S hogy végül még azt is tudassa velem, hogy az egymilliós örökség az övé: Flammáé.

Mi oka volt Flammának mindezt közölni velem, oly ravasz titkolózás mellett?

Csupán a jó szív volna-e az? Semmi más, mint ahogy egy vízbe esett méhnek odanyújt valaki egy szalmaszálát, hogy azon keresztül kimásson? Miért? Miért mondta ezt el?

Csak annyit tudok, hogy *égek* tőle.

Most már tisztában voltam magammal, hogy első találkozásom óta a három szép tündérrel, Flamma volt az, aki iránt rokonszenvet éreztem. Ez a szelíd madonna-arc, ez a szép, hallgató száj! S milyen szép volt, mikor beszélt!

Én, amint az ozsonnára hívták a társaságot, azt mondtam, hogy köszönöm a szamócát tejfellel, haza kell sietnem: az alispántól kaptam levelet. Talán megtudom tőle, hogy meddig akar még a tekintetes vármegye a vasládámon ülni. Análfogva holnap csak délután ismételhetem a látogatásomat.

Eleresztettek. Talán vissza sem is jöttem volna többet, ha ahhoz a Flamma által beszemzett rózsagallyhoz hozzá nem lett volna kötve valami része az énemnek, amit úgy híznak, hogy „lélek”.

Másnap korán reggel ott voltam a vármegyeházán az alispánnál.

– Mi hozott, öcsém? Szervusz! Tedd le magad!

– Ezúttal egy okos dolog hozott. Jövök bejelenteni, hogy visszalépek a képviselői jelöltségtől.

Erre az én barátom átölelt és úgy megszorongatott, hogy minden csömör kiment a hátamból.

– No, barátom, ennél okosabbat nem tehetél volna! Rögtön tudósítom róla a választási elnököt. Addig ülj le.

Nem eresztett el, amíg a levelet meg nem írta és el nem küldte az elnöknek.

– Mondtad már Szigfridnek? – kérdezé tőlem.

– Még nem. De gondolom, belenyugszik ő is.

– De aztán nem hagyod magadat újra *beugratni*?

(Már megint „ugratni”.)

– Nincs az a hat bivaly, akivel kivontassanak a helyemből.

– Becsületszavadra mondod, hogy nem lépsz fel újból?

– Hát hogyne?

– Nekem világosan, becsületszóra mondd, hogy nem. Kezet rá.

Én aztán becsületszóra és parolázva megfogadtam, hogy nem lépek fel többet.

– No, mert hát ebben az esetben én is adok át neked valamit. A pénzüsszegeidre vetett zár megszüntetését elrendelő ítéletet. A megyénél rég el volt intézve az ügyed, de az ellenfél megapellálta a királyi táblára. Most onnan is visszajött a felmentő ítélet. Itt hever már egy hét óta a fiókomban. De nem akartam addig exhibeáltatni, amíg az új választás le nem pereg.

– Attul tartottál, édes bátyám, ugye, hogy a választás alatt füstöt vet a kezemben ez a pénz.

– Mi tagadás benne? Én, ha rajtam állana, a választás idejére minden képviselő kandidátust bírói sequestrum alá vennék, s tutort rendelnek neki.

Azzal felnyitá a wertheimját, kivette belőle a lepecsételt papírpénzcsomagot, s felvágva a borítékot, rám bízta, hogy számláljam meg, annyi-e, amennyi rá van írva kívül.

Én bizony nem számláltam: az egészet az oldalzsebembe dugtam.

– A szolgabíró veled fog menni a kastélyodba, hogy a vasládáról lemetélje a pecséteteket.

– Hogy visszatérjünk az elébbi témára, kedves bátyám, mondd csak: igazán olyan nagy összegébe került a pártomnak ez az itteni képviselőválasztás?

– Ha autentice meg akarod tudni a számadásokat, fáradj fel az itteni takarékpénztárba, s írasd ki magadnak a főkönyvből, hogy hány és mekkora összegre szóló váltója van a portefeuilleben Szigfrid barátunknak, a többi bajtársak zsróival ellátva: attul a dátumtól elkezdve, amikor legelőször téged Bécsbe felkisért. A summa summarum a te választási periódusod expensnótája.

– Szigfridnek váltói? – kérdezém én elbámulva. – Hisz ő nekem azt mondta, hogy őneki heverő pénzei vannak.

Az alispán kedélyesen döcögötte elő a nevetést.

– Szigfridnek *heverő* pénzei? Hevernek talán a kártyaasztalon. De ő maga mondhatom, hogy „úszik”.

– „Úszik”. Mi az?

– Azt sem tudod? Ne is tanuld meg. Szigfrid barátunknak van igen szép nagyúri domíniuma s igen nagy jövedelme. Csak az az egy baja, hogy nem tart kalendáriumot.

– Kalendáriumot?

– Azt ám. Azt képzeled, hogy az esztendő hat hónapból áll, s kétszer lehet elkölteni az embernek egy évben a jövedelmét. Úszik biz az, de nagyon szépen úszik. Az a reménypart mosolyog feléje, hogy a Diodora nagynénje, aki nagyon vallásos, tudományos és férfigyűlölő hölgy, hovahamarább kolostorba megy fejedelemasszonynak, s akkor a birtoka reá marad.

Most megint egészen új világításban tűnik fel előttem az egész „schöne Gegend”.

– Ugyan, édes bátyám, mondjad csak: nem fog Szigfrid és a többi párthíveim megneheztelni érte, ha én azokat a váltókat, amik az én választásom költségeit fedezték, a takarékpénztárnál kifizetem?

– No! Pozírozni fognak, mintha neheztelnének érte; de majd csak megbocsátanak idővel.

– Akkor ezt fogom tenni.

– Hát azzal csak azt fogod bebizonyítani, hogy éppen olyan nemesszívű gavallér vagy, mint az apád volt: aki éppen ilyen nagy bolond *balek* volt, mint te vagy; Isten nyugtassa meg. De most aztán téged is *Isten nyugtasson meg!* Többször ne *ugorj*, mert aztán majd úszol. Tanuld meg, hogy mit jelent a két tenyeredben az a két M betű!

– Latinul: Memento Mori.

– Magyarul pedig azt, hogy: *Markolj magadnak.*

No, hát nem vagyok már *Potyá* úr. Avanzsíroztam. Lettem „balek”. Ez is szép magyar szó.

Ki játszik?

Ha én akkor csak egy morzsájával is bírtam volna a rendes emberi észnek, hát ezek után azt kellett volna tennem, hogy amint a Szigfrid barátom váltóit a takarékpénztárnál kifizettem, azokat a közös ügyvédünk kezébe adjam, azonkívül ugyanezt felhatalmazva, hogy a névjegyemre adott 20 ezer forintos kölcsönt, törvényes kamatjával együtt, bocsássa a grófnak rendelkezésére; magam pedig egy udvarias levélben köszönjem meg Szigfridnek az eddigelé irántam tanúsított nagy értékű barátságát, felmentve őt a további fáradozások alul, annak a tudtul adásával, hogy visszaléptem a kandidálástól. Egy másik levélben pedig Diodora grófnőt biztosítottam volna örök hálám felől. S aztán magam szaladtam volna Helgolandba. Egy ilyen választási kampány után a fürdő nagyon indikálva van.

Így tettem volna, ha rendes eszű ember lettem volna.

De már nem voltam rendes eszű ember.

Egész pathologico-psychologicus disszertációt írhatnék annak a fejtegetéséről, hogyan lesz egy hidegvérű, flegmatikus emberből olyan rövid idő alatt, amennyibe egy rózsaág beojtása kerül, szangvinikus dühös bolond.

Most már én akartam, hogy játsszuk hát végig ezt a játékot: hadd látom hát, melykünk ugrik nagyobbat? Kezembe adta egy segítségemre jött angyal a fegyvert; meg kell neki mutatnom, hogy tudom azt használni. Az, amit nekem Flamma elmondott, már valami titkos szövetség alapját képezte közöttünk. Én ettől fogva az ő lovagja lettem. Az ő színeit viseltem a sisakomon. Meg kellett tudnom, hogy miért angyal az angyal?

Szinte ugrált a szívem örömeiben, mikor a szolgabíróval együtt Dumányfalvára kihajtatva, már ott találtam Szigfrid vadászát egy levéllel, melynek borítékára ez volt írva: „ibi: ubi; cito! citissime!” NB. „Doktor” Dumány Kornél úrnak.

A levél tartalma ez volt:

„Kedves barátom!

Diodora nagynéném veszélyesen beteg. Siess, kérlek! Periculum in mora. Hozd magaddal az elektromagnetikus gépedet! – Szigfrid.”

Megmutattam a levelet a szolgabírónak.

A szolgabíró azt mondta: az Istenért, siessék azonnal. Ha Diodora grófnőn csodakúrát teszek, a vármegyénk búcsújáró helyé válik az országban, mint egykor a

rudnai csodatevő pap idejében. Ő elvégzi itt a dolgát nálam nélkül is, s majd hazamegy a saját kocsján.

Én elfogadtam az ajánlatát, s kincstáramból kiválasztottam a szolgabíró számára egy Apafi Mihály fejedelemségéből való zsebórát, amivel nagyon boldoggá lett téve; azután még egy szép opálos karperecet dugtam a kabátom zsebébe. Ez násznagyi ajándék lesz a menyasszony számára. Mikor itt jártak nálam látogatóban, ez az ékszer különösen megtetszett Cenninek. Emlegessen meg róla. Én egész hona fide akartam venni a násznagyságot.

A rövidebb utat választottam a Szigfrid vadaskertjén át. A vízesésnél várt reám a Mukica. Ez volt a násznagytársam.

– Úgy várunk már, mint a zsidók a messiást! – kiálta elém, s futtában ugrott fel a kocsi mellém, meg sem hagyta a lovakat állítani.

Ott aztán elhistorizálta, hogy Szigfrid és Cenni már itt vannak a kápolnában, a baráttal együtt.

Az erdőnek egy tisztásán, terebély bükkfák között állt a kis gót stílusú kápolna; előtte egy körülrácsozott fészület. Ide érve, magunk leszálltunk a kocsirol, én a kocsi-somnak utasításul adtam, hogy hajtson a vadászkastélyhoz, és ki ne fogjon, hanem maradjon a bejárat előtt.

Aztán a kollégámmal gyalog mentünk az ösvényen a kápolnáig.

Az ajtóban várt a sekrestyés egy ministráns diákkal; közeledtünkre meghúzták a kápolna csengettyűjét, s röviden beharangoztak.

Mikor beléptünk a kápolna ajtaján, Szigfrid jött elém, s megszorítva a kezemet, indulattól áthatott hangon rebegé hálás köszönetét, hogy őt életének e fordulópontján el nem hagytam.

Én hasonló őszinte jóindulattal biztosítám őt afelől, hogy barátságom iránta ezen-túl is törhetlen marad.

Akkor aztán a menyasszonya elé vezetett.

Cenni a sekrestyeajtó mellé volt elbújva. Vadgalambszín útiöltöny volt rajta, nyitott tunikával; egy mirtusz- és narancsvirágkoszorú a fején, fátyollal leborítva, jelzé a menyasszonyságot.

Látomra eltakarta az arcát mind a két kezével, s igen jól adta a kétségbeesett szemérmet.

– Ó, Istenem! Minő lépésre hagytam magamat rábeszélteni? Engedjen elfutnom – suttogá Szigfridhez.

De Szigfrid gyöngéden visszatartá. Elmondá szép ihlettséggel, hogy íme, tanúi az oltárképen levő szentek igaz szerelmének; de ami több, mi is tanúi vagyunk: én és Mukica báró, s ekként nagy biztatással rávette, hogy járuljon a gyónószékhez,

melynek rácsos rekeszében már benn ült a szerzetes. A derék páter Paphnutius! Szakálltalan voltát tekintve, nem kapucinus volt, hanem ligurianus. Az is jó.

Tehát gyónócédulát is kapott Cenni, aminek meg kell előzni az esküvőt.

Szigfrid előállított bennünket, Mukica báróval, mint násznagyokat. Paphnutius páter az áldás jegyét billenté felénk merev öt ujjával.

De bizony azután volt még két cicomás nyoszolyólány is: akik, a kezeiken megfeszülő fehér kesztyűkről ítélve, kertészleányok lehettek. Azokat mi „nagysám”-nak címeztük. Válaszuk szemérmes mosolygás volt, valószínűleg csak tótul tudtak.

Én, hogy hivatalos feladatomban híven megfeleljek, előleges értekezletet tartottam a szentatyával: megkérdeztem, hogy kezében van-e a vőlegénynek és a menyasszonynak a keresztelőlevele? Hát a püspöki diszpenzáció? És a dimissoriale? Mindenre megnyugtatólag felelt. A gyámi beleegyezés hiányzott, de ez a római katolikusoknál nem lényeges.

Eszerint semmi sem állván útjában a szertartásnak: a gyűrűk kicseréltettek; páter Paphnutius tartott egy kenetteljes beszédet németül, azután letérdepeltette a vőlegényt és a menyasszonyt; elmondatta velük az esküvési formulát, összeköté a cordájával a kezeiket, s megáldá őket.

Mondhatom, hogy olyan remekül játszott, hogy énnekem már a két tenyerem viszkedett, s kiabálhatnám volt: „bravó, Seestern! furore!” De tiszteletben tartottam a szent helyet, s tudtam magamat türtöztetni.

A lélekemelő szertartás után siettünk az ifjú párnak szerencsekívánatunkat átadani. Én részemről megtetéztem e gratulációt az antik karperec átadásával, ami Cennit elragadtatásba hozta.

– Ön a gyűjteményét a legbecsesebb kincsétől fosztotta meg.

– Kétszeresen becses fog lenni, ha a grófné viseli – feleltem én, a kőöntyűt a boldog ara kézcsuklójára csatolva.

– Látod, milyen jó fiú ez a Kornél – contestált Szigfrid barátom.

Én azután még asszisztáltam az új házaspárnak és násznagyainak a beíratásánál a matriculába. (Ezt nem tudom, honnan kerítették.) Páter Paphnutiusnak nyomtam a markába hat darab körmöci aranyat; ugyanannyi ezüstforintossal boldoggá tettem a sekrestyést; hat dupla piculát kapott a ministráns gyerek.

Minden úgy ment, ahogy igazi menyegzőnél szokás.

Ezeknek utána az ifjú férj karjára ölté az ifjú feleséget; mi násznagyok jobbainkat nyújtánk a nyoszolyólányoknak, németül fuvolázva: „darf ich Ihnen meinen Arm bieten, mein Frojlein?”, mire ők franciául felelének vissza: „Gyekujem peknye, mladi pán”, s ekként felvonultunk a kápolnától gyalog a vadászkastélyig, Paphnutius atyát közrévéve.

Dehogyan zavartam volna meg a mulatságot!

Előbb hadd költsük el a nászlakomát.

Majd ha jól ettünk-ittunk, akkor jön az én jelenetem.

Pompás lakadalmas tor várt reánk.

A kerek asztalnál az új pár prezeidált. Én ültem a menyasszony jobbján, páter Paphnutius a vőlegény balján; mellettem Anyicska, az egyik nyoszolyó; a másik, Masinka, a barát és Mukica között.

Mennydörgős mennykő jó kedvünk volt.

Énnekem a lakománál az a szokásom, hogy csak vizet iszom meg pezsgőt. Ami nem pezsgő, az nekem csak vinkó. Igazi szibarita vagyok.

Szigrid barátom már ismeri ezt a szokásomat. Azért már a pisztráng után utasításba adta a komornyikjának, hogy szervírozza a pezsgőt. A dugó durrant, a nyoszolyók sikongattak, a füleiket takarva tenyerrel, a pezsgő habzott a poharakban. Mikor nekem is akart tölteni a komornyik, én kivettem a kezéből a palackot, hadd lássam az etikettet!

Szakértő vagyok.

Nem elég a firma: még annak is kvalitásai vannak. Van különbség Röderer és Röderer között.

Vannak szimbolikus jegyek a palackokon. Némelyiken egy méh, másikon egy strucc; elefánt is van. Ezen a palackon volt egy spanyol légy.

Én aztán azt a palackot fogtam a nyakánál fogva, s úgy vágtam a falhoz, hogy száz darabra törött.

Paphnutius éppen akkor gyűjtött rá egy ünnepélyes tósztra, tele pohárral a kezében. Az üvegcsörömpölésre a torkába szakadt az ünnepélyes szónoklat.

– Pajtás – monda Szigrid magyarul, hozzám fordulva, a menyasszonyán keresztül –, te már az ivás *előtt* kezdted a palackfalhozverést.

– Cimborám! – kiálték neki vissza –, ha te *cantharidesjegyű* pezsgőt akarsz itatni a násznépeddal, ne híj násznagyodnak egy doktort, aki ismeri annak a *medicinális* hatását.

Arra ő ravaszul mosolygott, s halkán mondá magyarul, hogy a barát ne értse.

– Ne rontsd el a jó juxot! Teneked más pezsgőt hozatok. A kapucinus *ugrani* fog tőle.

(No, megállj! Majd ugratlak én most mindjárt téged, a kapucinusoddal együtt.)

Az álszerzetes már felemelte a pezsgőspoharát, s Cenni is készen tartá összekoccintásra a magáét.

Ekkor én azt mondtam:

– Ugyan, *kedves Seestern*, nem ön szokta játszani a *kapucinust* Schiller *Wallensteins Lager*-ében?

Erre az én emberem mint a megszárnnyazott vadlúd esett hátra a székébe, ezzel a klasszikus idézettel: „hah, ich bin erkannt!”

A szép menyasszony pedig nagyot sikoltva ugrott fel mellőlem, a székét feltaszítva, s kiszaladt a szobából; a két előkelő nyoszolyólány elbámulva hebegé: „csojéto?”

Szigrid barátom ellenben nagyot ütött az öklével az asztalra, hogy minden pohár, tányér táncolni kezdett bele.

– Sacre de Dieu! Ez áruslás!

S azzal megragadta a karomat.

– Ki árulta el ezt a schabernackot?

Én ártatlan képet csináltam.

– De hát ugyan hogy ne ismernék én, bécsi színházhabitué egy ilyen hírneves celebritást, mint a brünni színház első komikusa, Herr Lazarus Seestern?

– No, ezt rosszul szceníroztuk!– monda bosszúsan Szigrid. – Pedig milyen jó tréfa lett volna belőle. Egy hauptjux. Te magad nevével volna rajta legtöbbet. De már a primadonna kiesett a szerepéből. Menjen csak, kedves Seestern utána, s kísérje haza a kastélyig, a maga csuhája nem fogja kompromittálni.

Az álbarát szomorú pillantást vetett az elhagyandó terített asztalra; de biztatta a boldog visszatérés reménye, s utánaeredt az elszelelt menyasszonynak.

– Te meg, Mukica pajtás, eredj, kürtöld be a lesben álló cimborákat. Nem lesz hajtóvadászat, a vad kitört.

A báró násznagytárs is eltávozott.

– Hibáj te! – monda ékkor Szigrid a nyoszolyóknak, mire azok is felugrottak a helyeikről, s míg az egyik sietett megtönni a zsebét a felhalmozott cukedlikkel, azalatt a másik sorban kiitta a maradék bort valamennyi pohárbul, aztán loholtak kifelé. „*Csallóközi szerencsájük*”⁴ volt.

Az inas éppen hozta a tálat a spékelt özderékkal. A tálat kikapták a kezéből, magát meg kitaszigálták az ajtón.

Szigrid elem állt komoly arccal.

⁴ Csallóközi szerencse: mikor az utazó az átjáró révnél a kompot éppen az innen-ső parton találja.

Ketten maradtunk.

– Uram. Rendelkezésére állok. Sértve érzi ön magát a tréfa által?

– Én? – mondék nevető bámulattal. – Hát miért volnék én megsértve? Velem nem történt semmi.

– De akart történni. Mi téged egy kicsit ugratni akartunk.

– S ugyan miért?

– Hát azért, hogy olyan komikus képed van azzal a majomszakállal.

– Csupán azért? De hát mit ugrálhattam volna én itt mint násznagy?

– Hát az, aki elárulta a dolgot, nem mondta el neked az egész tervet?

– Hagyjuk abba! Én nagy kedvelője vagyok a csintalankodásnak. Hát látod, magam is csináltam egy jó tréfát. Ma reggel beadtam a lemondásomat a képviselőjelöltségről.

Szigfrid hátratoppant e szóra.

– Komoly dolog ez?

– Dehogy! Mondom, hogy tréfa; hanem megtörtént dolog.

– De édes barátom! Az én tudtom nélkül! A párt beleegyezése nélkül! Donner und Doria! „Nem így verik a cigányt!”

– De a cigány is elszaladt, mikor két kézre fogták a botot.

– De édes Dumány! Itt nem babra játszunk. Mi itt megtettük az új választásra a roppant költekezéseket, a te szép szemeidért, s most te egyszerre csak azt mondd: „werfen’s mi aussi, i pin nur a Schneider!”

– Hogy nem mondom azt, erről mindjárt meg foglak győzni.

Azzal elővettem a zsebemből a kifizetett váltókat, középen berepesztve valamennyit, s odatettem az asztalra.

Szigfrid megkísérté a haragbajövést.

– Mi ez? Az én váltóim kifizetve? Doktor úr! Nem sejti ön, hogy egy gentleman váltóit másnak kifizetni nagyfokú kompromittálás?

– Ne jöjjünk tűzbe, kedves gróf. A mi közös ügyvédünk fizette ki azokat a takarékpénztárnál az ön megbízásából, az én pénzemmel.

Erre megszelídült. Szemrehányó hangon szólt hozzám.

– No, látod, rossz ember vagy. Te most azt hiszed, hogy mi téged azért akartunk egy kicsit megtréfálni, mert sokalltuk a további költekezést miattad.

– Azt rólad éppen nem tehetem föl; aki nekem magad jószántából egyszerre húszezer forintot adtál kölcsön. Most azt is hálás köszönettel visszafizetem. A bírói zár fel van oldva. Légy szíves visszaadni a névjegyemet.

Szigfrid elővette a tárcáját, s kiadta belőle a névjegyemet. Én is a tárcámért nyúltam.

– Nem adsz érte semmit – monda Szigfrid. – Ez is közte van a kifizetett váltóknak.

(Különös jellem. Ahhoz van elég rosszakarata, hogy egy jó barátját megugrassa; de hogy még húszezer forintig be is rántsa, azt már alávalóságának tartaná. Mind a két esetben arisztokrata!)

– Eszerint te ezt a húszezer forintot is váltóra vetted fel, amit nekem kölcsönadtál?

– Ne beszéljünk erről. Látom már, hogy pedáns ember vagy. Azt hiszed, hogy hitvány számításból akartunk veled valami juxot csinálni. Ez neked szanszkrit. Nem érted te ezt! Ahogy a hajdani céheknél szokásban volt, hogy mikor felszabadították a mesterlegényt, elébb mindenféle tréfás kísérletet kellett neki kiállani: ruhástul vízbe ugrani, lúdynyakat elszakítani; így szoktuk mi is, akit a társaságunkba beveszünk, elébb a legénypróbának alávetni; ha kiállja, akkor jó cimbora: közbenk való. Ha megharagszik, elmehet tyúkot ültetni.

– Én nem haragudtam meg.

– De igen. Mert a magyar csak akkor fizet magátul, ha megharagítják.

Ezt a kedélyes vitát félbeszakítá egy újonérkezett.

Nem vendég volt, hanem Diodora grófnő komornyikja.

– Tán Cenni grófnőt keresi? – kérdezé Szigfrid.

– Ó, nem. Cenni comtesse már otthon van a kastélyban.

– Ejh, de jól tudott futni. Hát melyikünkre van szükség?

– Vernőczy grófnő öméltósága kéreti a nagyságos doktor urat, hogy kegyeskedjék őt meglátogatni.

Nagy grácia!

– Fölkelt talán már Diodora grófnő? – kérdé Szigfrid.

– Sőt fekszik, és nagyon rosszul van. Azért hivatja a doktor urat. A lovászlegény felnyergelt, hogy a recepttel bevágatasson a városba.

Szigfrid fittyeket hányt az ujjáival bámulatában.

– No, barátom! Akkor te most olyan dolgot fogsz látni, amit még férfi nem látott: Diodora nagynénémalconvenjének a kárpitjait félrehúzva. Gratulálok a vívmány-

hoz! Te vagy az első doktor, akinek megengedi, hogy a pulzusát megtapintsa. Csoda ember vagy! Cagliostro vagy! Csinálhatsz mirákulumot!

Nekem valami ütött a fejembe! Gyanakodtam már mindenkire. Hátha itt egy újabb tréfa készül? Egy magasabb korlátugratás!? Vajon ne tegyek úgy, mint a cirkuszi „Dummer August” tigristarka szamara: aki ahelyett, hogy átugrana a korláton, alatta bújjik keresztül.

Ejh! Egy neuralgiás beteg hölgy nem játszhatik komédiát!

Felülkerült bennem a doktor. Az Aesculap-bot ki tudja békiteni a kígyókat.

„Azonnal sietek a grófnőhöz!”

Mire a lesbe állított cimborák a Mukica kürtölésére nagy lármával előkerültek a vadászlakhoz, s faute de mieux, a talmi nyoszolyókat is újra lépre csalták, én már a kastélyban voltam. Megkönnyült szívvel és megkönnyült tárcával. De igazán mondom, hogy mikor ezt a pénzt eldobtam magamtól, úgy éreztem magamat, mint aki egy nehéz betegségtől szabadult meg.

Az élő márvány

A kastélyban ilyenkor, mikor a grófnő neuralgiában fekszik, minden cseléd posztócipőben jár, és suttogva beszél. Egy légynek sem szabad döngeni.

Én nem zseniőztem magamat: az orvos lépéseinek hangja mindig örvendetes a betegnek.

A komornyik egész addig a szobáig vezetett, ahol Flamma grófnő volt. Azon túl volt Diodora grófnő budoárja.

Flamma elém jött, letéve a lámpa elé a könyvet, amelyet olvasott, s kezét nyújtá.

– Diodora türelmetlenül várja önt. Még ilyen indulatossáknak sohasem láttam, mint most. Cennit éppen most kergette ki magától. Megérezte rajta, hogy bort ivott.

– Hát Cenni itt volt már? Bizonyosan az „alibi” bebizonyítása végett.

– Hallgasson erről. Cenni elmondta nekem, mi történt. Hát ön nem ivott bort? Leheljem rám.

Megtettem.

– Jól van. Akkor bevezetem önt hozzá.

S azzal felnyitva az ajtót, maga előrement, engem maga után intett.

A budoárt egy zöld üveggel letakart lámpa világítja be. A szobát kétfelé osztották az alcoven nehéz brokátfüggönyei.

Flamma egy percig eltűnt a kárpithasadékban, nagyhamar visszatérve, amidőn aztán a kárpit egyik szárnyát félrehúzta, a bojtos zsinórral felcsíptetve. Némán inte, hogy menjek oda, s maga elhagyta a szobát, betéve maga mögött az ajtót.

Én tehát megláttam, ami még eddig orvosnak sem volt megengedve, Diodora grófnőt a fekhelyén.

Csak a feje látszott ki és a karjai a takaróból. Karok, aminőket a milói Vénusz veszthetett el, és őhöz kértültek. A haja ki volt bontva, és sűrű pászmákban szétszórva a vánkosán, a paplanán, egy tekercs magasan, egészen a nyoszolya polcozatára volt fölvetve, s egy egész hajzuhatag omlott alá az ágy széléről a szőnyegre. A két karja a feje fölé volt emelve, s mind a tíz ujja a hajába merülve, nyugtalan görcsös vonaglással, mintha tépni akarná.

Az arca halásápadt volt és fényes; a szemei lázasan ragyogtak, két karikától körülfogva; felnyitott szája sebesen lihegett.

Jól ismerem ezt a bajt; sokszor találkoztam vele.

Mikor engem meglátott Diodora, odadobta elem az egyik kezét, nem törődve vele, hogy hálóöltönyének a szalagja kibomlott, s az ujj a válláról lecsúszott.

Megfogtam a kezét: az forró volt és száraz; az érverés rendetlen volt.

Azután a kezemet a fejére tettem, a hüvelykujjammal a feje lágyát megnyomva.

– Ott! Ott a pokol! – lihegé hörgő hangon.

Azután végighúztam a kezemet a nyakán, a *musculus cucullaris* és a *sternocleidomastoideus* között.

– Igen! Arra megy le a fájdalom! – rebegé.

– Megengedi a grófnő, hogy gyógyrendszeremet alkalmazzam?

– Ne mondjon grófnőnek. Kutya vagyok. Mondja, „te dög”! Tegyen velem, amit tud.

– Legelőször is engedje a haját felkötnöm, szétszórta akadályoz.

Évégett fel kellett ülnie az ágyban.

Engedte, hogy azt a szétomló dúsgazdag hajzatát két kézzel összemarkoljam. S aztán lazán összecsavarva csomóba kössem.

Eközben a takaró lehullott róla, s ő azt észre sem látszott venni.

Az orvos szeme előtt nincsenek női bájak.

Ez a meleg, hófehér eleven bársony csak „epidermis”: „stratum mucosum Malpighi”. A szép fehér nyak, melyen a masszázst elkezdjük, az a „regio nuchae”. Azután következik a „regio scapularis”, a „deltoidea”, utóbb a „sacrospinalis”.

Olyan nagy dolgot csinálnak belőle, hogy egyszer egy aszkéta ellen tudott állni a kísértésnek, midőn a démon Lilith alakjában őt összecirógatta.

Hátha neki kellett volna a Lilith természetben eléje jött démont masszírozni!

Bizonyára mi, doktorok, megérdemeljük, hogy szenteknek híjanak bennünket. (No, már nem mind valamennyit!)

A legelső kéznyomásoknál is meglátszott az eredmény: a fájdalom enyhülése. Az a kéjes nyögés, azok a hosszú sóhajtások, az a delejes meg-megrándulás tanúsítá, hogy ama rejtélyes zűrzavar a *vénák*, *lymphák* és *nervusok* rendszerében, a *gangliákban* tünedezik; egy erős összenyomására a *bicepsnek* tele marokkal, vagy mikor a hüvelykujj a *rhomboideust* ugratta, kiszaladt ajkán a szó: „hah, ez jólesett!” Majd reszketni, dideregni kezdett, a test forrósága elmúlt. A bőr nem volt olyan száraz többé, transpirálni kezdett. A fogai összevacogtak, és amellet önkénytelen nevetett. Végre háromszor egymás után hosszú, mély lélegzetet tudott venni, fohászzerű kilégzéssel, megkönnyebbülten suttogva: „úgy érzem, mintha a forró olajtenger alul merülnék fel”.

A *regio palmarumnál* voltam. A karját végigdörzsölve, a tenyerét fogtam a kezem közé, s valamennyi ujját ízenkint összeropogtattam. Ez már csiklandozta: „Ah, ez jó volt! Köszönöm, már tudok eszmélni.”

Én aztán mondtam neki, hogy még csak félig van meg a gyógy mód. Ezt végig kell kezelni, mert különben visszatér a baj. Az a cél, hogy a megzavart vérkeringést a test minden ízében rendes működésbe hozzuk. Ez nem bűvészet, hanem ésszerű, mechanikus elősegítése az élő organizmus működésének.

Azáltal azonban, hogy az eszméletét visszanyerte, a női szeméremérezet is visszatért jogaiba.

– Nem végezhetné ezt egy „nő”? – kérdezé tőlem, a kezemet visszatartva.

– De végezhetné, ha elébb négy esztendeig tanulná az anatómiát, hat esztendeig eljárna a boncterembe, s megismerkednék az emberi testalkat minden zsigerével, izom- és idegrendszerével, vénái és lymphái hálózatával, amiknek az alapos ismerete nélkül éppen olyan veszedelmet okozhat egy kenő-fenő, mint aki belső medicinákkal kuruzsol. Az egész emberi test belső szervezete nagyobb csodája a teremtnök, mint a csillagos ég. Amíg egy meghallott szó miatt az arc mosolyra vonul el, egy szövevényes gépezetnek kell működésbe jönni, s minőnek még, amíg egy szó hallására a könny kicsordul a szemből. Aki ezt a felséges gépezetet nem ismeri, az a betegnek nem orvosa, hanem hóhéra. Legyen megnyugtatta a grófnő. Az orvosnak a betege mellett nincs neve: éppen mint az angyaloknak.

– Hát legyen ön angyal.

Én folytattam a gyógyítást.

És láttam a betegemet fokrul fokra elcsillapodni. Már a *musculus risorius* is mozgásba jött: arcán megjelent a kējérzet öntudatlan mosolygása, a *levator labii* fel-

emelte az ajkát, míg a *zigomaticus major* elernyed, s felnyílt ajkai közül gyöngy-sor foga kivillant. A halvány arc lassan kipirult. A vér rendes forgása visszatért. Később a mosolyt követte a könny. A lezáruló szempillák alatt ragyogni kezdett két könnycsepp. (A *tensor torsi*, a *sacci lacrymales* működése.) Végre elaludt.

Olyan mélyen aludt, hogy még a gyógykezelés vége sem zavarta meg az álmát; mikor az *aponeurosis plantarisra* került a sor. Pedig azt ébren senki sem állja ki, hogy a talpát dörzsöljék.

Sőt még arra a lármára sem ébredt fel, amit a vadászlakban csaptak Szigfrid és cimborái, paraszt trombitások tuskürtölése mellett.

Ott feküdt előttem istennői szépségében, halálmély álomtul elnyomva, mint egy élő márványszobor.

Én fogtam a pikétakarót, melyre egész szélességében volt felhímezve a Vernőczy-címer (csigahéjból kiemelkedő sellő, aranyhaját kétfelé tartva), s azzal betakartam az elaltatott pácienszt. Gondom volt rá, hogy a lábait jól befedjem, mert különben azt fogja álmodni, hogy mezítláb jár az udvari bálban, s attul megint megfájdul a feje. Az orvosnak arra is kell gondolni, hogy a betege rosszat ne álmodják. Aztán lebocsátottam az alcoven függönyét, hogy a lámpavilág ne érje az arcát.

Azzal kimentem a benyíló szobába. A vastag, puha szőnyegen nem hallatszott a lépésem; az ajtót is csendesen nyitottam. Flamma nem vett észre, hogy kiléptem.

Az olvasóasztalnál ült, két egymásba kulcsolt könyöklő kezére fektetve az arcát, előtte egy kitárt könyv. Abban látszott elmélyedni. Valami érdekes olvasmány lehet. Vártam, amíg végigolvassa a lapot, s fordítani fog. De nem fordított, hanem amint a lap végére ért, megint visszatért a fejezet elejére, s újra kezdte. Megszólítám halkán: „Grófnő!”

Ekkor hirtelen összecsapta a könyvet. A tábláján egy acélkereszt volt. Ez ima-könyv! Vajon milyen ima lehetett az, amit ismételnie jó volt?

Aztán rám nézett ijedten. Olyan volt a két szeme, mint két holdvilág: kerek és fényes.

– Ön már kijött? – kérdezé csodálkozva.

– Elvégeztem. A grófnő elaludt csendesen, s most már fel nem fog ébredni reggelig. Hagyjuk őt magara.

– S ön nem marad „ott”? – kérdezé félénk kíváncsian.

– Most már nem tehetnék egyebet a grófnő mellett, mint hogy nézzem, hogy alszik szépen. Arra pedig neki sincs szüksége, nekem sincs.

A víg tivornyazaj felhangzott a vadászlak nyitott verandájáról.

– Vissza fog ön menni a társaságba? – kérde Flamma, a zaj tája felé bólintva a fejével.

– Nem szándékozom. Szigfriddel rendbe hoztam minden dolgomat. Tudattam vele; hogy a jelöltségtől visszaléptem.

– Már meg is tette?

– Igen. Már visszaléptem. Az eddigi választási költségeket megtérítettem neki, s megköszöntem a fáradozásait. Ezentúl is jó barátok leszünk; de csak távolból. Most hazamegyek. A kocsim be van fogva. Holnap reggel visszajövök Diodora grófnónél orvosi látogatást tenni.

Flamma fölkelt, és közel jött hozzám.

– Ne menjen ön most kocsival. Az éjszaka sötét, valami baj fogja érni. Én berendeztettem az ön számára a kastélyba (néném tudtával) egy vendégszobát. S ezentúl, ha Vernőczre jön, a kastélyba szálljon, ne a vadásztanyára.

Valami hőség lepett meg egyszerre. – Itt legyen övele egy földél alatt!

– Itt marad ön? – kérdezé, a kezét nyújtva elém, kérő mosolygással.

Én kezet adtam rá.

Minő kézszorítás volt az! Világ minden Cicerói és Démoszthenészei nem bírnak oly ékesszólással, mint egy nőnek a keze, ha meg akar szólalni.

Én azt hittem, hogy mindent tudok.

Tudom már, hogy miért védelmezett meg.

Mondtam-e neki erre valamit, csókoltam-e meg a kezét? nem tudom megmondani. Az egy olyan pillanat volt, aminő fordul elő néha az életben, hogy az ember már a következő percben nem tudja, hogy mit tett vagy mondott.

A harap-csók

A komornyik az előszobában volt. Mondám neki, hogy a grófnő kívánatára itt fogok éjszakára maradni a kastélyban. – Már utasítva volt; a lovaimat kifogatta s az úti neszesszeremet felhozatta a szobába, ahol alunni fogok.

– Nem parancsol teát? – kérdezé tőlem.

– Köszönöm. Nem kérek. Hanem nagy hálára lennék lekötelezve, ha nyerhetnék egy kis meleg vizet – borotválkozáshoz.

– Rögtön foga hozni a szobaleány.

Elhatároztam magamat, hogy megborotválkozom. – Adieu, kedves szakállam: köszönöm, hogy eddig szolgáltál. Nincs már rád szüksége se törhetlen elveinknek, se féltett nemzetiségünknek, se veszélyeztetett vallásunknak. A mai szent naptól kezdve nem vagyok „nagy férfiú”, hanem doktor.

Előbb azonban azt a háromhetes bozótot le kell nyírogatni ollóval, mert a borotva beletörik. – Mikor a tükör elé ültem, magam is visszariadtam a pofámtól. Csakugyan úgy nézek ki, mint egy szökött rab.

Ezalatt bejött a szobaleány a forróvizes ibrikkel.

Különben sem szokásom a szobaleányokra sandalogni; most pedig éppen olyan kedélyállapotban voltam, hogy a szemem előtt lebegő arcot nem akartam más nő képével eltörölni.

– Csak tegye ide, édes lelkem, a forró vizet az asztalra.

Szobaleányoknak szokás azt a címet adni, hogy „édes lelkem”.

Odatette s aztán csak ott maradt a szobában. Az ágyat igazgatta, vagy mit csinált? Én bizony nem zsenírozom magamat tőle. Behabartam a szappanhabot a tégelyben, s aztán a pamaccsal telekentem vele a két pofámat meg az államot. Azután egypárszor megfelve a szíjon a borotvát, hozzáfogtam a munkához.

– Nem tetszik még valamit kívánni? – csengett a leány hangja.

Csak ekkor lettem rá figyelmes.

Hisz ez Cenni!

– Hát maga van itt?

– Én ám – szólta nevetve. – Csak folytassa. Láttam én már önt ennél furcsább figurában is.

Hát én is tréfára vettem a dolgot.

– Tudom, hogy miért jött. Van már negyedik is, amiről nem szabad beszélni: „lét-ra”, – „marokkói szultán”, – „tengeri gerlice”, – „pater Paphnutius”.

(Milyen hamar kitalálta.)

– A hallgatásért megint lesz pályadíjul kitűzve egy igen szép csók?

– Az nem: hanem egy harapás. Tudja, ahogy a dajkák szokták mondani a kisgyerekeknek, aki csók helyett harap: olyan „kutyaharap-csók”.

– Az lehet még a valami jó!

– Ne higgye. Várom, amíg elkészül a nagy munkájával. Nem akarom, hogy belevágjon az arcába.

– Ne tessék aggódni miattam. Operatőr vagyok: nagyon biztos a kezemben a kés.

– Ez megint ravasz kiszámítás öntől. Ez alatt a műtét alatt nem lehet az arcán meglátni azt a hatást, amit szavaim fognak önre tenni.

Ebben már igaza volt. Mikor az ember hol a száját húzza féloldalra, hol az alsó ajkát harapja a foga közé, nehéz valami indulatot kifejezni az arcának, kivált ha még be is van szappanhabozva; akkor az ember az egyik három ujjával az orrát emeli fölfelé, a másikkal meg a felső ajkát kapargatja a késsel lefelé. Ily pózban még Garrick se játszta el Othellót. – S nekem „így” kellett azt eljátszanom.

– Ön engem most megvet? – kérde a leány, odatámaszkodva az asztal szélére. – Azt hiszi, hogy én ön ellen komplottot csináltam, s valami rosszat akartam önnel elkövetni. Pedig lássa, az nem lett volna önre nézve rossz, ha végigjátsztuk volna.

Csakugyan elbámultam azon, amit mondott. Mi az, ami nem lett volna rám nézve rossz? Ha én őt a játék végén, mint vőlegényétől kínzott menyasszonyt elszöktem? Nem tudtam elhatározni, hogy a naivság szublimátuma-e ez? vagy a cinizmus praecipitatum?

Erre még tán borotválkozás nélkül is ferde képet csináltam volna.

– Önnel elhitették – folytatá Cenni –, hogy én szerepet vállaltam egy olyan játékban, amely önnek a neveltségessé tételére volt kigondolva; pedig soha az ön jellemereje fényesebb diadalt nem ült volna, mint akkor, s a válságos percben majd megtudta volna ön, hogy én ki vagyok.

Erre csakugyan kíváncsi voltam, mert rejtély volt előttem az egész leány.

– Önnek azt mondták, hogy én vagyok a sátán. Azt is tudom, hogy ki mondta. Az a másik: az az angyal. Hiszen mindenki azt hiszi, aki bennünket együtt meglát, hogy ő az angyal, én az ördög. Azért, mert nekem macskaarcom van, hamis szemeim, nevetésre álló ajkaim; azért, mert kényeső természetem van: szeretek kötődni, gúnyolódni: ugrálok, táncolok, nem vigyázok az illemre: azért nekem kell lenni az ördögnek. Az a másik pedig, amiért madonnaarca van, mert a szemeit lesüti s a száját fel nem nyitja: az az angyal. De fel tudta nyitni a száját bezzeg, mikor engem kellett befeketíteni. Azt gondolja, nem vigyáztam önökre, mikor azt a rózsát ojtották együtt? A szemzészről beszéltek, ugye? Ahhoz kellene azok a szikrázó szemek? Azok az ökölre emelt kezek? Akkor beszélte el a mi játéktervünket. Láttam.

Jó volt, hogy éppen fel kellett emelnem a fejemet, hogy az állam alatt működhesen a borotva.

– S miért tette ezt, ugyan miért? Azért, mert én előtte való nap önnek azt ajánlottam, hogy merjen Diodora grófnőhöz közelíteni. Ezt nem bocsátotta meg nekem. S miért fáj ez neki, ugyan mit gondol? – Ön énnekem egy adomával felelt, amiben egy híres jó barátjának a tragédiáját mondta el. Ebből megérthettük mind a ketten, hogy ön óvakodik a gazdag és főrangú hölgyek szeszélyes kegyeitől. Nem hiszi, hogy azok közül valamelyik *szerelemből* válasszon alsóbb rangú, szerény

vagyonú férjet. Hát én nem vagyok se gazdag, se főrangú. A comtesse név csak gyerekkorbul rám maradt gúny. – Ezt megmondta az angyal. S miért kellett neki az én játékomat elrontani? Miért árult el engem? Ön nem találja ki magától?

Torkomon volt a kés – a szó minden értelmében.

– Haha! – nevetett gúnyosan a leány. – Ön most ötőlük jön. Onnan belülről. Az istennőn orvosi gyógykezelést hajtott végre. Láta őt emberfölötti bűbájában. El tudta űzni kínozó démonát. Meggyógyította a keze érintésével: mint hajdan a Mesiás. Azután pedig beszélt az angyallal. Tudatta vele, hogy inkább hajlik Psychéhez, mint Anadyomenehez. Kapott tőle egy sokatmondó kézszorítást. Meg is csókolta a kezét. – És most fontolgatja magában: melyiknek a láncra volt elviselhetőbb. – Elfelejtette már azt a történetet, ami híres jó barátján megesett. – Nem mondja többé: „voltam kuruzsló doktor, vagyok bukott követ, leszek tót király”, hanem leborotválja a szakállát, s azt mondja: vagyok csodatevő varázsló, leszek szívkirály! – Hahaha!

Csakugyan simára volt már borotválva az arcom.

Most még le kellett törölgetnem otkolonos kendővel.

– Elég szép ön – mondá a leány. – Ismét lord Byron arca van. Mehet hódítani vele. – Önön függ, hogy kinél üljön diadalt. Ha az istennőt nyeri meg, úgy fogok szerencsét kívánni hozzá holnapután is, mint tegnapelőtt. Rabszolga fog ön lenni, de jól megbecsült rabszolga. Nem fogja ismerni a szerelmet, de a féltékenységet sem. Hanem az *angyaltól óvakodjék!* – Én rosszat senkire nem mondok. Hanem előre megmondom önnek, hogyha az a rózsaszemzés megfogamzik, amit önök ketten ojtottak tegnap, s ha az virágot fog hozni: ön lesz a világ legszerencsétlenebb férfia. – Még most van önnek ideje lemenni a sötétben, felkeresni a rózsaligetet, s letörni azt az ágat, amihez az ön lelke hozzá van kötve, s aztán futni, amerre lát. *Az angyal rózsája meg fogja önt ölni!*

Már akkor az ajtó kilincse a kezében volt.

Még egyszer visszafordult a nyitott ajtóbul.

– Én megadtam önnek az ígért harapást: jót tenne önnek, ha fájna!

Azzal kiment a szobából, nyitva feledve az ajtót.

Nem fáj az a harap-csók.

Ellenkezőleg!

Amint e leány féltékenységében kibeszélt, az bizonyossá tett afelől, hogy Flamma szeret.

Én is szeretem őt.

S a szerelem arany. A rágalom azt meg nem rozsdásítja. Ezt az aranyat a rágalom megacélozza.

Ha szeretünk valakit egyszer: rágalmazza őt valaki előttünk, s százszor meg fogjuk szeretni.

...Hanem ezen az éjszakán nem tudtam lehunyni a szememet.

Ki a győztes?

Alig várhattam, hogy megvirradjon. Az első hajnalhasadáskor már ott mértem végig nagy lépésekkel az utakat a parkban. Mit csinálhatok addig, amíg a hölgyek a kastélyban fölkelnek s toalettkész állapotban lesznek? Ott még a cselédség is mind alszik. Azon vettem észre magamat, hogy kigyalogoltam a tejgazdaságig. Szigfridnek nagyszerű majorsága volt. Húsz aargai fajta tehenet fejtek benne. Sajt készítéssel volt összekötve. Gyakran mondta, hogy amint az államvasút kiépül, vicinális vasutat fog a birtokán végig húzatni, a tej értékesítése végett. A majoros azt hitte, hogy én vagyok már az inzsellér, aki a vasutat tracirozza. Ebből azonban kiábrándították a fejőleányok, akik rám ismertek, hogy én vagyok a tegnapi lakadalomból a panye násznagy: a panye doktor. Ők voltak a nyoszolyóleányok. Elbeszélték hűségesen, hogy milyen jól mulattak, hogy én eljöttem a vadászkastélyból: a barát cifra jó kedvében volt. Mindenféle bolond nótákat dalolt, amire őket is megtanította. Ott vigadtak első kakaskukorításig. Mondtam nekik, hogy hallottam a víg nótafikálásukat, egész felhallott a kastélyba. „Jaj csak a grófnőnek el ne áruljam, hogy ők voltak ott.” Készek voltak lekenyerezni. No, nem azzal, amivel az úri tündér kecsegtetett, hanem valóságos puha rozskenyérral és egy nagy pohár friss tejjel. Amit én nagy élvezettel el is költöttem. S azzal az Anyicskának is meg a Marinkának is megfogadtam, hogy semmire sem fogok emlékezni. Ezért aztán azt a komplementet kaptam az Anyicskától, hogy sokkal szebb fiú vagyok, mint tegnap voltam: amit én készpénznek is vettem.

Mire megint visszatárgyalogoltam a kastélyba, már a cselédség talpon volt, s a nagy szőnyegporolásból megtudhattam, hogy a grófnő sem alszik már, s az idegbaja is elmúlt.

Szobámba hozták a reggelit. A komornyik értésemre adta, hogy a grófnő még gyöngének érzi magát a kiállott szenvedés után, azért nem reggelizhet velem együtt szokás szerint a grotta köröndjében.

Én viszont azt az óhajtasomat árultam el a komornyik előtt, hogy ha a grófnő elfogadja az orvosi vizitemet, azt per express tudassa velem, amit a jeles közbenjáró ad referendum vett.

Nem is soká kellett várnom. Amíg kabátot és cipőt váltottam, már visszatért a komornyik, azzal a megtisztelő izenettel, hogy a grófnő óhajt látni; mire én nem késlekedtem e jeles diplomatát legközelebb végrehajtandó tervem titkának részévé tenni, megbízva őt azzal a misszióval, hogy a kocsisommal fogasson be, mert rögtön el fogok utazni, s hogy most végleges elutazás lesz, azt tapasztalatai

nyomán kitalálhatta a markába nyomott Napóleon-aranyból. Kértem egyúttal, hogy figyelmeztesse majd a szobaleányt, hogy a vizesibrik alatt az ő számára is van valami tanújele hálás elismerésemnek; mire ő legnagyobb sajnálatát fejezte ki megmásíthatatlan elhatározásom fölött. Azzal elvezetett addig a teremig, ahol a grófnő várt reám; ott kétfelé nyitotta a szárnyajtókat, s engemet bebocsátva, maga visszavonult.

Az erkélyre nyíló szobában voltak az uraságok; mind a két ablak s az erkély szárnyajtaja is nyitva volt; a nap besütött. Egészen plein air tableau volt.

Diodora grófnő pompás veres mályvavirágszínű reggeli öltözetet viselt, pálmaszegélyzettel; a fejére fekete csipke cseszes volt vetve, haja még úgy volt, ahogy én összebogoztam, legfeljebb egy sárga teknőcháj fésű volt még bele tűzve. Igen jó színben volt. Meg sem látszott rajta az elmúlt éjszaka szenvedése. A szegletben keresztbe állított pamlagon ült; előtte a teáásszervíz a velencei mozaikasztalon. Ugyanazon asztal másik végén ült Flamma és Cenni. A kínai napmadár befejezésén dolgoztak. Az előttük fekvő kosárkában volt még egy csomó aranyos rovarszárny: azon tanakodtak, hogy mit kellene abból még csinálni. A veranda nyitott ajtajánál állt Szigfrid és szivarozott. Gyöngéd figyelmet tanúsított vele Diodora iránt, hogy a füst ne maradjon a szobában. Egyszerűbb lett volna ugyan éppen nem szivaroznia.

Amint én beléptem a szobába: Szigfrid abban a percben jutott arra a meggyőződésre, hogy mégis galantabb dolog lesz odakinn, az erkélyen folytatni a szivarozást. Ezzel szerencsésen kikerültük azt a dilemmát, hogy egymásnak vagy mondjunk jó reggelt, vagy ne mondjunk.

Éppen úgy Cenni is igen helyes ürügyet talált az eltűnésre; felszedte a teáásszervízt Diodora elől, annak eltávolításával saját exodusának tetszetős indokot adva. Flamma ott maradt.

Diodora igen szívélyesen fogadott: megkínált, hogy üljek le a mellette levő fotelbe, kezét nyújtá. Én megkérdézem, hogy mint érzi magát? Hogyan aludt? Ő egész elragadtatással felelt:

– Fölségesen. Ahogy csak gyermekkoromban aludtam valaha. Még álmomban is gyermeknek álmodtam magamat. Ön én velem valóságos csodát művelt. Ezentúl úgy fogok önnel hinni, mint az orákulumnak. Visszavonok minden rosszat, amit az orvosi tudományról mondtam. Az ön kezének első érintése már valami bűvös hatással volt rám. Később úgy éreztem, mintha ezt a rossz testet izról ízre levenné rólam, s aztán egy jobbat, egy tökéletesebbet idomítana rám. Azt éreztem, hogy repülök: ön ragad magával a végtelenségen keresztül, holdak, csillagok maradnak el mellettem. Egy örvény, mely fölfelé sodor, ismeretlen gyönyörök világát nyitja meg előttem. Ah, mért nem tarthat ez a kéljézet örökké? Én valóban nem tudom megmondani, hogy minő hálával tartozom önnek.

Ezeket mondta nekem Diodora. (Hallotta Flamma is. Még Szigfrid is bedugta rá a fejét az erkélyről.) S hogy tudott rám nézni azokkal a júnói szemével. Igen! Akkor,

midőn az istennő a nagy bolond Ixiont felbátorította, s aztán – egy felhőt dobott a bukfejesnek a karjai közé.

Az ilyen szavaktól, az ilyen nézéstől talán nem is lett volna csoda, ha megbolondultam volna.

Hát miért is nem bolondultam meg tőlük?

Mert már *vaccinálva* voltam!

Én ezekre a szavakra felkeltem a székről, s egészen ünnepélyes deklaráció pózába téve magamat, meghajtottam Diodora előtt a fejemet.

– Grófnő. Énrám nézve a legnagyobb öröm önnek mindenkor szolgálatára lehetni. Ha önnél egy szenvedést gyönyörre változtathatok: az nekem isteni jutalom. – A grófnő kegyteljes szavai e percben bátorságot öntenek a szívembe, hogy egy eddig rejtegetett titkomat kezébe letegyem, mely engemet holtomig a grófnő hú szolgálatára fog kötelezni: azáltal, hogy családjához forraszt.

Ah, azt a büszke fejfölemelést nem lehet elfelednem soha. Így nézett Diana szegény Actaeonra talán. Pedig az nem is jutott el nála a masszázs kúráig. A homloka meg látszott nőni, a szemei elbújtak a szempillák alá, ajkai keményen összeszorítva lehúzódtak, az álla megfeszült s tokát csinált, orrcimpái széttágultak: maga volt a visszataszító kevélység.

Haha!

Gondolta magában: – Te is az a vándormadár vagy, aki bolond fejjel nekirepül a világítótorony reverberált fényének, s agyonüti magát rajta.

S lassú, leptető hangon mondá

– Ön félreértett engem, *kedves doktor*. Én nem arra gondoltam, amire ön szavaim által felbuzdítva hiszi magát.

Még mélyebben meghajtottam előtte a fejemet.

– Kedves grófnő. A félreértés az ön részén van. Én az ön unokahúgának a kezét kérem meg.

Erre a szóra aztán megint egyszerre átalakult az arca és a kedélye. Elkezdett kacagni.

Ismerem ezt a kacagást. Ez a bosszúságnak, a megsértett dölyfnek, a kijátszott furfangnak a nevetése. Ezzel álarcozzák az asszonyok azt az indulatot, melyben szeretnének mindent összetépni, törni, mi csak tépni és törni engedi magát.

– Hahaha! Ah haha! Tehát *Cennit* kéri meg. Haha! Tehát mégis igaz? Jól sejtetem. Hahaha! Azért futott ki a bohó leány! Ah hahaha! Nagyon derék! *A Cenni unokahúgomat*, a kis *Cenni comtesse-t!* Derék pár! Hahaha!

Engedtem neki, hogy hadd nevesse ki magát. Árt az egészségnek, ha az ember egy ideges hölgygel fébeszakíttatja a nevetést.

A nagy kacagásra Szigfrid is bejött az erkélyről, s odament a nagynénjéhez:

– Na, mi az?

Diodora aztán annak is elmondta, háromnegyed rész nevetés közé felvegyítve, hogy doktor Dumány barátunk megkérte a mi kis Cennink kezét.

– Very well – monda rá Szigfrid. – Gschieht ihm recht! Habeat sibi.

Most már aztán én is kegyetlen voltam.

– Kedves grófnő – mondtam –, úgy látszik, hogy a félreértés krónikussá kezd válni köztünk. Én igen nagyon tisztелеm, de nincs eszemben nőül venni „*Klára kisasszonyt!*”

Megint egy új arcváltozás.

A szemek elmerednek, a száj nyitva marad, a szemöldök összehúzódik, az egész arc megnyúlik, az orr hegyes lesz.

A nevetés helyt ad a felháborodó elszörnyedésnek.

Most már Diodora is felállt a helyéről, s Semiramishoz illő mozdulattal nyújtva ki parancsküldő mutatóujját felém, recsegteté e fennhangú mondást:

– Ki mondta azt önnek, hogy itt, ennél a háznál van egy *Klára kisasszony*?

Most már nem volt visszalépés. Össze voltunk akaszkodva. Valamelyikünknek el kell esni.

Egy tekintetet veték Flammára. Kérdeztem. Ő felelt: egy dacos fejfölvetéssel. Megértettem. Aztán nyugodtan feleltem a grófnő ördögidézésére.

– Flamma grófnő.

Diodora villámló szemekkel tekintte Flammára.

Flamma nyugodtan felállt a helyéről, s azt mondá:

– Igen, én mondtam.

– Ah! Akkor te voltál az áruló! Te konspiráltál ellenünk! Te rontottad el a tervünket!

– kiálta közbe Szigfrid.

Diodora ámult és bámult.

– Miféle tervről beszélsz te itt? Micsoda konspirációról?

– Ezért meg fogsz lakolni! – kiabált Szigfrid, s egy lépést tett Flamma felé.

Én eléje álltam.

– Csak nyugodtan, édes Szigfrid. Én Flamma grófnő kezét kértem meg. Ő az én védelmem alatt áll.

– „Adj a tónak szállást, s kitúr a házadból” – henegett Szigfrid pöffeszkedve.

– Szigfrid! – szólítá meg őt keményen Diodora. – Kikérem, hogy az én szobámban az én vendégemet megsértse. Ehhez önnek semmi szava.

Bennem is felforr a vér.

– Hogy a grófnak semmiben se maradjak adósa, megjegyzem, hogy az én ősapám már akkor harcolt a magyar zászlók alatt a Tábor hegyén, amikor a Vernőczyek ősapja még becsületes birkapásztor volt a Verhovinán.

Megbántam rögtön, amint kimondtam: mert hiszen ezzel Flammát is megsértettem. Hanem a keserű pilula használt. Az egész úri család egyszerre visszanyerte tőle előkelő, hideg, lymphatikus kedélyét.

– Flamma! – szólt Diodora hideg, szenvnélküli hangon. Feljogosítottad te a doktor urat, hogy ilyen ajánlatot tegyen nekem?

– Igen – felelt Flamma elég hangosan.

Diodora vállat vont. S aztán egész noble souplesse-szel fordult felém.

– Akkor nekem semmi ellenvetésem nem lehet.

S intett a kezével.

Én elértettem az intést. Kezemet nyújtám Flammának.

Flamma elfogadta a kezemet, s meg hagyta általam csókolni a kezét.

Ezzel megvolt a kézfogó.

Szigfrid elővette a szivartárcáját. Leharapta egy szivarnak a végét, azt kiköpte, rágyújtott, összefonta a karjait, s felfújta a füstöt a csillárra.

– Énnekem ugyan más szándékom volt Flamma jövője iránt – monda fagyosan Diodora –, de ha ő így választott, meg kell benne nyugodnom. Most már csak arra kérem önöket, hogy szabjanak az egybekelésükre mentül rövidebb határidőt, mert én Helgolandba akarok menni, fürdőkre.

(Helgolandba? Nekem kellett volna oda mennem.)

– Én rögtön sietek Szepesváraljára, a püspöktől kieszközölni a diszpenzációt, s amint azt megnyerem, másnap tarthatjuk az esküvőt.

– Azt is óhajtánám – monda Diodora –, hogy az esküvő mentül egyszerűbben menne végbe.

– A grófnő óhajtása az enyim is.

– Itt a kápolnában volna a szertartás.

Én erős lélegzetet szívtam, meghökkenve.

– Az erdei kápolnában?

Eszembe jutott páter Paphnutius! Oda én nem megyek esküdni.

Szigfrid elnevette magát, észrevéve megszeppenésemet, s tudva annak az okát.

Erre Diodora is elmosolyodott.

Még Flamma ajkai is mosolyra húzódtak.

Utoljára magam is nevettem.

A nevetésben van valami kibékítő.

– Nem! Nem az erdei ermitage-ban – mondá Diodora. – Itt a kastélyban van egy kis házi kápolnánk. Ha sokan nem leszünk, elférünk benne.

– Én nem hozok mást, mint a násznagyomat.

– Hanem engemet ne híj násznagynak – szólt közbe Szigfrid –, mert engem Volhiniába híttak bölényvadászatra, holnap elutazom.

– Gondoskodni fogok Flamma grófnő számára is násznagyról.

– Még egyet – szólt Diodora. – Az esküvő napján át fogom önnek adni Flamma hozományát, amit nagyatyjától kapott örökbe. Egymillió forint jó értékpapírokban.

Én némán hajtám meg magamat, s kezemmel Flammára mutattam.

– Ez önre is tartozik; mert meg kell tudnia, hogy közös nagyatyánk azon föltételt kötötte a hagyatékaihoz, hogy aki a családból a római katolikus hitet el találná hagyni, attul az oldalrokonok az örökséget elvehetik.

– Ily esetet nem képzelek.

– Noh...

Itt egy hosszú pauza következett.

Én idejét láttam a búcsúvevésnek.

Legelőször is Flammától búcsúztam el, ki mind a két kezét kezembe tette, s hal-
kan mondá, hogy jöjjen vissza minél előbb.

Akkor Diodora is kezet nyújtott, hideg, lagymatag, erélytelen kezet. Én csókot nyomtam rá; olyant, amilyen a kéz volt.

Végül Szigfrid is jónak látta jobbot nyújtani.

– No hát: Isten neki, fakeseszt! Grüß dich Gott, Schwager.

Kezet szorítottunk. Azt mégis megállhattuk, hogy össze ne csókolózzunk.

Egy hét múlva megtartottuk az esküvőnket. Semmi véletlen, semmi akadály nem jött közbe. Minden a szokott rendben ment véghez.

Délután esküdtünk, s én már estére hazavihettem Dumányfalvára a menyasszonyomat.

A kastélynak az egyik kapuján én hajtottam ki Flammával, a másik kapuján Diodora grófnő Cennivel. Ők pedig indultak fürdőbe – Helgolandra.

Szigfrid ott volt már a bölényei között Volhiniában.

*

Mármost te, barátom, azt hiszed, hogy vége van a regénynek, s te mehetsz aludni.

Dehogy mehetsz! Még csak most *kezdődik* az én történetem.

Hanem előbb igyuk meg ezt a puncsot.

Furcsa történet lesz ebből nagyon.

A nászék

Olyan nagy volt a boldogságom, hogy nem akartam hinni benne. Azt gondoltam, hogy csak álom.

Ősi kastélyomat rövid egy hét alatt úgy be tudtam rendezni, hogy nőm mindazt a kényelmet megtalálja benne, amit nagynénjénél megszokott.

A házaselet első gyönyörűségei közé tartozik az, midőn az új asszony az új háznál, mely ezentúl az ő otthona lesz, mindent apróra megtekint, s aztán meg van vele elégedve, hogy semmi sem hiányzik, minden az ízlése szerint van.

Aztán első az estebéd, amit kettecskén költünk el. Minden étel nagyon jó, fölséges! de azért egyből sem tudunk enni: egészen más vágyunk van, mint az étvágy.

Még eddig meg sem csókoltam a nőmet; azt mondta: „meglátják” – cselédek jártak keltek.

Amint aztán vége volt a vacsorának, azt mondta a nőm, hogy menjünk át az én – dolgozószobámba.

Én egészen más szobába szerettem volna menni.

– Át akarom adni a hozományomat.

– Maradhat az holnapra vagy holnaputánra.

– Nem! Én ma akarom átadni.

No hát az első kívánságát az asszonynak nem szabad megtagadni.

– Nem bánom, hát kezdjük ezen.

Én előrementem a dolgozószobámba; Flamma utánam jött, magával hozva az acélsarkakkal ellátott rózsafaszekrényt, melynek kulcsa a karperecére volt akasztva.

A szekrényt az asztalra tette; a kulcsot a kezembe adta, hogy nyissam fel.

Láttam, hogy értékpapírok vannak benne.

A legfelső magyar földtehermentesítési kötvény volt, 5000 forintról szóló.

– Ennek összesen egymilliónak kell lenni – mondá a nőm.

– Meg vagyok felőle győződve, hogy annyi.

– De én is meg akarok felőle győződni. Szedjük ki, és számláljuk meg.

Nekem oda kellett ülnöm az asztalomhoz. Kezembe vennem a palatáblát meg a griflit és írnom. S ő egyenkint kiszedte az értékpapírokat, s diktálta a címeket meg az összegeket. Mindegyiket fel is nyitotta, hogy meggyőződjék felőle, benne vannak-e a szelvények. Az egyik értékpapírnak a szelvénye szólt januárról, a másiké októberről. Azt is feldiktálta, én írtam.

Hiszen úgy *in abstracto* egymillió forintnyi értékpapírt, amely mátul fogva a sajátunk, a feleségünkkel együtt sorba nézegetni, összeírogatni, nem is nevezhető rossz mulatságnak; de *konkrét esetben*, éppen az első menyegzői éjszakán ezzel tölteni el a mennyországtul kölcsönzött időt, mégis csak abstrusus gondolat!

Egyszer csak vége lett.

– Már most számítsuk össze.

Kétszáznál több tétel volt: Mikor összeadtam, egymilliószázhetvenötezer forint jött ki belőle.

– Hát hogy lehet ez több, mint egymillió? – kérdezé a nőm.

– Úgy, hogy mi a név szerinti értéket vettük fel; a tényleges értéket pedig a börzeárfolyam szabja meg.

– Hát milyen most ezeknek a börzeára?

Szent Pythagoras! Ez most ki akarj a velem számíttatni az igazi árkeletét az értékpapíroknak.

Azt mondtam, hogy „nem tudom én”.

– Dehogynem! Majd mindjárt tudni fogja.

Azzal felvett az asztalomról egy újságot, mely még fel sem volt bontva; leszakította róla a keresztborítékot (Pester Lloyd volt), kikérte belőle az illető tételt; magyar földtehermentesítési kötvény 85, alsó-ausztriai 88, erdélyi 82.

S nekem aztán az egyes tételeket összegeznem kellett; azután elővennem az aurea regulát s kikalkulálnom, hogy 255 000 forintnyi magyarországi 85 kurzussal hány igazi osztrák forint, és utána a többit, végre összeadni a resultatumot.

Ekkor megint valami 30 ezer forinttal kevesebbre ütött ki az összeg egymilliónál.

– Hát már ez hogy lehet megint? – szólt Flamma.

Ajh, de szívesen helyrepótoltam volna a saját pénzemből ezt a differenciát, ha elengedte volna a magyarázatot.

– Én nem tudom.

Csakhogy Flammát ezzel a szóval, „nem tudom”, nem lehet kifizetni.

– De énnekem meg kell tudnom, hogy kinél követeljem a hiányt, mert énnekem a nagyatyám egy kerek milliót hagyományozott.

– Hát ez a hiány bizonyosan börzeárfolyam-különbözet lesz. Amikor az értékpapírokat önnek a boldogult nagyatyja megszerezte, akkor magasabban állt az értékük.

– Ahá! Itt van a szekrény fenekén az akkori börzeárfolyam.

Még azt a kis rongyos papirost is észrevették az éles szemei. Valósággal a tavalyi árfolyam volt.

Ekkor megint kezembe kellett vennem griflit, palatáblát, s kiszámítanom az értéket az akkori árfolyam szerint.

Most már csakugyan kiütött a kerek egymillió.

Nem hitt ám; hanem utánam kalkulált. Nagy itt a pontosság.

Nagyot fohászkodtam. Csakhogy végre átestünk ezen a millión. Dehogy estünk át.

Akkor Flamma felköltött a helyemből, s maga ült le a karszékembe. Tollat kért.

– Minek az a toll?

– Írni.

Vajon mit akar ez most írni?

Mit bizony?

Minden egyes értékpapírt ellátni a névalírásával.

– Minek az, kedveském?

– Azt ön nagyon jól tudja. E kötvényeken most a nagyatyám neve áll. Addig ezek nem az én tulajdonom, amíg az én nevem nincs rájuk jegyezve. Addig nem értékesíthetjük.

– De hiszen nem akarjuk mi ezeket értékesíteni.

– Azt ön nem tudhatja.

– De hát nem lehetne ezt holnap reggel elvégezni? Egész kényelemmel.

– Édes barátom! Ne legyen ön olyan ideges. Ennek ma kell megtörténni.

Nem bírtam kitalálni az okát. Hiszen nincsen executió a hátunkon.

De hát amit az asszony egyszer a fejébe vett, az hajthatlanabb a fátumnál.

És nekem a menyegzőm éjszakáján ott kellett nézmem, hogy rajzolja fel a feleségem a nevét, szép férfias fraktúr betűkkel, mégpedig az egész nevét: „Dumányfalvi Dumány Kornélné, szül. gróf Vraniczai Vernőczy Flamma Mária”, kétszáz darab államkötvénynek a hátára.

Megadtam magamat. – Ha megházasodtunk, gyakoroljuk magunkat a türelemben. Majd út aztán a bosszúállás órája!

Egyszer csak vége lett ennek is.

Hála az égnek, az utolsó is alá van írva.

– Vigyázzon ön! Még nedves az írás.

Felszárítottam itatóspapírral.

Akkor aztán visszarakta az értékpapírokat a szekrénykébe, s ezt, a benne levő kulccsal együtt a kezembe adta, hogy zárjam el a wertheim-pénztáramba.

Megfogadtam a szót.

Végre-valahára hozzájutok hát a boldogságomhoz.

– Még van valami közlenivalóm – monda Flamma, s azzal előhúzott a zsebéből egy összehajtott iratot, mely nemzetiszínű zsinórral volt átfűzve, s a zsinór végei nagy hivatalos ostyapecséttel lefoglalva.

Hát ez vajon mi lesz?

Kezembe adta: olvassam el.

Az egy közjegyző által hitelesített fölhatalmazás volt, melyben Vraniczai Vernőczy Flamma Maria grófnő leendő férjét, doktor Dumányfalvi Dumány Kornélt felhatalmazza, hogy egymillió értéket képviselő államkötvényeivel tetszése szerint rendelkezze, azokat értékesíthesse, azoknak jövedelmét s magát a tőkét is odafordíthassa, ahova akarja.

Meg voltam ütődve.

– De kedves Flamma, minek nekem ez a felhatalmazás? Minek adja ön nekem át a hozományát és ezt a fölhatalmazást hozza?

Ekkor fölállt a helyéről és rám nézett; olyan volt, mint egy jéghegy, az északfénytől bevilágítva.

– Azért, hogy azt ne mondhasa ön, hogy a menyegzője napján egy shilling nélkül hagyta önt ott a felesége a szép Wight-sziget partján.

Rábámultam.

– Hogy értsem ezt, Flamma?

Arra ő a legnagyobb nyugalommal ezt mondá:

– Én már a más neje vagyok.

Én azt éreztem e szókra, mintha a boszorkánymesék lovagja volnék, akit a varázslónő egy vesszőütéssel hullóvé változtat. A hideg gyíkbőr pikkelyeit érzem egész testemen végigterjedni.

– Ki az az ember? – kérdezém tőle.

– Szigfrid.

– S mért nem vette önt el, ha nejévé tette?

– Mert már van neki törvényes neje – Egyiptomban, s attól nem válhat el.

– S miért jött ön énhozzám?

– Megfogadta, midőn a *szerencsétlenség* ért, hogy férjhez fog adni egy disztíngvált férfihoz, akinek jó neve és állása van, hogy a házasság ne kívánjon magyarázatot.

– Mikor volt az?

– Három hónapja.

– Amikor én Bécsből idekerültem?

– Igen.

– Azért kötött velem rögtön barátságot?

– Azért.

– Ez volt az oka, hogy fölléptetett képviselőjelöltnek?

– Ez. S hogy a választását megsemmisítették, azt is ő eszközölte. A tanút ő állította elő. Azért, hogy új választás legyen, s azalatt ön velünk megismerkedjék.

– Az egész előre elkészített terv volt?

– Igen.

– A Cenni házassági komédiája. S annak az ön általi elárultatása?

– Azért volt, hogy önnek a bizalmát megnyerjem.

– Tehát mindenki összejátszott?

– Mindenki.

– Diodora is?

– Ő csinálta az egész tervet.

Ez az egész vallatásszerű párbeszéd hasonlított ahhoz, amidőn egy hipnotizált médium a delejezőjének minden kérdésére önkarat nélkül feleleteket ad.

Én a halált éreztem minden idegeimben. Meg volt bénulva testem-lelkem.

Ő pedig állt ott előttem, leeresztett kezeit egymásba téve, azzal az átszellemült szeráfarcával, amire esküdni lehetett, hogy az az ártatlanság égi mintaképe.

S ez az ördög! Az ördög! Itt van az én életemnek ördöge, aki megöli testem-lelkem, aki elkárhozít! Hiszen megmondta ezt nekem az a másik! Mikor odajött hozzám szemrehányást tenni, hogy mért nem futottam el övele, hisz ő szegény leány, nem adhat mást, csak szerelmet. – Megmondta, hogy ez a szebbik nem anyga! Megmondta, hogy szerencsétlen fogok lenni, és átkozni fogom a sorsot, ha őt elnyerem. De hisz ez is csak szerep volt! Azért rágalmazta, hogy még jobban megszeressem; azért ijesztgetett, mert tudta, hogy felbátorít – ő, ezek úgy ismertek engem, mint a hegedűvirtuóz a maga violinját, s úgy játszottak rajtam, ahogy akartak!

– Egy mentőgondolatom támadt.

Nevetni kezdtem.

– Te most engem próbára tettél? Tréfa volt az egész! Flamma.

S azzal a keze után nyúltam.

– Valót mondtam – szólott ő, s visszatiltó mozdulatot tett a kezével.

Meg voltam dermedve. Megszűntem gondolkozni. Mint egy örült, mint egy holdkóros bámultam magam elé. Az íróasztalomon volt egy kétélű kalabriai tőr, amit papírvágónak használtam, arra bámultam el olyan nagyon; az acél patinájába aranybetűkkel voltak bevésve e szavak: „buona notte”.

„Buona notte. Buona notte” – suttogám magamban.

Ő szakítá félbe a hallgatást.

– Akar ön még valamit kérdezni tőlem?

Én a kezemmel inték neki, hogy távozzék.

Erre ő, mint egy gépbáb, mint egy android, megfordult és ment az ajtó felé.

Ebben a pillanatban valami tűzláng futott át testemen-lelkemen. Egy percig úr volt bennem az az örület, hogy utánaugorjam egy szökéssel, s azt a kétélű kést hátulról a szívébe döfjem. Hátulról, orozva, ahogy ők megöltek engem.

Jobb szellemem visszatartott. Két életet ölnék meg: s az egyik még Isten kezében van.

Kinyílt az ajtó, ő kiment rajta, s betette maga után.

S én ezzel elszalasztottam azt a soha vissza nem térő pillanatot, amidőn azt mondhattam Isten, ember és ördög előtt: „megöltem az asszonyomat – mert más asszonya volt”. – Ez a pillanat nem tér vissza többé soha. Elszalasztottam.

Ő megmenekült. Ő élni fog, és folytatja a természet útját.

Eltemetve csupán én vagyok. Vagy holtan, vagy élően eltemetve. Éppen úgy, mint az a jó barátom, akinek a történetét a két leány előtt (leány előtt!) elmeséltem. Hogy intettek egymásnak a szemeikkel akkor! Ó, én okosabb vagyok, mint az én jó barátom volt! S már akkor benne voltam a tőrben! S most itt ülök a menyegzőm éjszakáján, éppen mint az; magamra hagyva egy „good bye” nélkül. – No, de nem egy shilling nélkül. Nekem legalább ideadták a pénzt! Ki vagyok fizetve a gyalázattért.

Megfizetve én! Egymillióval kifizetve, azért, hogy meggyaláztak!

Mennybéli Jehova Isten! Ne tudj most rólam semmit; mert nem tőled kérek ma tanácsot!

Azt mondta az a márványszívű nő: – Ha az Istent megtagadod, az Isten megbocsát, mert ő jóságos. De ha az ördögöt megtagadod, az bosszút áll!

És én tartottam nekik egy disszertációt arról, hogy nincsen ördög, nincs lény, se test, se szellem, aki tegye a rosszat, csak azért, mert rossz; aki fájdalmat, gyötrelmet, pokolként okozzon másnak csak azért, hogy ő maga gyönyörködjék benne; s már akkor négy szempárból sugárzott felém a démon tűzszikrája. Mind a négyben ott volt az ördög, aki rám les!

No hát énbennem is él egy ördög, ha fölébresztették! S majd meglássuk, hogy melyikünké tud cudarabbul harapni?

Mindenekelőtt hidegvér!

Ne áruljuk el, hogy mi lakik bennem?

Elég hosszú az éjszaka tanácsot tartani.

Lássuk, mit lehet tenni?

Utána menjek Volhíniába annak az embernek? Feleletre vonjam? Hisz ő kitűnően lő, én meg sehogy sem. Az öl meg engem, s aztán kinevetnek.

Magamat löjem főbe? – Hát mi lesz belőle? Az asszony egy napig ájuldozni fog, egy hétig kísértetet lát, hat hónapig gyászolni fog: *akkor* mindenki megtudja, hogy miért lőttem magamat főbe – s akkor duplán kinevetnek.

Válopert indítsak a „si fuerit dolus” alapján? Hát kell nekem az eddigi hírességemhez még az a celebritás is? Hogy éveken keresztül példabeszéd tárgya legyenek az országban?

Akármerre akarok kigázolni a sárból, mindenütt a nevető publikum gúnyhahotájával találkozom.

Ah, ez az igazi pokoltűz! A vigyorgó arcoknak, a nevető szemeknek a lángja.

Ne hagyj el, édes eszem! Találj ki valami olyan megtorlást, ami nekem egyúttal elégtétel. Valami olyan módját a halálnak, ami nekem megnyugvást adjon a föld alatt, ezeknek pedig akik idefenn maradnak, elvegye a nyugalját örökre.

Mert hiszen azt, hogy mától fogva halott vagyok, azt már tudom. De szabad a halálnemekben válogatnom.

Reggelre megszületett a terv az agyamban.

Mondhatom, hogy ez a terv becsületére vált az „én” ördögömnek.

Meghalok, de nem fog kinevetni, megátkozni, elítélni senki. Becsület, jó hírnév takarja rám a hantot. És meghalok úgy, hogy ez az asszony nem fog elfelejteni, amíg csak él; s amíg rám visszaemlékeznek, addig nem lesz boldog. Keresni fog, híni fog, mikor már nem leszek. És meg fogja bánni mindennap azt, amit velem elkövetett.

Az én ördögöm olyan furfangos praktikát fondorkodott ki, amivel őneki megszerzi a poklot a földön; nekem pedig megnyitja a mennyországot. – Már annál derekabbat csak nem lehet egy ördögtől kívánni.

Az én tervem

Másnap azt mondtam a nőmnek:

– Mi itt nem maradhatunk. Egy esztendeig külföldön kell lennünk. Párizsba fogunk menni.

– Ahogy ön kívánja.

Még ki sem voltak bontva az útibőröndjei.

Akkor elmentem a megye székvárosában lakó ügyvédemhez, s azt megbíztam, hogy vegyen fel a birtokomra annyi kölcsönt, amennyit csak lehet kapni a földhitelezettől. Azt adtam okul, hogy birtokot akarok vásárolni. Erre az ügyvédem megsúgta, hogy ne siessek nagyon a birtokvásárlással, mert ahogy be van avatva

a viszonyokba, úgy tudja, hogy Szigfrid gróf vernőci birtoka egy év lefolyása alatt eladó lesz; másfélmillió forintért. Nagyon *úszik* már. Akkor a feleségem hozományát is hozzáátéve az örökölt és kölcsönvett összegekhez, megszerezhetem magamnak ezt a birtokot.

Ez egy kis villanyszikra volt. Egy percig világított és melegített. Hát még azt a vernőci kastély homlokzatára kifaragott vízi tündért is birtokomba keríthetném? Hogy egészen „otthon” legyek!

– Jól van – mondtam neki. – Várni fogok rá. Addig küldje utánam a pénzt Párizsba, mind a kölcsönt, mint az örökséget, utasítsa azt Hirsch párizsi bankházhoz.

A nőm hozományát tartalmazó szekrényt pedig feltettem a postára, s szabályszerű biztosítás mellett elküldtem Brüsszelbe egy elsőrendű bankházhoz letéteménybe.

Pár nap múlva útban voltunk Párizs felé.

Én az egész úton azt a gyöngéd figyelmet tanúsítottam a nőm iránt, amivel a fiatal férj tartozik a feleségének a nászutazáson.

A svájci útvonalat választottam. Ezáltal kikerültem mindazt az alkalmatlanságot, mely – ezekben a napokban – a Németországon keresztül Franciaországba utazókra bőségesen várakozott.

A háború a levegőben függött – a világ két legnagyobb nemzetének háborúja. Minő zűrzavar van ilyenkor a vasutakon és pályaházakban, az elképzelhető. A Svájc azonban semleges volt. Dél-Franciaország nyugodt. Csak Párizsba megérkezve sejteté velünk a bulvárok néptömegét ellenőrző mouchard-ok nagy serege, hogy itt valami rendkívüli izgalom van.

Egyelőre nagyon békességes tüntetés volt.

Kéklúzos munkások nagy tömegekben vonultak fel a Concorde térre, *fehér* zászlókkal és rúdra szegzett táblákkal, amikre e szavak voltak írva: „R bas la guerre!” – „Vive la paix!” (Le a háborúval! Éljen a béke!) Népszónokok tartottak beszédeket a háború iszonyai felől; tiltakoztak a dicsszomjas zsarnokok ellen, akik Franciaországot veszedelembé viszik.

Beszélhettek már!

„Bellona” is *szép asszony*. Mentül jobban rágalmazzák az irigyei, a szeretői annál örültebben imádják.

A föld szomjazta a vért már.

Én már értesülve voltam az egész politikai helyzetről. Erre volt alapítva a tervem.

Éppen a Párizsba érkezésünk utáni napon lett közzétéve Napóleon hadizenete Poroszország ellen.

A lelkesedés általános volt. „À Berlin!”, hangzott minden utcán. A tömegek a Mar-seillaise-t énekelték, fölváltva a „le départ”-ral.

Én a nőm számára egy hotelt béreltem ki, melyet egy, a hadizenet következtében hirtelen elköltözött német diplomata hagyott el. Bútort, kocsit, lovat, cselédeket mind átvettem. Jutányosan lehetett hozzájutni.

Nőm meg volt lepelve e nagy gyöngédség által.

Láttam az arcából, hogy szeretne valami megjegyzést tenni, hogy ez mégis túlságos fényűzés. Ez a pompa, kényelem nem áll arányban a mi vagyoni tehetségünkkel. De talán ő is leolvashatta az én arcomról az adandó választ: – Kedvesem! Ön rám bízta, hogy tegyek önnek a milliójával, amit akarok, hát én azt elpazarlom – *önre*.

Mikor aztán az asszonyom jól el volt helyezve, akkor azt mondom neki

– Én felajánlottam a francia kormánynak a szolgálatomat, mint tábori orvos, a háború tartamára. Ellett fogadva. Megkaptam Palikao hercegtől a kinevezést. Ma este indulok a rajnai hadsereghez.

– Ha ön úgy kívánja, én nem mondhatok ellent.

Jó, engedelmes feleség!

Elég hosszú idő múlt már el a menyegzőnk óta; kéthetes házasságok voltunk. Hajh, nekem úgy tetszett, mintha hét tél, hét nyár múlt volna el azóta!

– Ne tagadjon ön meg magától azalatt semmi élvezetet folytatám –, itt hagyok önnek visszatértemig negyvenezer frankot.

– Takarékosan fogok vele bánni.

Több szót nem váltottunk.

Én még azon nap fölvettem a Hirsch-bankháznál az ügyvédem által utánam küldött pénzt, amint annak megérkezéséről értesítve letterem.

Ott azt kérdezték tőlem, hogy váltókban akarom-e fölvenni, vagy csekkekben? – Én azt mondtam, hogy csekkeket kérek. Háborús időben a váltót nem szeretem, mert megeshetik, hogy a kormány behozza a moratóriumot.

Mit? Moratóriumot? Napóleon kormánya? – Hogy a szemem közé nevettek! „Tête quarrée” (szögletes fejű: idegenek címe).

Én ezzel a legközelebbi gyorsvonatot fölhasználva, elpályáztam Brüsszelbe. Ott legelőször fölkerestem azt a bankárt, akinek a címére a szekrénykét elküldtem. A szekrényt felnyitottam előtte, s konstatáltam, hogy abban egymillió-százhuszonezer forint névértékű osztrák és magyar állampapírok vannak. Kértem azokat honoráltatni. A bankár 75 percentjét a névértéknek bocsátá rendelkezésemre: 3 havi lejáratral, 15% provízió mellett. Én átadtam neki a nőmtől kapott meghatalmazást, közjegyző által hitelesített másolatával együtt, s aláírtam a köt-

vényt, melyben felhatalmazom, hogy a letéteményezett értékpapírokat, a határidőre meg nem történt beváltás esetén, értesítés nélkül eladhatja.

Az ekként fölvelt összeget a saját pénzemből kiegészítettem kétmillió frankra.

Akkor ezzel az összeggel elmentem a legelső legjobb hitelű börzeügynökhöz: átadtam neki az egészet, s azt mondtam neki, hogy játsszék az egész összeggel francia értékpapírokban „baisse”-re.

Az ember végignézett rajtam.

– El akarja ön veszteni ezt az összeget?

– Az az én gondom.

– Játsszott ön már valaha a börzén?

– Sohasem.

– Ismeri ön a pénzpiac helyzetét?

– Nem ismerem.

– Hát szolgálok egy pár adattal. Minden francia értékpapír emelkedőben van. Párizs lelkesül a háborúért. A finánckörök pénztárai a kormány rendelkezésére állnak. A francia hadsereg csataképpen áll a Rajna mellett; a poroszok még most készülődnek. Bajorország semleges marad. Dánia készül Schleswig-Holsteinba betörni. A burkusok veresége biztos. Annyira biztos a háború kimenetele, hogy egy párizsi financier 200 ezer frankot ajánl fogadásul 100 ellen arra, hogy augusztus 15-én a franciák Berlinben lesznek.

– Hát még azt a pénzt is tartsa meg nevében.

Az ügynök vállat vont, s elfogadta a megbízásomat, hogy játszani fog az átadott összeggel baisse-re. Megállapodtunk egy titkos írásban, melynek chiffre-ivel terminusonként értesíteni fogjuk egymást. Sürgönyeim a Hirsch-házba utasítandók.

Én aztán Brüsszelből visszatértem Párizsba. Ott beszereztem a táborigazsághoz szükséges sebészeti eszközöket; felvásároltam három szekert, jó erős trakéni lovakkal, magam és szerszámaim számára, esetleg sebesültek szállítására, s ezzel a készülékkel, a genfi egyezmény védjegye mellett, mint önkényes táborigazságtudós csatlakoztam a számomra kijelölt hadtesthez.

Mármost aztán világosan látható a tervem, melyet amaz átkozott éjszaka megszült.

Halott vagyok: keresem a halált. Öngyilkos nem akarok lenni, mert azt megvetik, elítélik, elfelejtik. De ebben a titánok harcában lehetetlen, hogy meg ne találja a halált az, aki keresi! A gyújtós puskák, a Krupp-gránátok, a mitrailleuse-ök rettentő tűzzáporában csak lehetetlen, hogy meg ne találja valaki azt a megváltó vasdarabot, amelyért imádkozik. Ott fogok meghalni a becsület, a dicsőség mezején. Nevemről lemos minden szennyet a vér. – És az az átkozott pénz, mellyel kifizet-

ték a gyalázatomat, el fog repülni a levegőbe. – Mikor az az asszony meg fogja hallani dicső halálom hírért, keresni fogja, hová lett a saját vagyona meg az enyém? Nem hagytam róla semmi nyomot hátra. – És akkor kénytelen lesz leszállani az úri pompából, fényűzésből, és meghúzni magát az én kis, szegény, tót kastélyomban: és küzdeni a létfenntartás nehéz munkájában; törleszteni keserves természetményeiből a terhelő adósságokat, és mindennap rólam álmodni és álmában kérdezni, hova tettem az elveszett kincseket; és eljárni kártyavetőnekhez, asztalkopogatókhoz, azok által tudakolni a halott titkát, és kiáltani fog utánam kétségbeesetten! Én pedig ravasz leszek, s nem fogom elárulni, hogy hallom a hívását! – Nem jövök másodszor elő! Akár csókot ígérjenek, akár kutyaharapcsókot! Nem kell hinni, hogy a holtak hazajárnak! Okos emberek azok!

Találkozás

Meg kell vallanom az igazat: mikor a francia tábori lazarétumba kerültem, úgy éreztem magamat, mint inas a mesterek között. A francia chirurgia általában vezérhelyen áll, s a francia tábori orvosokat a nagy hadjáratok képezték ki; míg az én egész sebészeti praxisom nem terjedt a klinikán és a bonctermen túl.

Azért ezek a mesterek mégis szívesen fogadtak, mint engedelmes tanítványt, mint önköltségén szolgáló voluntairt. Én az öreg Duvalnak az egészségügyi csapatjához lettem beosztva, aki már Szevasztopol ostrománál is tábori orvos volt, s meg tudtam vele magam kedveltetni.

Azt kérdezte tőlem az öregúr legelőbb is, hogy voltam-e már *háborúban*?

Én bizony szégyenszemre megvallottam, hogy dacára a vitézségéről híres magyar nemzethez tartozásomnak, sohasem hallottam egyébkor ágyúzást, mint az uralkodónak születésnapján.

Megnyugtató az öreg: „Csigavér! A tábori orvos biztosabban van a csatatéren, mintha otthon ülne a kályhasutban. Mi csak távolról halljuk az ágyúzást. A lazarétum fölé felhúzzuk a genfi egyezmény vereskeresztes zászlóját; azt minden civilizált ellenség tiszteletben tartja. Mikor vége az ütközetnek, az ellenséget megvertük, elszaladt; akkor előjövünk az ambulance-okkal, felszedjük a sebesülteket, az ellenségét úgy, mint a magunkét, válogatás nélkül: aki súlyosan sebesült, annak a helyszínén rögtön köteléket alkalmazunk a sebére; aztán összehordjuk őket, s kezdődik a munka.”

Így látta azt az öreg mester mindig. A franciák megverik az ellenséget. Az ellenség elfut. A franciák a takarodó trombitafúvásával felszedik mind a két fél sebesülteit, s ápolják őket emberségesen.

Itt az orvos lőtávolon kívül esik.

De hátha egyszer az ellenség veri meg a franciákat? S a golyózápor közül kell a sebesülteinket elhordanunk?

Én a Douay tábornok hadtesténél voltam.

Nem lehettem olyan szerencsés, hogy a francia hadsereg első támadásában részt vegyek Saarbrückennél, ahol a poroszok előhadát diadalmasan kiverték a franciák, s csakugyan ők szedték össze a sebesülteket.

A mi legelső két sebesültünk egy angol volt meg egy badeni; német szolgálatban levő tisztek.

Három vakmerő tiszt a németek táborából lóháton, teljes egyenruhában, fényes nappal belovagol a francia tábor közepébe. Ott előre-hátra nyargalásznak, az előőrsöt levágják, ételt, italt rekvirálnak, feljegyzik a francia hadállást, a csapatok elhelyezését, megszámlálják az ütegeket; míg egyszer a franciák észreveszik, hogy nini, hiszen ezek ellenséges tisztek! Akkor aztán visszafordulnak, lövöldözve, vagdalkozva a rájuk rohanó francia csapatokkal, két tisztet a franciák közül lelőnek, de az egyik halálra sebesülten visszalő, s az angolt hasba lövi, az leesik a lováról; a badenit összevagdadják; de a harmadik utat tör magának, s a francia táborból visszanyargal a poroszokhoz.

Ezt én rossz ómennek vettem. A franciák annyira bizakodtak, hogy elhanyagolják az előőrsi szolgálatot.

Másnap a poroszok háromszoros túlnyomó erővel támadták meg Douay tábornok hadtestét Weissenburgnál.

Ez biz a franciák hibája volt; nekik kellett volna háromszoros erővel megtámadni a poroszokat.

A franciák hősiezen harcoltak a túlnyomó ellenséggel szemben, abban a hitben, hogy a nagy ágyúzásra majd csak segítségükre jön valamelyik szomszédságban levő hadtest, s e hősi küzdelemben erősen meg lettek a hadsoraik tizedelve. Előbb a helységben védték magukat; onnan porosz lövegek által ki lettek szorítva; akkor a szőlők és csaltok között foglaltak állást, tovább harcolva. Halottakkal és sebesültekkal volt fedve a tér, árkokban, bokrok mellett heverték.

– Uram – mondám az én törzsorvosomnak –, ma itt nem mi fogjuk fölszedni a sebesülteket, ha csak a golyózápor között oda nem megyünk a vér mezejére az ambulance-okkal.

– Próbálja ön meg, ha van kedve.

– *Kedvem.* (Hiszen azért jöttem ide.) A rendelkezésemre adott tizenkét mentőlegényt magam mellé véve, behatoltam a hordályakkal a csataterre.

Semmi dicsekvés nincs benne. A katonák a legnagyobb csatadűh közepett sem lőnek puskával a mentőcsapatokra. Hanem az megtörténhetik, hogy egy szétpattanó gránát szilánkjá közéjük téved.

S volt alkalmam ezeknek a gránátoknak a működését megfigyelni.

Az ágyúdörgés, fegyverropogás egy percig sem tartott szünetet. A franciáknak mitrailleuse-eik voltak; azoknak a recsegő kerepelő ropogása valami rémséges zene volt a halálordítás közepett. Csakhogy a félelmes mitrailleuse-nek egyenrangú ellensége támadt a Krupp-ágyúban. Ez nem golyókat, hanem pokolgépeket okádik. A hosszú cylinder alakú löveg ahol leesik, ott elsül, s mintha egy ágyúból kilőtt másik ágyú volna, kartácszáport szór ki a torkából. A mitrailleuse csak ezer lépésnyire arat, de a Krupp-ágyú kétezer lépésnyire kaszál.

A sebesültek, akiket a csataterén felszedtünk, mind kartácslövés által voltak megsérülve. Ott heverték a rekettyésen, mely a két ellenséges sereget elválasztá. A poroszok ágyúgolyói magasan a fejünk fölött süvöltöttek el. Az én betanult legényeim olyan nyugodtan dolgoztak ott, mintha csak a mezőn hordanák össze a kévüket. Tudták, hogy a gyilkos lövegek nem őket keresik, hanem a franciák ütegét, mely a poroszok előnyomulását akadályozza.

Én azt a leírhatlan mámort éreztem, amely mindenkit meglep, aki először kerül derék ütközetbe.

Itt álltam a halál birodalma közepett, a rettenetes *Malach Hamovesh* angyalainak a zsinatjában. Valami szent borzalom fogott el az én uramnak, a mindnyájunk urának közelléte előtt. Ezen a reszketésen át kell esni mindenkinek.

Látni alig lehetett az ütközetből valamit. Az ágyúfüst, mint lomha köd feküdt meg a völgyet, a porosz gyalogság a földön kúszva hasmánt nyomult előre, csak a puskák füstje árulta el az arcvonalát, s a francia gyalogság hevenyészett árok, fa, mellvédek mögül lőtt; csak a zuávok, a turcok veres fővegei bukkantak fel időközönként.

A fegyverropogás között a jeladó kürtszó osztotta a parancsokat.

Egyszer aztán valami más hangzású trombitászó hangzott fel az oldalunkban.

A mellém rendelt veterán sergeant megkapta a karomat.

– Monsieur, most loholjunk innen a saraglyáinkkal, mert lovasság jön!

– Ellenséges lovasság?

– Az mindegy ördög; akár ellenség, akár jó barát. Ha lovasság talál útban, legázol bennünket.

Mi tehát felkaptuk a hordágyakat, s igyekeztünk sebbelobb a harc vonal mögé jutni.

Mind a kettő jött. Lehetett hallani messziről, amint ezernyi paripa patái alatt dübörög a föld: „Quadrupedante putrem strepitu quatit ungula campum!”

Jobb szárnyunkat megkerülve egy porosz huszárezred közeledett gyors kocogásban.

Ezzel szemben egy francia lovas vadászrezred vágatott a magaslatról, lejtőn alá. Az ezredet maga a főparancsnok, Douay tábornok vezette.

Erős nyugati szél fúj; a felvert por a francia lovasságnak előtte, a porosznak mögötte járt.

Egyszer csak a porosz huszárezred kétfelé vált, jobbra, balra kanyarodva, s mögötte előtűnt egy egész ágyúüteg, mely hatalmas décharge-zsal üdvözölte a chasseur-öket.

A kartácsok iszonyú dülást követtek el a francia lovasságban, hanem azért annak a rohamát fel nem tartóztathatták. A chasseur-ök ádáz ordítással rohantak a porosz lovasokra. Az ütegnek nem volt ideje másodszor löni. Az ágyúkat hirtelen felkapcsolták, s lovas üteg, huszárezred megfordulva vágatott a francia lovas vadászok elől. Azt hittük diadal, pedig csak ravasz hadicsel volt.

A por elvonultával én csak azt láttam, hogy a csatamezőn vonagló paripák és kínlódó vitézek hevernek szerteséjjel.

Siessünk menteni.

Rémlátvány volt! Ember és állat egymáson henteregve; a halálra sebesült lovak nyerítettek, a harcosok káromkodtak, egy-egy paripa elfutott, magával hurcolva a kengyelbe akadt halott lovagját.

A halálra sebesültek között volt maga Douay tábornok is. Mikor a vén sergeant kiszabadítja a lóva alól: szökött a nyakából a vér.

– Oh, mon général! – zokogott a veterán, kendőjével tapasztva be a tátongó sebet.

– Ne sírj! – hörgé a tábornok – kiáltsd helyettem: „en avant!”

Nem jó vezényszó volt.

A huszárokat üldöző chasseur-ök egy komlóültetvény elé kerültek, mely meg volt rakva porosz lövészekkel. Azok aztán hátba fogták őket, gyilkos tüzelést indítva meg gyorspuskáikkal.

A chasseur-ök most a komlóültetvény ellen fordultak. Az pedig rettenetes erősség: a magas komlópóznák erős sodronyokkal dúcokhoz kötözve lehetetlenné tesznek minden lovastámadást.

A gyönyörű lovas vadászrezred ott pusztult el.

A főparancsnok elestével aztán el volt döntve az ütközet sorsa. Megjött ugyan nagy későre Mac-Mahon tábornagy a hadseregével, de már akkor Douay hadteste szét volt zavarva; Weissenburgot oda kellett hagyni.

A visszavonulás egyébiránt a legnagyobb rendben történt meg. A poroszok kezébe nem sok fogoly került, s azok is nagyobbreszt zuávok voltak meg turcok, nem igazi franciák.

Azt senki sem fogadta el, hogy meg lettünk volna verve. Mindenkit lelkesített az a meggyőződés, hogy a weissenburgi küzdelem, csekély védő haderővel túlnyomó támadósereg ellenében, tervszerű részlete volt csupán egy nagy, döntő ütközetnek. Azt hitte minden francia katona, hogy ez csak ismétlése a lombardiai nagy ütközetnek, amidőn a francia-olasz hadsereg balszárnyát engedték Benedek tábornagy által hanyatt-homlok döntetni, hogy azalatt Solferinónál a francia hadsereg zömével az osztrák armádia derekát törjék keresztül. Most is úgy lesz. Itt van még Mac-Mahon egyfelül, másfelül Bazaine két deréksereggel.

Másnap megjelent közöttünk Mac-Mahon és maga a császár, fiatal trónörökösével, s a weissenburgi ütközetben kitűnt hősöknek érdemrendeket osztottak ki. Nekem is jutott belőle egy. Az öreg Duval ajánlatára kaptam a becsületrend lovagcsillagát. Egy párizsi lap reportere csodadolgokat írt rólam a lapjának, az önfeláldozó magyarról. Gondoltam rá, hogyha majd ezt olvasni fogja az „asszony”, mondani fogja magában: mégsem *mindenütt* olyan gyáva az az ember!

De bizony hiába vártunk mi a visszatorlásra. Weissenburg után következett Spicheren, Wörth. A németek mindenütt túlnyomó erővel támadták meg a franciákat, s kiderült, hogy tüzérségi fegyverzetük jobb, mint a franciáké. Mac-Mahon seregét elválasztották Bazaine-étől. Az óriási harcokban Résonville, Gravelotte előtt, Bazaine másfél százezer emberét visszaverették Metz erődítményei közé, Strasbourgot ostrom alá fogták, s Mac-Mahonnak elzárták az útját Párizs felé.

Ahány ütközetünk volt, a sebesülteket mindig az ellenség szedte össze a csatateren.

Természetesen egyik hadtest a másiknak a dolgáról nem tudott semmit. Amelyik vereséget szenvedett, az szentül hitte, hogy a másik hadsereg győzött.

A párizsi hírlapok és a börze is megtették a magukét e részben.

Egy este, mikor futáshoz hasonló erőszakolt mars után megérkeztünk egy városba: a kávéházban kezembe vettem egy hírlapot. Kíváncsi voltam a börzetudósításra. „Párizs. Óriási hausse! A járadék 68,15-re hágott, nagy győzelemhírek!”

No, akkor az én kétmillió frankom lángot vetett!

Hanem aztán mikor a kövér betűs diadalhíreket elolvastam, ez az *örömem* tetemesen alábbszállt: „*Mac-Mahon szétverte a porosz hadsereget, a porosz koronaörökös el van, fogva!*” Éppen aznap hagytuk martalékul az összes tábori poggyásunkat az ellenség kezében.

Hát így csinálják a börzén a hausse-t?

De vajon meddig lehet a börzét hazugságokkal traktálni?

Meddig? – Mindig!

A Mars la Tour-i népirtó ütközet után már valóságos céltalan futás volt a Mac-Mahon alatti csapatok sorsa. Az ellenséggel érintkezésbe jutott katonák nem is

gondoltak már a védelemre. Ha egy csapat porosz ulánus megjelent az országúton, minden ember futott a kerteknek; a gyalogok elhányták a puskáikat; a vértsek ledobálták mellvértet, sisakot; a tüzérek elvagdalták az ágyúban fogott lovak istrángjait, s felkapva rájuk, elváltattak a világba. Nekem lóháton kellett a sebesülteket szállító szekereim mellett revolverrel a kezeimben nyargalászni, hogy a marodeur-ök ki ne dobálják a betegeket, s maguknak ne vegyék el a szekereimet.

Egyszer magamat is majd elfogtak a bajorok. Valami kisebbszerű ágyúcsetepesté folyt az úton két francia és két német löveg között. A francia ágyú nagy hirtelen le lettek szerelve a németek golyói által. Maga a tüzértiszt is nehéz sebet kapott. Én felvettem őt a vállamra, s kihoztam a tűzből. A bajorok még egy srapnelt küldtek utánunk, mellyel be lett fejezve a csatározás. Amint a szórólöveg a fejünk fölött szétpukkant, én egy ütést éreztem a képim bőrrenyőjén. Nem törődtem vele. Bizonyosan a srapnel borítékjából egy szilánk téved oda. Nem tudott két hüvelykkel jobban találni?

Amint a sebesült tisztet elhelyeztem a kocsimon, én is felkaptam a lovamra, s siettem a futók után.

Egy patak hídjánál megtorlódott a futó katonaság.

Én nem sokat tétováztam: nekivágtam a szekereimmel a patak medrének, hogy a sekélyen átgázoltassak.

Egy bajor huszár-rotta utánam vágatott, s a pataknál utolért. Egy fiatal hadnagy volt a vezetőjük.

– Rendez-vous! Demandez pardon! – kiálta rám a hadnagy, revolverét a homlokomnak szegezve.

Ahán! Itt jön az „én emberem!” Hiszen tégedet kereslek már régen!...

Odafordultam feléje, s belenéztem a pisztolya csövébe. Németül feleltem neki.

– Hát csak lőj agyon, kamerád! Nem adom meg se magamat, se a sebesülteimet.

Nagyot bámult rám a fiatal vitéz, aztán leeresztette a homlokomnak szegzett pisztolyát.

– Elzászi vagy? – kérdé tőlem.

– Nem. Magyarországi vagyok.

– No, hát eredj Isten hírével!

S azzal engedett békén a mentő szekereimmel együtt átgázoltatni a patakon. Én aztán a répaföldeken keresztül elkerültem a veszélyeztetett országutat, s estére bevergődtem a chalons-i táborba.

Rátaláltam a tábori kórházra.

Hajh, az öreg Duvalnak átkozott rossz munkája volt ma!

Csupa lábsérült katonákat kellett ápolnia. A dicsőséges kard vágta, golyó zúzta sebek helyett feltörött bokákat és sarkakat kötözgetni.

Összecsókolt, mikor három szekér igazi sebesültet adtam át neki. Azt mondta, hogy derék fickó vagyok. Megengedte, hogy én segédkezzem neki a sebészi műtéteknél, ami nagy kitüntetés volt.

Mikor aztán elkészültünk a munkával, kimosakodtunk, akkor azt mondá az öregúr:

– No, mármost én is adok neked valamit. – S a kabátzsebébe nyúlt.

Azt gondoltam, szokás szerint, egy elszívhatatlan szivarral fog megkínálni.

Ezúttal nem szivar volt.

– Átadom neked az elbocsátási leveledet.

Majd hanyatt estem.

– Elbocsátási levelem? Miért bocsátanak el?

– Azt kérdezd meg Trochu minisztertől. Az ő rendelete, hogy minden idegen tisztet azonnal el kell távolítani a francia hadseregből.

– Hát megérdemlettem én ezt?

– Igaz, hogy nem érdemletted meg, fiacskám. Nagyon bátran viselted magadat. Sok sebesültet összehordtál. Ott jártál a legnagyobb fegyvertűzben. Hanem hát csodálatos dolog az, hogy teneked nem történt soha semmi bajod. Mindég ép bőrrel kerültél vissza. Nem tudnád megmondani az okát, hogy miért tetted annyiszor kockára az életedet, holott te nem vagy francia?

Hát én tudtam annak az okát, de nem mondhattam meg.

Igazuk van a franciáknak, ha az ilyen emberben, mint én, gyanakosznak; aki soha sebet nem kap az ütközetben, s mindenüvé odafurakodik. Hát még ha azt is meg fogják tudni, hogy ma egy üldöző bajor huszártiszttel németül beszéltem, s arra az hagyott engem továbbvonulni. A vert seregnek joga van árulásról álmodni.

És abban is igazuk van a franciáknak, ha azt mondják nekem: – Mit használod te fel a mi nemzeti szerencsétlenségünket a te öngyilkossági kísérleteidre? Azt gondolod, hogy ilyen világháborút azért gondolt ki Mars isten, hogy a te aprócska családi contraversiádat eligazítsa vele? Ha meguntad az életedet: eredj, ott egy fűzfa, kösd fel rá magadat!

Duval úr csak ekkor vett rajtam észre valamit.

– Nézd csak, nézd! Te meg vagy sebesülve a homlokodon.

Eddig nem is gondoltam rá.

– Valami kartácsszilánk horzsolt talán. Nem érdemes a flastromra.

Átvettem főnökömtől az elbocsátási levelet, aztán resignáltam neki a hátszobát, a kórházi készleteimet, meg a két szekereimet. A harmadikat megtartottam magamnak a tovautazásra. Ez volt most a leggyorsabb alkalmatosság: a saját ekvipázs. A vasútnak mind katonaszállításra voltak lefoglalva.

Mielőtt Chalons-t elhagytam volna (késő éjjel), betértem egy útszéli kávéházba, elfogyasztani egy csésze kéményseprő folyadékot, amit feketekávének neveztek.

Lenn a völgyben vakító fény támadt.

A császár parancsára felgyújtották a tábori sátrakat. Tova szállításukra már nem volt idő. Az egész tábori felszerelést el kellett égetni és aztán futni – ki tudja merre.

A kávéházban kézzel kézre forgó párizsi hírlapokban ritkított betűs sorok hirdették nagy fennen

„A porosz hadsereg szétszóratott. Kétszáz ágyú zsákmányul esett. Moltke tábornagy fogoly, Bismarck halálra sebesült! – Járadék 71,25.”

Azt tehát elértem szépen, hogy a vagyonom megsemmisült, hanem énmagam életben maradtam.

A halál nem található sehol!

A „sweet home” (édes otthon)

Csúnya locspocs időben érkeztem meg Párizsba.

Már előtte való napon folyvást vert bennünket az eső. A nagy ütközetekre rendszeren meg szokott jönni a zivatar. A poéták azt mondják, hogy az ég le akarja mosni könnyeivel a földről az emberek által kiontott vért; a természettudósok pedig azt mondják, hogy a tömérdek felrobbant lőpor gáza idézi elő az esőt. Tény, hogy minden nagy ütközet után bőrig ázunk.

Mikor az egylovas bérkocsiból kiszálltam a hotelem előtt, azt kérdezé a portásom, hogy kit keresek. – „Magamat”. – Nagy mesterségembe került megéretetni vele, hogy én vagyok a gazdája. Arra kinyitotta előttem a lépcsőajtót s beeresztett. Aztán meghúzta a csengettyűt háromszor. Ez azt jelenti, hogy az „úr” érkezett meg.

A komornyik az előszobába jött ki elém. Szemet-száját tátott, mikor megpillantott. Szép figura lehettem. Fejemen egy kopott veres képi, átlikasztott ellenzővel, a homlokom piszkos, véres kendővel átkötte, arcom feketére égve, s háromhónapos bozonttal benőve, egyenruhám piszkos, foltos, afölött egy gumiköpenyeg csuklyával, lábaimon combig érő csizmával, felkötős sarkantyúval, piszkosan, sárosan, oldalamon kard és revolver és szalonnás tarisznya.

– Itthon madame? – kérdém tőle.

– A budoárjában van.

– Mondja ön neki, hogy megjött a „monsieur”, aztán csináljon tüzet a szobámban, át vagyok ázva.

A komornyik emberszerető férfiú volt; azt mondta, hogy sétáljak be csak a szalonba, ott már ég a tűz a kandallóban.

Aztán mondja még valaki, hogy nincsen demokrácia! Mikor egy ilyen ágrulszakadt marodeurt bebocsátanak a szalonba; a saját felesége szalonjába.

Csakugyan égett már a tűz a kandallóban. Odaálltam eléje, hogy egy kicsit átjárjon a meleg.

Pár perc múlva a komornyik eltávozása után bejött az asszony. Sietve lépett be, hanem aztán megállt az ajtóban.

No, bizony volt oka rá, hogy megijedjen tőlem.

De ha az én alakom ijesztő volt órá nézve, az ő alakja meg éppen gyűlöletes volt nekem.

Három hónap óta nem láttam. Azóta nagyot változott.

Más férj előtt ilyenkor a nő gyönyörúséges, nekem utálatos volt.

– Ön eljött a táborból? – rebegé halkán.

– Igen. Elcsaptak.

– Önt? Hogy lehet az?

– Azt hitték, hogy az ellenség kéme vagyok.

– Esztelenség! Hisz önről annyi dicséretet írtak a lapok. Hányszor veszélyeztette az életét a sebesültek miatt.

– Éppen azzal lettem gyanús. Tisztességes felcser nem ögyeleg az ütközetben.

Eközben letettem a sipkát a fejemről.

– Ön meg van sebesülve? – hebegé az asszony.

– Bagatell! Egy kis horzsolás. Már behegedt.

A gumiköpenyegét is levetettem magamról.

– Hiszen ön érdemrendet is kapott.

Ott fityegett a légion d'honneur a mellemen.

Dühös voltam, leszakítottam onnan; a kandallóba akartam dobni.

Az asszony megkapta a kezemet.

– Nem, nem! Ne tegye azt! Hagyja a mellén!

S ő maga tűzte azt fel újból a kabátomra.

– Igaza van. Hadd legyen ott. Legalább van rajtam egy „folt”, amelyik *becsületos*.

– Beszéljünk másról.

S ugyan minek is volna ezt a tárgyat tovább úzni-fűzni?

Egy csatából megjött katonának a kapott sebéről vagy a kapott érdemrendről beszélni a felesége előtt? Mikor én nem vagyok igazi katona, a sebem nem igazi seb, s a feleségem nem igazi feleség. S még az érdemrendem sem az én érdemem.

– Hogy van ön? Beszéljünk arról.

S aztán kikérdeztem, mint egy lelkiismeretes házi orvos, hogy érzi magát? Egész szakszerűleg. Ő felelt, ahogy páciens szokott nyilatkozni az ordinárius előtt, adtam neki tanácsokat, hogy minő életrendet kövessen.

Mikor az megvolt, akkor azt kérdeztem, hogy nem jöttek-e leveleim?

– Csak egy jött a napokban, de az is felbontva érkezett.

– Ki bontotta fel?

– A rendőrségnél bontották fel, az idegenek külföldről érkezett leveleit egy idő óta mind felbontják.

– Belenézett ön is a levélbe?

– Hogyne! De nem tanultam belőle semmit, mert chiffreekben van írva.

(Aha! Ez a brüsszeli börzeügynököm tudósítása.)

Én úgy tettem, mintha nem volna rám nézve sürgetős a levél elolvasása. Beszéltem magamnak az asszonnyal a párizsi élményeiről. Tarka világ volt itt azalatt!

Csak akkor hagyta el a szalont, mikor a komornyik jött jelenteni, hogy már ég a kandallómban a tűz.

Akkor azt kérdezte tőlem az asszony, hogy nem akarok-e vele vacsorálni?

– Elszoktam én már attól; majd sütök magamnak egy darab szalonnát a tűznél.

Azt gondoltam, még mindig a bivouacon vagyok.

A szobámba átmenve, ott találtam az íróasztalomon a levelet, lenyomtatva egy bronz súlyzóval.

Az ügynökömtől jött a levél. A titkos írás kulcsa a zsebemben volt, egy cigaretta-hüvelybe felírva. Ha véletlenül elestem volna a vérmezőn, azt is elszívta volna valami *krankenwärter*.

A levélben ez állt:

„Önnek a rám bízott összege megkétszereződött. Most van nálam négymillió frankja. A baisse folyvást tart. A párizsi börzén pár napig roppant hausse-t idéztek elő hamis győzelmi hírekkel. Annál nagyobb lett a visszaesés. A franciák mindegyikét vesztenek. Ha ön beleegyezik: én tovább dolgozom a pénzével baisse-re.”

A táborban megtanultam káromkodni.

– Sapristi! Én nem így alkudtam! A sors iróniázik velem. Én el akarom veszíteni azt az elátkozott pénzt, melyért életem, lelkem üdve, becsületem lett becserélve, s a vakszerencse ahelyett megkettőzteti azt. Megduplázva sem kell!

Rögtön megírtam a választ az ügynökömnek, azt a határozott utasítást adva neki, hogy rögtön forduljon át az egész összegemmel a hausse-ra. A levelet átdolgoztam chiffre-ekre, s elküldtem postára a komornyik által.

S aztán elővettem az iszákomból a szalonnát, prófuntot, s a kandalló tűzénél elkezdtem azokat megpirítani.

Aki négymillió frankot kidob az ablakon, az csak megengedhet magának ilyen fényűzést.

Hanem a konyak már nem ízlett rá. Három hónapig egyebet sem ittam, mint konyakot. Az jó hideg és meleg ellen, éhség és szomjúság ellen; jó az influenza ellen, a váltóláz ellen, aztán meg a félelem ellen.

Most már itthon vagyok; nem kell több konyak. Ahelyett jólesik egy pohár tiszta víz.

Ah, milyen régen nem ittam már tiszta vizet. Beh jól esett! Mégiscsak nagy boldogság az az édes otthon! Kap az ember friss vizet innya.

Drága sweet home!

Vox populi...

Az utcán éktelen nagy zsvaj volt; behallatszott a szobámba a záró redőnyökön és belső táblákon keresztül. Én ezt egészen normális állapotnak találtam. Párizsban nem lehet befogni a száját. Ok pedig van elég a kiáltásra.

A komornyik, kit a postára küldtem, halálsápadt arccal rohant be hozzám.

– Monsieur! Meneküljön! Az émeute közelít!

– Hová közelít?

– Ehhez a hotelhez. Ön előtt egy német diplomata lakott itten. A nép megszokta ezt az ő lakásának tartani: valaki odadobta közéjük a jelszót, s most idejönnek a házat megostromolni. Már két német nevű bankárnál minden ajtót, ablakot összehörttek.

– Majd beszélek a fejükkel. Ön menjen madame-hoz, s kérje fel a nevemben, hogy vonuljon a télikertbe, s akármi zajt hall, ne jöjjön elő.

Azzal felkötöttem a kardomat, feltettem a sipkámat, s lementem a lépcsőkön.

A kapus már akkor bezárta az ajtót. Kívülről hatalmas döngetés hangzott rajta.

Mondtam a kapusnak, hogy nyissa fel az ajtót. Kihúztam a kardomat, s kiléptem a felnyílt utcaajtón.

A sokszor látott kép tárult elém. Minden osztályból összeverődött csőcselék: blúzós férfiak, cilinderkalapos járdataposók, diákok, gaminok, kofák és divathölgyek festői egyvelegben.

Aki az ajtómat döngette, az egy lakatoslegény volt; gondolom, hogy nem volt egyéb oka rá, minthogy volt neki hozzávaló kalapácsa.

Mikor kiléptem, akik legközelebb estek a kapuhoz, visszavonultak. Többen kiabáltak: „Nini! Egy katonatiszt.”

Én pedig hangom teljes erejével odakiáltottam a tömegnek:

– Citoyens! Itt ebben a házban egy beteg asszony van. Aki ezen az ajtón be akar törni, annak a fejét én kettéhasítom.

Ez bizony nem olyan szónoklat, amivel a fellázadt népet le lehet csillapítani.

Egypár legközelebb álló gommeux, akit a skandalum hoz ilyen helyre, gyorsan visszahúzódott a hölgye mögé, hanem a kalapácsos erősen ütötte a mellét és kiabált, hogy az ő fejét próbáljam kettéhasítani. A távolabb állók felemelt botokkal és esernyőkkel hadonásztak.

Ei voltam szárnva.

Egyszer csak megkapta valaki hátulról a kezemet a karddal.

A feleségem volt ott.

– Mit keres ön itt? Minek jön ide?

Odafurakodott mellém.

Ő aztán tartott szép beszédet a néphez. Sohasem hittem volna, hogy ilyen szépen tud deklamálni.

– Citoyens! Mi nem vagyunk németek, ellenségek, hanem magyarok, jó barátok. Férjem a francia hadseregnél szolgált. Nézzenek a homlokára: Franciaországért kapta e sebet; nézzenek a mellére: Franciaországtól kapta a becsületrendet.

Én reszkettem a dühtől.

Mit dicsér engem ez az asszony a nép előtt, aki szívében megvet?

– Madame! Menjen a szobájába! – rivalltam rá. – Itt önre nincs szükség. Bocsássa el a kezemet! Hadd vágok a canaille közé!

De olyan erősen átszorítá mind a két karjával a jobbomat, hogy nem bírtam azt kiszabadítani.

Utoljára felkaptam a nőt az ölembe, s nem törődve azzal, hogy mit üvölt a nép, felrohantam vele a lépcsőn; bevittem a különszobájába, s ott ledobtam az ágyára.

– Maradjon fekve! – kiálték rá. – Ön az életével játszik.

– Hát akkor maradjon ön itt mellettem – esengett. – Ne menjen vissza a nép közé!

– Eh! Ettől a parasztos csőcseléktől meg tudom önt védelmezni, de egy görcsrohamtól nem, s ez önnek az életébe kerülhet.

E szóra úgy tetszett nekem, mintha mosolyt láttam volna az arcán.

Én már mindent rosszra magyaráztam.

Azt hittem, hogy az alatt a mosoly alatt az a gondolat rejlik: „Féltesz ügye? Ha meghalok, vissza kell adnod a hozományomat a rokonaimnak!”

Szeretném, ha itt tépnének szét a szemei előtt.

Miért nem jönnek hát utánam? Mit késik rám rohanni a megharagított oroszlán: a nép? Nem a szemébe vágtam azt, hogy „canaille!”

A következő perc meghozta a magyarázatot. Az utcán trombitajelszó hangzott; azután paripák robogása. A császári gárda maga érkezett meg, s az nagy hirtelen megtisztította az utcát a zendülő tömegetől. Az utcai zaj elvonult másfelé. Másutt is van beverni való ablak.

Nemsokára férfihangokat hallottam a teremben.

Az asszonyt még egyszer kértem, hogy maradjon az ágyban csendesen, s kimen-tem a terembe.

Egy rendőrbiztos beszélt a komornyikkal.

Midőn meglátott, nyájasan üdvözölt, s a komornyiknak inte, hogy hagyjon magunkra.

Én megköszöntem neki a gyors segílyt, mely házunkat a rombolástól megszabadítja.

– Efelől meg lehet ön nyugodva: ez elmúlt – mondá a biztos –, hanem valami más, komoly baj van.

– Nekem van komoly bajom?

– Önnek. A rendőrségnek tudomására esett, hogy ön egy chiffre-ekkel írt levelet kapott Brüsszelből.

- Tudom. Fel is bontották a leveletem.
- Ön erre a levélre válaszolt. Szintén chiffre-ekben. A levél ezelőtt egy órával lett feladva a postára.
- S már ennek a tartalma is ott van a rendőrségkezében?
- Igen. – Lesz szíves nekem átadni e titkos írásnak a kulcsát?
- De uram, az a levélváltás üzleti titkokat rejteget, amiket én egy harmadiknak nem árulhatok el.
- Biztosíthatom önt felőle, hogy rendőrségünk éppoly titoktartó, mint a velencei nyelvtelen kóoroszlán.
- S mi történik velem, ha nem adom oda önöknek a titkos írás jegyeinek kulcsát?
(Ha azt mondja, hogy főbe lőnek, akkor nem adom oda.)
- Akkor rögtön kitoloncozzuk önt Párizsból, s a belga határig a lába sem éri a földet.
- (Az már más! Ebből nem kérek.)
- No, hát tessék velem a dolgozószobámba jönni, s hüvelyezzük le mind a két levél tartalmát.
- Ott volt a zsebében a rendőrügynöknek mind a kettő.
- Az első az én ügynököm levele volt. Ezt már ismerjük.
- A második pedig volt az én válaszom. Ez pedig így szólt
- „A franciák győzni fognak, tegye ön fel összes vagyonomat hausse-ra.”
- A rendőrügynöknek kicsordult a szeméből a könny.
- Egészen meg volt hatva azáltal, hogy íme, egy idegen ennyire bízik a franciák diadalában: összes vagyontólteszi rá!
- Én pedig szerettem volna magamnak tapsolni: „Bravó, Dumány! Ezt a komédiát jól játszottad!”
- Ekkor a rendőrügynök bizalmasan megszorítá a kezemet, s nagy suttogva így szólt:
- Jól van, uram. Ez rendben van. Hanem mármost adok önnek egy tanácsot. Ne maradjon ön egy napig sem tovább Párizsban. Ma még mi parancsolunk itt, de hogy holnap ki fog parancsolni, azt senki sem tudja. Azért pakoljon össze rögtön, s fusson az asszonyával együtt, amerre még ma szabad az út. Holnap lehet, hogy én is futok.
- Köszönöm, uram.

Ezzel átadtam a derék férfiúnak az útleveletem láttamozás végett. Két óra múlva már kezemben volt az útlevel. A hajnalt már a vasúton láttuk meg. Az asszony megvallotta, hogy nagyon boldogul érzi magát, amidőn Párizst elhagyhatja.

Fortuna ördögasszony

Két egész nap telt bele, amíg Párizsból Brüsszelig el tudtunk vergődni. Minden vonat túl volt zsúfolva kiutasított idegenekkel és menekülőkkal, s minden állomáson hosszú ideig kellett várni a renden kívüli vonatokra, amelyek tartalékos katonákat, nemzetőröket, hadiszereket szállítottak Párizs felé. Azonkívül minden városban ki kellett szállni valamennyi utazónak, s a rendőrbiztosok előtt igazolni magát útlevelekkel, s a málháit megmotoztatni.

Rám nézve még azzal is meg volt nehezítve az igazolás, hogy a homlokomon levő seb elárulta, hogy valamiféle katona vagyok. Az effélének pedig Trochu kemény parancsa szerint meg volt tiltva Franciaországot elhagyni. Nekem tehát még az útlevelen kívül az elbocsátási dekrétumomat is elő kellett mutatnom Trochu parancsa szerint. Ezen aztán eltanakodtak a messieurs-k, hogy melyik parancsát tiszteljék Trochunak: amelyik kikerget, vagy amelyik bennmaraszt.

A határnál pedig éppen négy óráig kellett időzni a vonatnak, az általános poggyászmotózás végett, s nekem ezalatt be kellett mennem a térparancsnoksághoz, és igazolnom magamat, hogy nem vagyok katonaszökevény, sem spion, hanem szabályszerűen elcsapott, idegen, önkényes tábori orvos; s becsületszavamra adnom rá, hogy a hölgy, akit magammal viszek, valóságos törvényes feleségem.

Mikor végre késő éjjel bevergődtünk Brüsszelbe, alig tudtunk szálláshoz jutni. Minden hotel túl volt tömve. Nagy nehezen tudtam szert tenni egy harmadik emeleti szobára. Oda felbocsátottam az asszonyt a lifton; magam pedig lementem a kávéházba egy pohár puncsot meginni.

Ott is ember ember hátán volt. Úgy látszik itt nem akar éjszaka lenni. Öten-hatan olvastak egy hírlapot. Valami nagyon érdekes hír lehetett benne. Olyan lárma volt, hogy nem értettem semmi szót.

Kértem a garçont, hogy szerezzen nekem is egy hírlapot. Megsúgta, hogy ezek már régiek: esti lapok; hanem ha nem sajnálók öt frankot kiugratni, elküld a nyomdába, s hozat számomra egy reggeli lapot. Természetes, hogy nem sajnáltam az öt frankot.

Mint tapasztalt hírlapolvasó, a lap hátulján kezdtem: ott vannak a táviratok.

Az egyik Arlonbul kelt, s azt a hírt hozta, hogy Mac-Mahon állása nagyon jó, erődívenyek mögött áll, melyek képesek 300 ezer embert feltartani; a tegnapi ütközet a franciák győzelmével végződött.

A másik sürgöny Meziers-ből azt táviratozta, hogy a tegnapi véres csata a francia sereg vereségével végződött, mely a német sereg által a belga határ felé szorították. A császár Mac-Mahonnál van. A csatavonal Barile-től Lachapellig terjed. 3000 francia 500 lóval belga területre szorítottatott át; s ott a fegyvert lerakta.

Az asztalszomszédom (úgy látszik francia) udvariasan kért, hogy mutassam meg neki is a táviratokat.

Odatartottam eléje a lapot.

– Eh! Ezek még a tegnapi esti lapból vannak ismételve, elkésett előfizetők boldogítására. Lesz újabb. Nézzük a lapnak az első lapját.

Ott sohasem szokott távirat lenni.

Ezúttal volt. Éppen a lapnak a homlokán. Akkora betűkkel nyomtatva, mint egy darázs.

„Szerdán. Szeptember 2., délután 8 óra. Mac-Mahon hadserege megadta magát, lerakta a fegyvert. Mac-Mahon súlyosan megsebesült, helyette Wimpffen tábornagy vette át a vezényletet. Ő írta alá a kapitulációt. Napóleon személyesen maga adta meg magát a porosz királynak.”

Az én szomszédom elájult, és lefordult a székről. A garçonok kivitték a szabadba, fellocsolni. Ez szenzációt keltett a vendégtömegben. Valaki elájult. Valamit olvasott. Mit olvasott? A legelső kérdezőnek adtam a hírlapot. Nekem már elég volt. Azt azután feltolták a biliárdra, onnan olvasta fel a táviratot a sokaságnak.

Én pedig felmentem az asszonyhoz.

Ébren volt; ruhástul együtt vetette le magát az ágyra. Minthogy csak kettőnknek volt egy szobánk: nem vetkőzhetett le. Egy *idegen* férfi előtt!

Bocsánatot kértem tőle, hogy háborgatom a nyugalmat, de ezt a nevezetes nagy eseményt tudatnom kellett vele.

Erre neki is egyszerre kiment az álom a szeméből. Felkelt az ágyról, s odajött hozzám.

– Lássa ön, milyen isteni gondviselés volt az, hogy önt elbocsátották a hadseregtől. Most ön is el volna fogva. Ami rossznak látszott, milyen jó lett belőle.

Az első pillanatra magamat is megkapott ez a hálaérzet. Bizony furcsa, komikus megoldása lett volna az én tragédiámnak, ha én, ahelyett, hogy a haláloamat találtam, találtam volna egy átkozottul unalmas *dolce far niente*t Mainz vár sáncai között! Tehát a „rosszbul” lehet valami „jó”.

Szeretném tudni, hogy *javítja* meg az én *elrontott* életemet valaki, valami?

Szegény asszony! Ha sejtenéd, hogy ezzel a katasztrófával a te egész vagyondod hamuvá lett!

Jó alvást kívántam neki. Azt mondtam, elmegyek valami jó szállást keresni magánházban. Itt nem maradhatunk.

Ha jól emlékszem rá, kezet is adtunk egymásnak: szórakozottságból.

Visszamentem a kávéházba. Egy lélek sem volt már ott a szolgálattevő személyzeten kívül. Hová lettek? – Minden ember elszaladt a börzére.

Börzére? Hajnali négy órakor.

Hja! Ezen a napon nem volt se éj, se nappal a börzén. Éjjelnappal ki voltak világítva a folyosói; a gáz égett a nagy kandeláberekben. Ilyenkor nagy dolog folyik ott.

Magam is kíváncsi voltam odamenni.

A bejutáshoz igen jó ajánlólevelem volt, a két öklöm; anélkül be nem jutottam volna. Benn a teremben már öklöződtek. Egy sáncostrom Spicherennél csupa szimfónia ahhoz a lármához képest, ami odabenn folyt.

Én egy börzeszolgának húsz frankot ígértem, ha kihíja a kulisszák közül egy pillanatra X. urat, az én börzeügynökömet; átadtam neki a névjegyemet.

Beletelt egy jó óra, amíg szerencsém lehetett a derék férfiúhoz.

A cilindere be volt zúzva, a kabátgallérja lehasítva, három gomb hiányzott a mellényéről, s a nyakravalójának a máslija hátul volt a csigolyáján. Csorgott az arcáról az izzadság. Kezében volt a jegyzőkönyve.

Mikor engem megpillantott: extázisba jött az arca. Odarohant hozzám. Megölelt, megcsókolt.

Megbolondult ez?

– Uram! Barátom! Félistenem! Ön egy próféta! A szedani katasztrófára óriási hausse ütött be a börzén!

– Hausse? – mondám én elámulva.

– Az ám! Ha csak elvesztették volna az ütközetet a franciák, erre nagyszerű baisse állt volna be; de hogy lerakták a fegyvert, erre az egész börze megfordult, s most örült módon szöknek fel az értékek. Ön csodaember! Hogy ezt megszagolta! Eresszen vissza! Hadd megyek milliókat csinálni. Az ön pénze hausse-ra van engagírozva. Ma Tortoninál reggelizünk pontban 12 órakor. Nyolcmilliót hozok önnek haza. Eresszen! Vagy itt hagyom a kezében a kabátom szárnyát.

Azzal visszarohant az aranyborjú orgiájába.

Én pedig rábíztam magamat egy kifelé törekvő népáramlatra (ez bizonyosan a megvert contremine volt), s szépen kitoloncoltattam az utcára.

Azt hittem, hogy álmodom.

Hát lehet a feketéből fehér? A tűzből jég, a jégből tűz? Lehet a szerencsétlenség-ből szerencse?

Hátha nem igaz, amit a hóbortos összevissza hadart.

Reggel volt már. Betértem egy kávéházba teázni. A tea mellé hírlapot is adtak.

A legújabb kiadású hírlapban már a börzetudósítás is benne volt: „Általános hausse! Francia értékek keresettek! Valuta erősen áll! Pénz bőven!”

Tehát mégsem álom!

Délig elácsorogtam az időt. Pontban tizenkét órakor ott voltam a megjelölt restaurant-nál, mely a legdrágább. Az ügynököm már ott ült. A reggeli meg volt rendelve: négy tucat osztriga, erdei szalonka, árticsóka-vacok, giardinetto; chablis, château Lafitte, grand vin Mumm sect.

– Lesújtó diadal! – mondá az ügynök. – Écrasant vereség a contremine-re! Uram! Napóleon kapitulált Vilmos király előtt én pedig kapitulálok ön előtt. Ön jobban ismeri a börze pszichológiáját, mint én!

– Én ismerem a börze pszichológiáját?

– Nagyon megérthető! Ön a francia táborból jött. Bizonyosan nem azért volt ott, hogy törött kezeket, lábakat egymáshoz ragasszon, hanem hogy közvetlen közelből szerezzon tudomást a hadseregek állapotáról. Hja, ha azt a többi börzematadorok is így csinálnák! Hanem hát ahhoz kurázi is kell. Önnek már két nappal ezelőtt tudomása volt róla, hogy Mac-Mahont körülfogják, hogy le fogja tenni a fegyvert császárostul együtt. Ön idejekorán megugrott. Nekem avizót adott. Én szót fogadtam. S itt az eredmény. Négymillió frank a mai nap nyeresége.

– De hát hogy lehet az?

– Még ön kérdi tőlem? Hiszen nagyon jól kiszámította ön, hogy a francia főhadserg kapitulációjával, a császár elfogatásával vége van a háborúnak. A franciáknak nincs több mozgó hadseregük. Kénytelenek békét kötni. A börze előre eskomptálja a békekötést. Ezért szállnak fel a francia értékpapírok olyan rohamosan. Mit csináljak önnek a nyolcmillió frankjával?

Nekem e percben minden keserű volt, ami csak a fogam alá került.

– Majd meglássuk – mondám.

Hát már énnekem nem sikerül ezt az átkozott milliót agyonverni? Én kidobom a tengerbe, s ő visszaúszik negyedmagával! Tapad hozzám ez a gyűlöletes pénz, mint a maszat: mentül jobban mosom tőle magamat, annál aranyosabb leszek. Úgy teng rajtam, mint a bélpokloson a viszketeg sömöre! Hát már Fortuna nem istenasszony, hanem ördögasszony. – Megfojt ez az arany!

– Egyedül jött ön? – kérdezé tőlem X. úr.

– Nem! A feleségemet is elhoztam.

– Van jó szállásuk?

– Egy szoba a harmadik emeleten. Éppen szállást akarok keresni.

– Mondok önnek valamit. Egy itteni bankár, contremineur; a mai differenciák ki-egyenlítésére a lakházát ajánlja fel; neki négyszázezer frankba került, nekünk kétszázezerért kínálja.

– Fogadja ön el.

– Rögtön bele lehet költözni. S a többi pénzzel mit tegyek? – A házigazda egészségére!

Koccintottunk. No lám, milyen egyszerre házigazdává lettem Brüsszelben, ahol még az éjjel szállást sem tudtam kapni.

– Hát most térjen ön át az egész összeggel a baisse-re mondám X. úrnak.

Az ügynök letette maga elé a poharát, s rám bámult.

– Monsieur? Nem szokott ön rendszeren bort inni? Nagyon erős volt a pezsgő?

– Nekem nem szokott megártani a bor. Egész józanul beszélek.

– Akkor menjen ön valami pszichiáter orvoshoz. Vizsgáltsassa meg magát. Önnek valami kedélybaja van.

– Meglehet; de azt a pénz nem gyógyítja meg. Tegye ön fel a pénzemet egyheti határidővel baisse-re.

– No, már, uram, egyszer sikerült önnek az, hogy az ördögnek a szakállát leborotválja, másodszor sikerült az ördögnek az üstökét levágni, most az ördögnek a farkát akarja ön kitépni? Már abba nem megyek bele. Nekem adja ön ki az eddigi nyereségből a províziómat, s a többi pénzével játsszék ön maga a börzén.

– A provízióját húzza ön le magának; hanem a többi összegemet csak kezelje úgy, ahogy mondtam. Én a börzére nem mehetek üzleteket kötni, mert nekem vissza kell mennem Párizsba.

– Párizsba? Most? Hisz akkor ön tökéletesen meg van bolondulva. Hisz ott most revolúció van.

– Éppen azért megyek oda. A nőmnek minden garde-robe-ja, ezüstneműje, ékszere, szőnyege ott maradt az elhagyott palotámban, azokat el akarom hozni.

– De uram, az Isten áldja meg! Ebből a nyolcmillióból, amit ön nálam hágy, vehet ön a feleségének annyi új garde-robe-ot, ezüstneműt, szőnyeget, amennyit akar: s nem dugja érte a fejét a guillotine alá.

– Ejh, uram, ön nem érti az én dolgomat! – szakítám ketté bosszúsan ezt a kelletlen párbeszédet.

Erre az én emberem a mutatóujját az orra hegyére nyomva, azt mondta:

„Ahán!”

Én pedig az ajkaimat beszorítva, azt hangoztattam:

„Ühüm!”

Arra ő felhúzta szemöldökeit, s felnyitotta a száját hamiskás mosollyal

„Ehe!”

Én pedig mutatóujjamat a szájam elé keresztbe téve, azt mondtam

„Ohó!”

Ezzel aztán megértettük egymást, tisztázva volt a helyzet.

Mert hisz az egész normális állapot, hogy egy sokszoros milliomosnak, a felesége mellett, még egy „*mostoha feleségének*” is kell lenni.

Ha veszedelem üt ki, hát akkor honnett ember legelőször a hites felségét menti meg. Hanem azután – igaz gentleman visszatér a szeretőjéért a vész színhelyére, s azt is megszabadítja. Ezt jelenti az „ahán – ühüm, – ehe – ohó!”

Még aznap átköltöttem az asszonyomot a most szerzett palotámba. Bámult nagyon, de nem tett semmi észrevételt.

Megkérdeztem tőle, hogy van-e még költsége. Még volt húszezer frankja. Jól takarékoskodott: három hónap alatt nem költött el többet húszezer franknál.

Azt mondtam neki, hogy csak rendezkedjék be tetszése szerint, nekem halaszt-hatatlan utam van valahová. Nem kérdezte, hová. S nem marasztott.

Én felültem a vasútra Párizs felé.

Sokkal gyorsabban tértem vissza, mint jöttem.

A határon túl felvettem a tiszti egyenruhám, s jól jártam vele. Akik idejövetelelnél akadékoskodtak, most az egyenruhám, érdemrendem láttára csupa engedelmességgé váltak. Egy tiszt, aki Mac-Mahon seregéből törte magát keresztül, megsebesülve! Ázsióm nőtt.

Párizsba érve, meglepett az utcák megváltozott alakja. Minden kapu fölött, minden erkélyről trikolór zászlók lengedeztek. A katonák ölelkezve fraternizáltak a néppel. Láttam, amint a császári lovasgárda katonái a kaszárnyájuk fölött büszkélkedő császári sast a kardjaikkal vagdalták széjjel. Ugyanazokkal a kardokkal, amelyekkel négy nap előtt a forrongó népet verték széjjel az én hotelem előtt.

De az én hotelem is szépen megváltozott. Mint a hernyóbáb, melyből egy éj alatt pillangó lett. Ez is szárnyakat kapott. Az erkélyről két óriási háromszínű zászló lengett le a földig e felirattal: „Vive la République!”

Tehát már köztársaság volt! Tegnapelőtt még császárság! S mindez egy csepp vérbe sem került.

Olyan gyöngyen ment mindez végbe, mint mikor egy szép menyecske ma eltemeti az urát, s holnap férjhez megy máshoz. Azt a szegény halottat biz egy napig sem gyászolta senki.

Már az új kormány is megalakult. S az efeletti nagy öröm letörülte a nagy keserűséget, amit a sedani kataklizma okozott. Az utcákon nem lehetett látni egy rendőrt, mouchard-t. A nemzetőrség tartotta fenn a rendet.

S az idegeneket, akik Palikao uralma alatt csúnya üldözés tárgyai voltak, senki sem hajkurászta többé, sőt ellenkezőleg, nagy veres betűs plakátok hirdették a felhívást, hogy az idegenek, kik barátjai a szabadságnak, lépjenek be a szabadcsapatba, mely a zsarnokok leküzdésére lesz hivatva. Elég volt valami egzotikus szabású ruhában megjelenni az utcán, hogy az embert a hölgyek összeölelgessék.

Hát ide is hiába hoztam el a fejemet! Nincs itt se guillotine, se barikád, ahol az ember olcsón túladhathat az életén. Csupán a szabadcsapatba beállítás van kilátásba helyezve. De hisz az meg éppenséggel *életbiztosító intézet!*

Nem tudom megöletni magamat!

És a millióimat? Azokat talán inkább.

A hausse kitarzott állhatatosan. Napokon keresztül. Egész Európa hitte, hogy a békekötés küszöbön áll.

A hatodik napon, mikor az én börzei kötéseim terminusa beállt, jelent meg a republikánus francia kormány manifesztuma, melyben kijelenti, hogy a háborút a végkimerülésig folytatja Franciaország, s addig nem nyugszik, míg az ellenséget le nem söpörte a haza földről.

Ez a nyilatkozat a békereményeket egyszerre úgy leforrázta, mint egy Orbán-napi dér a viruló szőlőket. Beütött nagy rohammal a baisse.

Az én pokolnak áldozott millióimat megint visszazúdította rám a csudálatos forgatag: ismét megduplázva!

Engemet inzultál a szerencse! A szerencse ördögasszony!

Nincsen ördög

Ekkor én is elővettem a jobbik eszemet.

Azt mondtam:

„Édes ördögöcském! Hiszen te nem vagy olyan rossz ördög, mint amilyennek híresztelnek. Mi az ördögért veressem én magamat agyon, mikor énnekem most már tizenhatmillióm van? Hát van énnekem valami szükségem arra, hogy elvites-

sem magamat veled? Én bizony elbocsátalak a szolgálatomból. Hol a cseléd-könyved? Hadd írom bele: ‚magaviselete: hűséges; erkölcse: kielégítő‘. Aztán keress magadnak más bolondot, aki befogad. Hiszen nem vagyok én arra kárhozzatva, hogy boldogtalan legyek. Ezzel a pénzgarmadával, amit te a számomra összelapátoltál, odajön a boldogság a helyembe, ahol letelepedem. Szépen járnának a poroszok, ha minden férj, akit a felesége nem szeret, puskát fogna, s táborba szállna ellenük! Dehogy száll táborba! Ádám apánk sem revolverezte meg magát, mikor Éva anyánkkal brouillirozott: ott volt Lilith! Aztán meg ki tudja hány, akiket az öreg be nem vallott? A fekete bőrű ‚Hathor‘, a mandulaszemű ‚Anaitis‘, a pici szájú ‚Milytta‘, a szép keblű ‚Baaltis‘, akikkel a rossz nyelvek gyanúsítják a tátit. Hát miért legyek én jobb, mint Ádám apánk volt? Annak is elég keserősége volt az elsőszülöttével, Kain úrfival. Ájh, hájh! Az a história Sátánnal meg az almával nagyon furcsa dolog! Az asszony csak asszony eleitől fogva. Az élet csupa illúzió. Ha analizáljuk, csupa ‚fex‘. Az a mienk, ami a kezünkben van. Bolond, aki hisz; de nagyobb bolond, aki nem hisz és kutat. Én bizony neked, édes ördögöcském, felmondok. Szép az élet: én élni akarok. Elmehetsz ördög hírével amerre akarsz.”

Nagyot nevetett erre az én ördögöm, s azt mondta:

– Dehogy hagylak én el! Most vagy, már csak igazán az enyim. Nem halsz meg, ne is halj meg. Éled a világot. Elég gazdag vagy hozzá. Lesz belőled éppen olyan nekem tetsző gonosztevő, mint azok, akiket gyűlölsz: ártatlan szüzek megrontója, családok felforgatója, szerencsétlen teremtesek életrehozója. Most tetszel már nekem. Lesz belőled átokmagot vető, Istent kicsúfoló, szívtelen kéjelgő, aki önmagától visszaundorodik, mikor egyedül van; aki teszi a rosszat, azért, mert teheti, akinek gyönyör a kétségbeesett áldozat sikoltozása! Így szeretlek látni.

No, hát benne vagyok: itt maradok.

Nem álltam be a franc-tireur légióba, pedig magyar vitéz volt a vezére, úgy tudom: „Varjassy”. Visszamentem Brüsszelbe. És azután ott maradtam.

X. úr még egyszer eljött hozzám Canossába, mezítláb, szörkötéllal a nyakán, eklézsiát követni. Elismerte, hogy én vagyok a bibliai „Caféàt-Panéakh”, az álommagyarázó „József”. Vakon fog ezentúl követni. Mit csináljunk tovább?

– Azt csináljuk, hogy tájékára sem megyünk többet a börzének, hanem őrizzük a juhainkat szárazon.

– Ez a legokosabb gondolat.

Ő is megkapta a maga provízióját, s vett rajta magának egy földbirtokot, s kiment tejjgazdaságot kezdeni.

Én pedig ettől az időtől kezdve egészen fashionable gavallér lettem. Eljártam a Zsoké-klubba, a színházakba; a palotámat megnyitottam estélyekre, a feleségemet elhordtam minden rangjához illő multságba, s nagy ambíciómat helyeztem

benne, hogy a toalettjeiben senki által felül ne múlassék, s hogy a legszebb fogata legyen.

Nem mondhatnám, hogy ezért a folytonos gyöngédségért valami különös háládatosságot tapasztaltam volna az asszonyomnál. Inkább bizonyos nemét az aggodalomnak vettem nála észre.

Néha, midőn bejelentetlenül léptem be a szobájába, azon kaptam rajta, hogy valami rovancsolt könyvet rejtett el előlem a fiókjába.

Ez azt számítgatja össze, hogy mibe kerülhet ez a mi fényűző háztartásunk?

Ha csak azt összegezi is, amit én az ő tudtával kiadok: bizton felmegy négyszázezer frankra. Az ő hozományának a kamatja pedig legfeljebb százezer frank. Ezt az ő értékpapírjai bánják.

Azok már otthon voltak nálam: kiváltva a bankártul, aki az előleget adta rájuk.

Ezalatt csendesesen, a maga terminusára, bekövetkezett az örvendetes családi esemény.

Fiúcska lett, aki megörvendeztetett bennünket.

Én azt indítványoztam madame-nak, hogy csak egy hónap múlva kereszteltessük meg, s akkor tudassuk a családi örömet, az otthoni előkelő körökkel: beleegyezett.

Azalatt ő is szépen felépült: visszanyerte előbbi rózsás arcszínét, szilfidi termetét. Egészen deli hölgy lett belőle. A kisiút megkereszteltettük Vilmosnak (Jemmy). Ez akkor nagyon népszerű név volt. Dajkát én magam választottam ki a számára.

Mikor aztán nem kellett többé semmi egészségrontó zavartól tartanom, egy délután egy cédulára azt írtam az asszonyomnak, hogy óhajtának vele vagyoni kérdésekről behatóan értekezni.

Ő azt írta nekem vissza, hogy hasonló óhajtástól van áthatva. Erre én azt a rózsafa szekrényt, amelyben madame értékpapírjai voltak, acélfogantyújánál fogva átvittem az ő budoárjába.

Ekkor is éppen azzal a bizonyos rovancsolt könyvével foglalkozott, amelyet említettem; de ezúttal nem rejtette azt el előttem.

– Asszonyom – mondtam neki –, éppen ma hét hónapja annak, hogy ön engem egy bizalmas közlésével meglepett. Akkor nem tehettem önnek semmi észrevételet, mert ön olyan egészségi állapotban volt, aminőben mi, orvosok, minden izgalmat károsnak találunk a női szervezetre nézve. Tapasztalhatta ön, hogy én azóta is folyton a legnagyobb figyelemmel ápoltam önt, és minden veszélyessé válható kedélyizgalomtul megóvni törekedtem. Most azonban már önnek az egészsége normális állapotba tért vissza; gyermekét megkereszteltük, van becsületes neve, van egészséges dajkája. Ma már szólhatok önhöz egész őszintén. Most is tartózkodni fogok minden szemrehányástól. Ebben az egész szomorú

összeköttetésben, mely közöttünk létrejött, a hibás, a vétkes egyedül én vagyok. Az én véghetetlen hiúságom és önhietségem volt az, mely elhitette velem, hogy egy szép, fiatal, dúsgazdag és előkelő hölgy engemet válasszon élettársául, minden helyes ok, minden megérthető előzmény nélkül, mellőztével minden előleges ismeretségnek, hiányával minden ajánlatos tulajdonnak. Ez az én bűnöm, hogy ezt hittem; s elismerem, hogy a büntetést, amelyet kaptam, megérdemeltem. Ön ellen nincs semmi vádam. Ön kétségbe volt esve a szerencsétlenség miatt; mentette a becsületét: hogy mi áron? kinek a vesztével? – az nem lehetett örne nézve kérdés. A becsületét, a büszkeségét meg kellett tartania: igaza volt. – Azonkívül is ön nagylelkű volt; annak, aki által ön megmenekült, az egész vagyonát szabad tetszésére átadta. Most azonban önnek a becsülete meg van óva; egészsége helyreállt; én a büntetésemet végig kiálltam. Most – visszaadom önnek a hozományát, úgy, ahogy nekem átadta. Emlékszik rá? A menyegzőnk éjszakáján. S most én kérem önt, vegye ön kezébe az elefántcsont táblát és az írót, s jegyezze föl a kötvények címeit, ahogy én diktálni fogom.

Az asszony gépiesen engedelmeskedett. Én egyenkint felszámoltam neki a kötvények címeit: ő írt. Mikor vége volt, összeadta. Talált az összeg.

– A kötvényekben benne vannak a tavalyi szelvények mind és az ideiek is, úgy ahogy ön nekem azokat kézbesíté.

– És a háztartásunk költsége? – kérdezé bámulva.

– Azt az én saját vagyonom fedezte. És most vegye ön át a hozományát tőlem. Mert én e mai napon beszélek önnel utoljára.

Megdöbbenve nézett reám.

– Én önt elhagyom e mai napon úgy, hogy azt sem fogom megmondani, hova megyek! És soha nem fogom önnel tudatni, hogy hol vagyok! Mint a börtönből kiszabadult gonosztevő, eltagadom azt az időt az életemből, amit a fegyházban töltöttem. Lehet, hogy a nevemet is megváltoztatom. Hazát, otthont nem fogok ismerni többé. Ahol az éj meglep, ott aluszom.

A nő reszketett minden ízében.

– És most háromféle út áll ön előtt – folytatám kegyetlen hidegséggel. – Választhatja tetszés szerint, amelyiket akarja. Az egyik az, hogy félrevonulva csendes falunkba, szomorú, ősi kastélyomba, ott elzárkózik a világtól, egyedül gyermekének él, azt neveli becsületes, munkakedvelő férfinak. Gyakorolja a jótékonytságot a szegény föld népén; tenyészt virágokat, állatokat; ír, olvas, rajzolgat; engedi magát magasztalni, sajnálatni, s várja a boldog elfeledtetést vagy az én még boldogabb halálhíremet. Szomorú út, egyhangú és messzetartó.

A második út az, hogy beleveti ön magát a világ zajába, s élvezi az élet gyönyöreit, nem válogatva, hogy mi a tiltott, mi a megengedett. Versenyez a bolondokkal, s keresi a hírnevet az örülségben. Ez is szabad. Csakhogy nagy óvatosságot követel; mert én, a férj nem leszek a közelben, s meglehet, hogy az egész földteke

lesz kettőnk között. Egy botlás következményeit nehéz lesz a világ előtt legitimálni.

A harmadik út pedig az, hogy ön válópert indít ellenem, s törvényesen elváljak tőlem. Ez is nagy áldozatokkal jár. Vagyoni áldozattal is, mert nagyatyjának végrendelete megfosztja az örökségétől, ha protestáns hitre tér át, ami nélkül el nem választják; de még nagyobb a lelki áldozat: őseinek hitvallását elhagyni, megválni a templomtól, a melyben eddig vigaszt kerestem, elveszteni minden védszentjeit.

Mind a három út nehéz és keserves, asszonyom, de önnek egyet választani kell a három közül; mégpedig most, még a mai napon: azért, hogyha ön a harmadik utat, az elválást tartja jónak, azon esetben lemehessek önnel Erdélybe, unitárius törvény szerint eszközölni az elválást. – Gondolkozzék rajta. Ejjélig várok.

E szavaim után az asszony felkelt a helyéről; a szemei égtek, az arca lángolt.

– De én egy negyedik utat is tudok – mondá lihegve.

– És az?

– Az, hogy nem bocsátom önt el magamtul.

S ezt mondva, megragadta mind a két kezével a karomat.

Én lelkem egész keserűségével kacagtam fel.

– Grófnő! Hát hiszi ön, hogy lehet olyan kényszer, olyan érdek, olyan nagylelkűség vagy olyan gyávaság, mely engemet arra bírjon, hogy én a leszolgált börtön-időmön túl még csak egy napig is együtt éljek egy asszonnyal, aki engemet lelke egész hidegségével gyűlöli? Képzelheti ön azt, hogy én viselni fogom továbbra is azt a lelki tortúrát, hogy egy nőnek az arcán, a szemében lássam a véghetetlen lenézést – amit megérdemlek? Kívánhatja ön azt, hogy én mindennap újra meg újra végigszenvedjem önbecsérzetem keresztrefeszítését? Nem, grófnő! Ha ön idvezülni fog, akkor én megyek elköltözni; mert én még a mennyországban sem akarok önnel összekerülni.

Csodálatos volt! E durva, sértő szavakra Flammának az arca egészen átszellemlt. Gyönyörködni látszott bennem. Két karját leeresztve s széttárva, olyan volt, mint egy mártír nő, aki várja, hogy a máglyát meggyújtás aláta.

– Igaz! Mind igaz, amit ön mond – rebegé, midőn dühöm alábbhagyott, s szóhoz tudott jutni. – Nem gyűlölet, de annál rosszabb indulat volt, amit ön iránt éreztem, egész egybekelésünk óta: a megvetés. Velem elhitették, hogy ön csak a vagyonomért vesz nőül; a többi önre nézve közömbös. A vagyonomat odaadtam önnek, s azt hittem, hogy ön azt kedvteléseire eltékozza. Ez a gondolat öldökölt mindennap. Ha ön gyöngéden ápolt, gondozott, arra gondoltam: fél, hogy meghalok, s vissza kell adnia, amit velem kapott. Mikor kardot rántott ön a lázadó néptömeg ellen az én oltalmamra, arra gondoltam: a vagyonomért védelmez! A kényelem, a fényűzés, amivel körülvettem, a drága ajándékok, ékszerek, ruhák, fogatok, mind vádolták önt előttem. Pedig, ó, mint szerettem volna önt becsülni! Mikor a hírlap-

okban olvastam önnek hősi magaviseletét, hogy reménykedtem magamban: miért nem ismerem én ezt az embert ilyen férfinak, ilyen nemesnek, bátornak? Mért vagyok arra kényszerítve, hogy őt lenézzem, megvessem, utáljam? És most ide teszi ön elém az egész hozományomat, úgy, ahogy önnek átadtam. Még a jövendelméhez sem nyúlt hozzá. Nem volt igaz, amit önről mondtak nekem. Ön nem alacsony önérdekből vett el: hú ápolása, gyöngédsége, mennyei türelme mind ingyenben volt, nemes, nagy lelke tette azt. És most azt mondja ön nekem: nem leszek tovább a tied! Amikor megismerteti magát, jellemének egész fényében; amikor ideálat találom fel önben, akkor azt mondja, elvesztem rád nézve örökre! Nem, uram, az lehetetlen, hogy ön most taszítson el magától. Én vétettem ön ellen sokat, én önnek végtelen kínokat, gyötrelmeket okoztam; de egy egész életen keresztül fogok azért megfizetni, hűséggel, szeretettel. Én nem választhatok az ön által elém írt utak közül. Én nem akarok sem a gyalázat gyönyöreiben elégni, sem aszkétai ridegségben megdermedni. Én boldog akarok lenni, én szeretni akarok!

– Van önnek gyermeke, szeresse azt.

E szó dühbe hozta.

– Azt a gyermeket? Én azt a gyermeket gyűlölöm. Gyűlölöm úgy, hogy soha meg nem csókolom, és nem imádkozom érte. Én attól a gyermektől borzadok, mintha a testembe égetett stigma volna. Világra hoztam, de anyja nem leszek neki soha!

E rettenetes kitérés után az ajtónak vetette a hátát, mintha erőszakkal akarná meggátolni eltávozásomat.

Én azon a titkos ablakon át, amelyiken saját lelkünkbe lehet tekinteni, végignézem saját énemen.

Itt most két ember beszél egymással, akik közül az egyik igaz érzésből szól, a másik tettetésből.

Az igazi érzés ezé az asszonyé, a tettetés az enyém.

Nem a legnagyobb hipokritaság-e az éntőlem, hogy én itt most játszom a nagy karaktert, aki a felesége vagyonához hozzá sem nyúlt, holott ennek a sokszoros kockázatásával halmoztam kincseket kincsekre. És most kevélyen visszaadom a gazdagságom alapját neki. S aztán azt mondom, nem tartozunk egymásnak semmivel. Ó lángoló szerelmével vesz körül, s én lefejtem magamról a szerelmet, azt mondom: szobor vagyok, jég vagyok! S aztán jövel Hathor, Milytta, Baaltis! Törpülj el, nyomorult tettető, ez asszony igazi nagysága előtt!

Odamentem hozzá, megfogtam a kezét.

– Hát majd fogom én önnek a fiát szeretni, leszek neki igaz édesatyja.

E szavaimra odarogyott le elém, s átkarolta a térdeimet, hevesen zokogva.

Én lehajoltam hozzá, hogy fölkaroljam.

Nem engedte magát fölemeltetni.

– Nem! Hagyjon így! Én nem kegyelmet könyörgök, hanem ítéletet. Legyen ítélőbírák. Tudja meg azt, hogy az az ember, aki engemet így megrontott, álom-
itallal kábított el. Öntudatlan, tehetetlen voltam, amidőn meggyilkolta a lelkemet!

De már akkor én is ott térdeltem mellette a földön, s csókjaimmal árasztottam el arcát, ajkait, szemeit.

– Hát mért nem mondtad meg ezt nekem mindjárt az első órában?

– Tettem volna, ha te is maradsz annál, amire abban a pillanatban gondoltál. Mikor olyan égő szemekkel néztél arra a kétélű törre, ott az asztalodon. Ha te követe-
ted azt, amit akkor a szíved sugallt, hogy felkapod azt a törst, s rám emeled: akkor én elmondtam volna neked mindent. De te hidegen kiutasítottál a szobádból. Én szóltam még hozzád: – Nem akar ön még valamit kérdezni tőlem? – némán intél: semmit.

Én karjaim közé szorítám a nőmet.

– Hiszen te ártatlan vagy, mint maga az a szegény gyermek.

Igazán olyan volt az ölemben, mint egy elveszett gyermek, akire az atyja rátalált.

– Te nem vagy bűnös – mondtam én neki. – Hanem én az vagyok. Már most hall-
gasd meg te, hogy miket vétettem én teellened, azóta, hogy férj és feleség va-
gyunk. S aztán, ha megszán a szíved, bocsáss meg érte.

Ekkor aztán én gyóntam meg előtte.

Elmondtam mindent, amit az idő alatt elkövettem. Úgy borzadozott! Mentül rette-
netesebbeket mondtam neki, annál jobban hozzám simult.

És aztán megbocsátott.

Ekkor aztán kivándoroltunk Amerikába. Itt hagytuk az európai fájdalmakat. Nekem bizony a tót királyságomra sem volt gondom. Hadd üssék dobra a nem törlesztett adósságok miatt.

Az Újvilágban is folyvást becézett a szerencse. Akármire vállalkoztam, az mind sikerült.

Így lett belőlem idő jártával a „Silver-King”.

Európába csak azért jöttünk vissza, hogy Jemmyt gyógyíttassuk, aki egyszerre csak néma kezdett lenni; s Amerikában aki doktor, az csak univerzál gyógyszereket árul.

Már most érthetsz mindent.

Értheted, hogy egy dél-amerikai nábobnak az ötesztendő fia, mikor a némaság-
ból megtér, miért szólal meg magyarul. Ki tanította erre?

Soha sem szeretett ez a gyermek senkit, csupán engem, és senki sem szerette őt: egyedül én.

Én pedig szeretem egész lelkemből és igazán, mert ennek a gyermeknek köszönhetem egész boldogságomat. Nemcsak a gazdagságomat; *a nélkül* lehet az ember boldog, lehet *amellett* boldogtalan. Hanem ez itt.

(A nábob elővett a tárcájából egy fényképet, négy nevető gyermekarc egy fürdőkádból előkandikálva, olyan egyformák: gömbölyű rajtuk minden. Az egész, mint egy madárfészek.)

– Ezt hozta nekem az én kis Jemmym... Ha ő nem jön, ezek sem jönnek.

(Könnyei ragyogtak a szemében.)

– Látod, barátom – *nincsen ördög*. Engem a pokolba taszítottak, s a mennyországba estem.

*

(– Bocsánat, hogy még egyre kíváncsi vagyok: mi lett Szigfriddel?)

– Ó, az most igen híres ember. Egész honett módon keresi a kenyerét: itt van a párizsi hippodromnál, jó fizetéssel alkalmazva mint lóidomár. Azt mondják, hogy igen szépen tud *ugratni*: én még nem láttam. Nagyon dicsérik, akik látták. Én nagyra tudom becsülni, ha valaki a talentumát értékesíti.)

Ezalatt szépen ránk virradt az idő. A felkelő nap a bezárt redőnyök résein át aranypiros karikákat rajzolt a falszőnyegre, hosszú fénykorongokat toldva hozzá a sűrű szivarfüst kódén keresztül.

A mi, punctstól és konyaktól ráspolyos hangjaink közé egyszerre egy csengő hang vegyült.

„Apácska, apácska!”

S egy kis szárnytalan kerubfej jelent meg az alcoven függöny hasadéka között.

– No, gyere ide, Jemmy! – szólta neki az én barátom.

A gyermek a hívásra kiugrott az ágyból, s mezítláb, egy ingecskeben odafutott az apjához, s felkuperodott az ölébe, belecsimpajkózva mind a két karjával a nyakába.

S ennek a pajkos sikongatására aztán a szomszéd szobában is egyenrangú visítozás támadt. Az volt a gyermekek hálószobája. Úgy volt ez, mint a madaraknál: ha egy a fiókák közül elkezd csipogni, a többi pulya mind felüti a fejét és utánacsipog.

„Verik a *réveille*-t!” – mondá az én barátom. – Következik a *csapatszeme*.

De nemsokára megjelent maga a főhadszertár-mester; az oldalajtón benyitott az asszony. Reggeli pongyola volt rajta.

– Önök „még” ébren vannak? – kérdezé.

– S te „már” ébren vagy? – viszonzá a férj.

A nő megállt előttem, s néhányszor csendesen megbólintá a fejét, mintha azt mondaná: „már most értesülve van ön?”

Azután odament a férjéhez, s a gyermeket megölelte és *megcsókolá*.

Először csókolta meg születése óta.

S a gyermek nagyon jó fizető volt. Húsz csókot adott vissza egyért, s azután egyik karját az anyja, másikat az apja nyaka körül fonva, egymáshoz szorította a fejüket. Az ő feje volt legfelül. Soha szebb képet nem láttam életemben.

Azután kivette a nő a gyermeket az apja öléből, s a saját karjára emelte.

Odaszorítá az arcát az orcájához.

– Gyere, kicsikém, a kis testvéreidhez. Korán van még. Aludjatok tovább.

S átvitte őt a másik négyhez. A gyermek csókokat hányt a kezével az apja felé.

A Silver-King megszorítá a kezemet.

– Ez a nap ünnep lesz a családukban örökre: az *első anyacsók* ünnepe.

Szótlanul viszonztam a kézszorítást.

– És most még egy felvilágosítással tartozom – szólt a nábob búcsúzásunk előtt.
– Meglepő lehet, hogy egy családapa ilyen titkait a családéletének elmondja egy jó barátja előtt, akiről tudja, hogy az azokat tovább fogja adni. Hanem hát mirőlunk annyiféle mesét költött már a népfantázia: hogy gazdagodtunk meg? Egyik azt mondja: általános kéme voltam a poroszoknak, azoktól kaptam kincseket, amiért a franciák hadállásait elárultam nekik; a másik azt híreszteli, hogy a nőm egy király szeretője volt: az tett dúsgazdaggá; a harmadik azt állítja, hogy még most is az, s én a civillistában osztozom; van, aki arra esküszik, hogy az ördögnek adtam el a lelkemet, s az hordja nekem a mesés kincseket. Ezekkel szemben az őszinte igazság leleplezése a legjobb védelem. Ember voltam, emberi dolgok történtek velem, amiket nincs okom eltitkolni. – *Nincsen ördög!*